

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Diplomová práce

Instituce pro trávení volného času mládeže do 18 let

Bc. Martin Košnar

© 2017 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Martin Košnar

Veřejná správa a regionální rozvoj

Název práce

Instituce pro trávení volného času mládeže do 18 let

Název anglicky

Institutions for leisure time spending of the youth up to the 18 age

Cíle práce

Zmapování činnosti vybrané instituce pro trávení volného času mládeže. Poskytnutí základního přehledu působení volnočasových organizací ve spojitosti s lokalitou "Městský obvod Plzeň 4". Zjistit zda si vybraná instituce plní své veřejné poslání tak, jak jí ukládá zákon.

Metodika

Malinowského funkcionální analýza činností a fungování instituce pro trávení volného času mládeže.

Doporučený rozsah práce

60-80 stran

Klíčová slova

Mládež, výchova, volný čas, volnočasové aktivity, rozvoj osobnosti, občanská sdružení, organizace a trávení volného času, sociálně patologické jevy, prevence.

Doporučené zdroje informací

- ČÁP, J. *Psychologie mnohostranného vývoje člověka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. ISBN 80-04-22967-0.
- HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.
- LABÁTH, V. *Riziková mládež : možnosti potenciálních změn*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. ISBN 80-85850-66-4.
- MACEK, P. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.
- MATOUŠKOVÁ, A. – MATOUŠEK, O. *Mládež a delikvence : možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8.
- PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času : teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-569-5.
- VÁŽANSKÝ, M. *Volný čas a pedagogika zážitku : určeno pro posl. fak. pedagog.* Brno: Masarykova univerzita, 1992. ISBN 80-210-0428-2.
- VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Print-Typia, 2001. ISBN 80-86384-00-4.
-

Předběžný termín obhajoby

2016/17 LS – PEF

Vedoucí práce

PhDr. Miroslav Polišínský, CSc.

Garantující pracoviště

Katedra humanitních věd

Elektronicky schváleno dne 9. 11. 2015

doc. PhDr. Michal Lošťák, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 11. 11. 2015

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 26. 03. 2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Instituce pro trávení volného času mládeže do 18 let" jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autor uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 28.03.2017

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval PhDr. Miroslavu Polišíenskému, CSc., za odborné vedení diplomové práce, cenné rady při jejím vypracování a inspiraci. Dále bych rád poděkoval Mgr. Martinu Bohatovi, řediteli Salesiánského střediska mládeže, za ochotu a poskytnutí informací pro můj výzkum a zpřístupnění prostor organizace. Zároveň děkuji své přítelkyni, Daně Beránkové, rodině a přátelům za podporu při tvorbě diplomové práce.

Instituce pro trávení volného času mládeže do 18 let

Souhrn

Tato diplomová práce se zabývá institucemi pro trávení volného času mládeže do 18 let. Konkrétně se jedná o instituci Salesiánské středisko mládeže – dům dětí a mládeže Plzeň, jejíž sídlo je situováno na území Městského obvodu 4 Plzeň. Práce je rozdělena do teoretické části a části výzkumné.

Teoretická část je zpracována na základě studia stěžejních děl odborné literatury a ostatních pramenů, které se týkají dané problematiky. V jednotlivých kapitolách jsou vymezeny pojmy volný čas, jeho základní funkce a dílčí aspekty ovlivňující způsob trávení volného času. Dále je v této části seznámení s historickými proměnami pohledu na fenomén volného času v souvislosti s vybranými filozofickými přístupy a historickým kontextem. V teoretické části jsou dále vymezeny pojmy pedagogika volného času, mládež, sociálně patologické jevy a rizikové chování mládeže. Závěr této části pojednává o institucích, které ovlivňují a zajišťují trávení volného času mládeže do 18 let, součástí je i základní přehled mapující působení volnočasových institucí na území Městského obvodu 4 Plzeň.

Praktická část práce se zabývá kvalitativním výzkumem vybrané instituce pracující s dětmi a mládeží. Výzkum je proveden institucionální analýzou dané organizace, s využitím přístupů Bronislawa Malinowského.

Cílem diplomové práce je ověření hypotézy, zda instituce plní svou funkci a poslání v systematické práci s mládeží. Závěrečná diskuze nabízí doporučená řešení, která by měla směřovat ke zkvalitnění činnosti instituce.

Klíčová slova: volný čas, výchova, mládež, volnočasové aktivity, organizace a trávení volného času, sociálně patologické jevy, prevence, pedagogika volného času, institucionální analýza, instituce volného času.

Institutions for Leisure Time Spending of the Youth up to the age 18

Summary

This thesis deals with the institutions of leisure time of young people under the age of 18. It particularly deals with the institution of the Salesian Youth Centre – the house for children and the youth in Pilsen. Its registered office is situated in the municipal district of Pilsen 4. The work is divided into a theoretical section and research.

The theoretical section is based on the study of key works in scientific literature and other sources that relate to the issue. Concepts of leisure, its basic functions and various aspects influencing the way of spending leisure time are defined in individual chapters. In this part there is the introduction to the historical changes of understanding the phenomenon of free time in connection with selected philosophical approaches and historical periods. The theoretical part further defines the concepts of leisure time education, the youth, socio-pathological phenomena and risky behaviour of youth. The conclusion of this section discusses the structure of the institutions which influence and provide ways of spending leisure time to young people under 18. It also includes an overview mapping the activities of leisure time institutions in the municipal district of Pilsen 4.

The practical section deals with qualitative research of a selected institution working with children and the youth. The research is conducted through institutional analysis of the organization, according to Bronislaw Malinowski approach.

The aim of this thesis is to test the hypothesis and thus find out whether the institution fulfils its role and mission in systematic work with young people. The final discussion provides recommended solutions that could lead to the improvement of the institution's activities.

Keywords: leisure, education, youth, activities of leisure time, organizing and spending of leisure time, socially pathological phenomena, prevention, pedagogy of leisure time, institutional analysis, institution of leisure time.

Obsah

Úvod	12
Cíl práce a metodika.....	13
1.1 Cíl práce	13
1.2 Metodika	13
Teoretická východiska.....	15
1.3 Volný čas.....	15
1.3.1 Vymezení volného času	15
1.3.2 Historické pohledy na volný čas	18
1.3.2.1 Vybrané moderní a postmoderní přístupy nahlížení na volný čas	21
1.3.3 Funkce volného času.....	24
1.3.4 Pedagogické aspekty volného času.....	27
1.3.4.1 Pedagogické přístupy využití volného času	30
1.3.5 Faktory ovlivňující prožití volného času	34
1.4 Volný čas dětí a mládeže.....	38
1.4.1 Vymezení pojmu mládež	38
1.4.2 Volnočasové aktivity dětí a mládeže	40
1.4.3 Faktory ovlivňující volný čas mládeže	45
1.4.3.1 Rodina.....	45
1.4.3.2 Škola.....	47
1.4.3.3 Vrstevnické skupiny	49
1.4.3.4 Svět moderních technologií a internetu.....	51
1.4.4 Delikventní chování mládeže a sociálně patologické jevy ohrožující mládež 53	
1.4.4.1 Prevence nežádoucího chování.....	55
1.5 Instituce volného času a výchovy mimo čas volný	57
1.5.1 Státní a samosprávné organizace	57
1.5.1.1 Školská a mimoškolská zařízení.....	57
1.5.1.2 Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy.....	61
1.5.2 Nestátní neziskové organizace.....	63
1.5.2.1 Církev a náboženské společnosti.....	64
1.5.2.2 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež	65
1.5.3 Soukromé organizace.....	66

1.5.4	Příspěvkové organizace	66
1.5.5	Možnosti financování volnočasových institucí.....	67
1.5.6	Vybrané instituce pro trávení volného času dětí a mládeže v MO 4 Plzeň	67
1.5.7	Analýza institucí dle Bronislawa Malinowského	76
Praktická část.....		77
1.6	Cíl výzkumné části	77
1.7	Metodika výzkumné části	77
1.8	Institucionální analýza Salesiánského střediska mládeže – DDM Plzeň.....	77
1.8.1	Poslání a cíle organizace.....	78
1.8.2	Prostory a zařízení	80
1.8.3	Aktivity a zájmová činnost	84
1.8.4	Ekonomické zabezpečení.....	93
1.8.5	Personální zajištění	98
1.8.6	Normy a vnitřní předpisy.....	102
Zhodnocení výsledků a doporučení.....		106
Závěr		111
Seznam použitých zdrojů		113
Seznam použitých zkratk		118
Přílohy.....		119

Seznam obrázků

Obrázek 1: Mapa institucí ovlivňující volný čas dětí a mládeže v MO4 Plzeň

Obrázek 2: Budova Salesiánského střediska mládeže – vchod

Obrázek 3: Budova Salesiánského střediska mládeže – boční pohled

Obrázek 4: Recepce

Obrázek 5: Vstupní hala, prostory klubu Balón

Obrázek 6: Prostor šatny pro klienty

Obrázek 7: Klubovna "K1"

Obrázek 8: Zelená klubovna

Obrázek 9: Klubovna pro činnost výtvarných kroužků

Obrázek 10: Meditační místnost a modlitebna

Obrázek 11: Zázemí klubu Střecha pro výkon sociální služby

Obrázek 12: Prostory určené pro doučování

Obrázek 13: Víceúčelové zázemí pro klienty klubů
Obrázek 14: Místnost pro relaxační činnost, dříve posilovna
Obrázek 15: Hala v mezipatře s víceúčelovým využitím
Obrázek 16: Horolezecká stěna
Obrázek 17: Prostory tělocvičny
Obrázek 18: Zázemí pro čekající rodiče
Obrázek 19: Hudební zkušebna
Obrázek 20: Zázemí pro zájmový kroužek keramika
Obrázek 21: Zázemí pro externí pracovníky
Obrázek 22: Sklad sportovního vybavení
Obrázek 23: Víceúčelové sportovní hřiště
Obrázek 24: Jídelna
Obrázek 25: Zázemí pro výuku práce s počítači
Obrázek 26: Vozový park
Obrázek 27: Původní projektový model areálu
Obrázek 28: klub Vzducholod' – kontaktní místnost
Obrázek 29: klub Vzducholod' – barový pult a prostor pro volnočasové aktivity
Obrázek 30: klub Vzducholod' – společenská místnost pro klienty
Obrázek 31: Personální struktura střediska

Seznam tabulek

Tabulka 1: Statistické údaje o zařízení pro výkon ústavních a ochranné výchovy
Tabulka 2: Statistika počtu nestátních neziskových organizací 2014–2016
Tabulka 3: Legenda k mapě institucí
Tabulka 4: Hodnocení prostor a zařízení střediska
Tabulka 5: Přehled o počtu akcí střediska a jejich účastníků
Tabulka 6: Provozní doba klubu Balón
Tabulka 7: Provozní doba klubu Vzducholod'
Tabulka 8: Přehled aktivity klubu Vzducholod'
Tabulka 9: Provozní doba centra Střecha
Tabulka 10: Přehled výkonu centra Střecha
Tabulka 11: Informace o aktivitách programu Vstup do světa práce
Tabulka 12: Informace o zájmových kroužcích

- Tabulka 13: Informace o pobytových táborech
- Tabulka 14: Hodnocení zájmové činnosti, aktivit a služeb střediska
- Tabulka 15: Přehled zdrojů financování
- Tabulka 16: Přehled výnosů v letech 2013 až 2015
- Tabulka 17: Přehled nákladů v letech 2013 až 2015
- Tabulka 18: Výsledek hospodaření v letech 2013 až 2015
- Tabulka 19: Hodnocení ekonomického zabezpečení střediska
- Tabulka 20: Hodnocení personálního zabezpečení organizace
- Tabulka 21: Hodnocení norem a vnitřních řádů organizace
- Tabulka 22: Celkové hodnocení Salesiánského střediska – DDM Plzeň

Úvod

Z dnešního pohledu je volný čas nedílnou součástí lidského života. Jedná se o dobu, která není jen místem odpočinku a regenerace sil, ale je také místem komplexního rozvoje lidské osobnosti a v určitém smyslu i hybatelem lidského pokroku. Zejména ve vztahu k plnohodnotnému a zdravému vývoji mladého člověka jsou kvalitní a vhodné způsoby náplně volného času nesmírně důležité. Jedná se o významný proces, který se na první pohled nemusí jevit jako tak důležitý. Výchovně formativní proces je ve vztahu k volnému času ovlivněn řadou faktorů, např.: rodinou, školou, vrstevnickými skupinami, prostředím, věkem, a mnoha dalšími. Význam jednotlivých faktorů bude čtenáři této práce přiblížen v příslušných kapitolách.

V České republice je široké spektrum subjektů, které vstupují do volného času mládeže a zásadním způsobem ovlivňují způsoby jeho trávení. Z této množiny budou představeny např. školní družiny, školní kluby, střediska volného času a mnoho jiných školských zařízení. Své místo na „trhu“ volnočasových aktivit zaujímá celá řada neziskových organizací, ale také subjekty z komerční sféry, např. divadla, kina, kavárny, fitness centra apod.

Součástí práce je zmapování těchto organizací na území Městského obvodu 4 Plzeň. Čtenáři může tento přehled posloužit jako průvodce možnostmi volnočasových aktivit, které může mládež realizovat. Jedná se především o subjekty ze sportovní, vzdělávací, společenské a kulturní oblasti.

Praktický rozměr práce je zajištěn prostřednictvím provedeného výzkumného šetření. Vybraná volnočasová instituce, Salesiánské středisko mládeže – dům dětí a mládeže je podrobena institucionální analýze, dle přístupů B. Malinowského. Postupně jsou analyzovány vybrané funkcionální oblasti. Cílem této analýzy, a potažmo celé diplomové práce, je získání podkladů pro přijetí či zamítnutí hypotézy, že instituce plní svou funkci a veřejné poslání. V případě zjištění nedostatků, budou navržena konkrétní opatření, která povedou k jejich odstranění a k celkovému zkvalitnění portfolia nabízených služeb.

Cíl práce a metodika

1.1 Cíl práce

Cílem této diplomové práce je institucionální analýza vybrané instituce pro trávení volného času mládeže do osmnácti let, tedy zjištění, zda subjekt plní svou funkci a veřejné poslání. Jedná se o potvrzení, případně vyvrácení hypotézy, že instituce plní svou funkci a veřejné poslání. V případě zjištění nedostatků, je cílem navržení dílčích opatření, která povedou k jejich odstranění, a tudíž ke zkvalitnění služeb vybrané organizace.

1.2 Metodika

Diplomová práce je rozdělena do dvou částí, na část teoretickou a část výzkumnou. Teoretická část je zpracována na základě studia odborné literatury.

V prvních kapitolách teoretické části práce vymezuje především základní odbornou terminologii, to spočívá v představení definic dílčích pojmů, např. volný čas, mládež, pedagogika volného času. Následně se práce zabývá oblastí organizací, které se zabývají ovlivňováním, činnostmi a aktivitami naplňující volný čas, tedy již zmíněnými institucemi volného času a strukturou těchto subjektů. Teoretická část ve svém závěru přináší zmapování působení těchto institucí ve vybrané lokalitě a metodické přístupy institucionální analýzy dle Bronislawa Malinowského, které jsou východiskem pro vypracování výzkumné části.

Výzkumná část se zabývá vybranou institucí volného času, konkrétně Salesiánským střediskem mládeže – dům dětí a mládeže Plzeň. K ověření hypotézy, že vybraná instituce plní své poslání, slouží data z kvalitativního výzkumu. Data pro zpracování výzkumné části jsou získána terénním šetřením, vlastním pozorováním otevřeného charakteru, sběrem a studiem dokumentů, rozhovorem s pracovníky, zejména pak s ředitelem střediska mládeže. Pozornost je postupně zaměřena na dílčí oblasti, a to materiálně technické zařízení instituce, personální a finanční zabezpečení chodu a činností a v neposlední řadě na systém vnitřních pravidel a předpisů.

V závěru práce v části diskuze přináším hodnocení výsledků výzkumu a doporučení, která mohou inspirovat a pomoci vedoucím pracovníkům organizace k odstranění určitých negativ, slabin v jejím působení a zároveň by tato doporučení měla

vést k celkovému zkvalitnění chodu organizace, potažmo zefektivnění nabízeného portfolia služeb pro své klienty.

Teoretická východiska

1.3 Volný čas

1.3.1 Vymezení volného času

Úvodem teoretické části je nezbytné se pokusit obsahově vymezit pojem volného času. Je potřeba říci, že vymezit pojem v jeho čistě teoretické rovině je obtížně a přílišná snaha o explicitní vyjádření může být spíše kontraproduktivní než přínosná, neboť taková snaha přináší i riziko vynechání určitého rysu volného času nebo naopak znehlednění problematiky dílčími aspekty.

Sousloví volný čas, zejména pak jeho prožívání, se stalo jakýmsi celospolečenským fenoménem. Každá skupina obyvatelstva, ať se již jedná o rozdělení dle sociálních, ekonomických či jiných kategorií, disponuje určitým množstvím volného času. Žádný jedinec nemůže být ze spotřeby volného času vyloučen (snad jen v určitém pohledu můžeme zmínit výjimku, a to osoby ve výkonu trestu).

Při vymezování obsahu termínu volný čas bychom měli vzít v úvahu význam obou částí tohoto sousloví. Na jedné straně se můžeme zamýšlet nad tím, co znamená „volný“ a na straně druhé vše, co můžeme vnímat jako volné, např. volnočasové aktivity jsou podmíněny a determinovány právě kategorií času.

Pro mou práci má hlavní význam určitá výchovná a pedagogická složka volného času, proto jako první představuji definici volného času, dle Pedagogického slovníku, který volný čas definuje jako: *„Čas, s kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je doba, která zůstane z 24 hodin po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby (včetně spánku). Na výchovu ve volném čase je zaměřena pedagogika volného času – výchova pro volný čas.“*¹

Většina dostupných definic pracuje s vymezením volného času jako s určitým protipólem času pracovního, tedy představují volný čas jako určitý časový fond, který zbyde právě po odečtení pracovní doby, např. Jan Čáp ve své Psychologii pro učitele: *„Volný čas se většinou vymezuje tak, že se z celkového časového úhrnu odečte pracovní doba a dále ještě některé části mimopracovní doby – čas nezbytný k cestě do práce*

¹ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 1995, s. 255.

*a z práce, k uspokojování fyziologických potřeb (zejména spánku a přijímání potravy), k vykonávání domácích prací a k udržování hygieny.*²

Vedle vymezení daného pojmu z hlediska pedagogického a psychologického můžeme použít např. sociologické přístupy: *„Za volný čas je podle sociologických kritérií považován čas, v němž jedinec svobodně na základě svých zájmů, nálad a pocitů volí svou činnost. Je to ta část mimopracovního, mimoškolního času, která zbude po zabezpečení individuálních a rodinných, existenčních a biologických potřeb.“*³

Klasický a základní pohled, který vychází z jedné ze základních funkcí volného času, odpočinku, je stanovení volného času jako prostoru pro rozličné formy relaxace a obnovy fyzických i duševních sil. *„Úzce pochopeno je to čas, v němž člověk svobodně volí a koná takové činnosti, které mu přinášejí potěšení, zábavu, odpočinek, které více či méně rozvíjejí a obnovují jeho tělesné a duševní schopnosti, popřípadě tvůrčí síly.“*⁴

S velmi zajímavou tezí určité zbytečnosti snažit se vymezit volný čas, z důvodu jeho přílišného prolínání a neexistenci jako uceleného časového bloku, přichází Eduard Bakalář v knize *Umění odpočívát*: *„Volný čas neexistuje jako nějaká zvláštní sféra, z hlediska životní reality je volný čas pouhá fikce teoretiků, neboť různé činnosti řazené obvykle do oblastí volného času prostupují celým životem člověka.“*⁵

Bylo by chybou omezit se ve vnímání volného času pouze v rovině individuální, tedy pouze na volný čas jako jakousi výsadu jedince. Petr Sak ve své knize *Proměny české mládeže* přináší pohled na volný čas, který bere v úvahu důležitost tohoto fenoménu nejen pro jedince, ale i pro společnost jako celek: *„Volný čas jedinců a v jejich úhrnu volný čas společnosti představuje duchovní bohatství společnosti a její významnou systémovou charakteristiku. Volný čas spolu s aktivitami lidí realizovanými v tomto období tvoří protiklad činností pracovního charakteru, avšak současně je s nimi funkčně spojen.“*⁶

Volný čas tedy nesmíme vnímat pouze jako množinu času, ve které můžeme realizovat své zájmy, tužby a přání, kdy necháme projevit svou svobodnou vůli. Volný čas se v širším pohledu stává jistým kritériem, určitou optikou, kterou lze nahlížet a hodnotit

² ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. 1987, s. 288.

³ SAK, P. *Proměny české mládeže*. 2000, s. 133.

⁴ BAKALÁŘ, E. *Umění odpočívát*. 1978, s. 65.

⁵ BAKALÁŘ, E. *Umění odpočívát*. 1978, s. 62.

⁶ SAK, P. *Proměny české mládeže*. 2000, s. 132.

danou společnost. „*Volný čas ve společnosti představuje duchovní bohatství společnosti a je její významnou systémovou charakteristikou.*“⁷

S určitým náhledovým obohacením na volný čas přicházejí Joffre Dumazedier a Wolfgang Nahrstedt. Dumazedier mimo klasické rozdělení na čas pracovní a čas volný, přichází s pojmem polovolný čas, ten je definován jako: „*Aktivita, kde se spojuje zábava s hmotným ziskem, nazývá aktivitami polovolného času.*“⁸

Vlastní strukturaci času představil také Nahrstedt: „*Rozděluje čas na čas spánku a čas bdělosti. Čas bdělosti následně člení na pracovní dobu a volný čas.*“⁹

S vlastním požadavkem na důležitost vyváženosti volného času s časem pracovním přichází Jiří Dvořáček v Základech pedagogiky. Jeho názor koresponduje s myšlenkou Petra Saka, tedy že volný čas se stává jakýmsi ukazatelem soudobé společnosti a jistým paradigmatickým přístupem, jak nahlížet na společnost: „*Je dobře, aby práce a volný čas byl v jakési rovnováze a nemělo by se stát, že se stanou 2 absolutními protipóly – mantinely. Volný čas není jen pouhá zábava konzumního typu. To, jak využíváme volný čas, o nás mnohé vypovídá, je to jakýsi ukazatel životního stylu.*“¹⁰

Nezanedbatelným aspektem volného času je fakt, že se jedná o část dne, ve kterém jedinec může vyjádřit svou vůli, tedy se jedná o činnosti, které mohu dělat, ale nemusím. Faktory volby a svobody rozhodování jsou v určování volného času klíčové. S tím souhlasí i Dvořáček ve svém pojetí volného času: „*Volný čas je doba, po kterou člověk patří sám sobě, může se svobodně rozhodnout o činnostech, které mu přinášejí potěšení či odpočinek. Je to ta část dne, v níž je člověk osvobozen od všech povinností pracovních, studijních, společenských, od svých závazků k rodině i vůči sobě samému.*“¹¹

Dana Knotová přichází s poměrně slučující a explicitně vyjádřenou definicí, kterou záměrně řadím na závěr této části. Volný čas definuje skrze rozdělení životního času na: „*čas pracovní, čas vázaný (čas na dopravu do a ze zaměstnání, čas věnovaný domácnosti a rodině a času potřebného pro obstarávání vlastních fyziologických potřeb)*

⁷ SAK, P., SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce*. 2004, s. 59.

⁸ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 43.

⁹ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 43.

¹⁰ DVOŘÁČEK, J. *Základy pedagogiky*. 2014, s. 238.

¹¹ DVOŘÁČEK, J. *Základy pedagogiky*. 2014, s. 238.

*a čas volný*¹², ten pak nelze definovat jen jako čas, který zbyde po odečtení pracovní doby, takovéto přístupy autorka označuje jako kvantitativní neboli zůstatkové.

Pohledům na strukturu volného času z hlediska jeho specifik, např. zvláštnosti trávení volného času u mládeže, jeho funkčního vymezení, omezení daná určitými faktory nebo odchylkami ve významu volného času v historických souvislostech se budu věnovat v následujících kapitolách. Mohu však nyní konstatovat, že zmíněné dostupné definice, ve svých snahách charakterizovat volný čas, se v jistých ohledech prolínají a vykazují základní charakteristické rysy. V souhrnu lze tedy volný čas (dále jen VČ) vnímat jako:

- VČ jako zůstatek dne po odečtení pracovní doby a vázaného času;
- VČ jako projev svobodné vůle;
- VČ jako prostor pro realizaci svých zájmů;
- VČ jako ukazatel kvality života a stavu společnosti;
- VČ jako specifický vzácný statek a jistý benefit;
- VČ jako zdroj štěstí a radosti.

1.3.2 Historické pohledy na volný čas

Koncem 20. století a i počátkem 21. století se volný čas, a především způsob jeho využití, stal velmi diskutovanou problematikou. Mnoho vědních disciplín nahlíží na tento fenomén s rozličným akcentem. Společnost si pokládá otázky, jak má člověk s tímto časem nakládat, jak ho má efektivně a společensky přijatelně využít. V historii problematika volného času nebyla tak ucelená a komplexní. Přístupy v nahlížení, které dnes můžeme aplikovat, jsou charakteristické právě pro posledních několik desetiletí. V minulosti byla doba volného času charakterizována především reziduálním přístupem, tedy jako doba, která zbyde po vykonání nezbytných aktivit, např. práce. Význam takto definovaného času pak spočíval hlavně v nutnosti regenerace a obnovy sil po výkonu pracovní náplně. Ovšem nelze takto bagatelizovat vnímání volného času v historii. Volný čas byl svým jistým způsobem zastoupen v každé historické epoše, nejedná se o entitu, která by byla objevena až badateli v moderní společnosti, avšak je pravda, že mu nebyla věnována taková pozornost jako dnes. To, že nahlížíme na tuto problematiku s takovým zájmem a že jsme na ni začali nahlížet především v nepříliš vzdálené minulosti, má svá opodstatnění.

¹² KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 12.

V následujících odstavcích se pokusím představit základní paradigmaty vnímání volného času v souvislosti se zasazením do historického kontextu.

V literatuře můžeme počátky úvah o volném času nalézt již v Antice. Aristoteles své úvahy o problematice představil ve spisu *Etika Nikomachova*. „*Volný čas chápe jako čas k přemýšlení, příležitost k diskuzím s přáteli, k četbě poezie, poslouchání hudby. Volný čas je časem vědy a filozofie, nespojoval jej s nicneděláním nebo nudou*“¹³.

V tomto pohledu můžeme spatřovat rysy Hédonismu. „*Aristoteles považoval za žádoucí ty činnosti, při nichž se ničeho dále nevyhledává mimo činnosti samy*.“¹⁴

Prostor pro myšlenkovou činnost a rozjímání je ve své důležitosti řazen nad manuální práci. Je patrné, že volný čas má atributy naplňování a rozvoje lidského ducha, nikoli práce jako takové, ta je vnímána jako povinnost, nezbytný projev nutnosti. V této epoše je pro volný čas používán výraz „scholé“. „*Volný čas (scholé) má být naplněn činností rozjímavou, která nesměřuje k žádnému cíli a která je milována pro sebe samu*.“¹⁵ V tomto období se problematikou zabývají dále myslitelé Seneca, Plútarchos nebo Platon, posledně jmenovaný ve svých zákonech tvrdí, jak je pro člověka důležité od sebe oddělovat čas práce a čas volný.

Je otázkou, zdali právě dostatečné množství volného času, tedy prostoru pro hédonistické užívání volného času, ale i rozumové a duševní rozvíjení antických Řeků, není důvod, že tato civilizace dosáhla takové velikosti a významu na poli filozofie, kultury, politiky, respektive všech aspektů civilizace.

Ve středověku je vnímání problematiky ovlivněno zejména dominantním postavením církve. „*V křesťanství je kontrastní pojetí volného času a práce jako prostředku k dosažení určitého cíle, podle tohoto vnímání je volný čas jen prostorem k oddechu po práci a pro zbožné rozjímání*.“¹⁶ Čas práce i čas volný je vnímán jako příprava na posmrtný život. Posun v nahlížení na dílčí aspekty času můžeme vidět v 16. století v pojetí protestantské církve, ta vyzdvihovala význam práce v náplni dne.

Z dnešního pohledu se významně liší přístup k volnému času oproti tehdejšímu nahlížení, neboť v neustálém střídání času práce a času modliteb či duchovního rozjímání nelze spatřovat rozdělení na čas práce a čas odpočinku, tak jak ho známe dnes.

¹³ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 35.

¹⁴ BAKALÁŘ, E. *Umění odpočívat*. 1978, s. 63.

¹⁵ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 35.

¹⁶ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 35.

Zajímavý je pohled na pojetí volného času u myslitelů v období renesance. Thomas More ve spisu *Utopie* a Thomas Campanella ve *Slunečním státě*, ve svých dílech uvádějí, že člověk by neměl být determinován pouze svou prací, její ideální rozsah spatřují ve 4 až 6 hodinách denně, ale měl by usilovat o dosažení jakéhosi vnitřního ideálu. Toho lze dosáhnout prostřednictvím vhodné a přínosné aktivity ve volném čase. Je třeba poznamenat, že takovýto stav společnosti v tomto období neexistuje, ale jedná se pouze o odraz autorových utopických vizí. Obdobně jako jiné utopické představy práce, která je tak zábavná, radostná a naplňující, že v podstatě samotný volný čas se následně stává jakousi zbytečností.¹⁷

Specifické myšlenky o problematice přináší francouzský osvícenec J. J. Rousseau. Přichází ve spisu *Emil aneb o vychování s požadavkem „svobody“* – volného času pro mládež. *„Čas svobody není ztrátou času, ale naopak nejlépe využitým časem.“*¹⁸

Kořeny dnešní koncepce volného času nalezneme i v období humanismu. Hlavním tématem humanismu je člověk, jeho lidství, individuální rovina jeho bytí a legitimní právo na svou seberealizaci v životě. Humanismus sice ještě nemluví o volném čase jako o samostatně vymezeném specifickém jevu, ale společnosti představuje takové nahlížení na svět, ve kterém je zřejmá existence určitých aktivit, které člověk vykonává sám, cíleně, z vlastní vůle a za účelem dosažení určitého naplnění svých potřeb.¹⁹

Převratným obdobím ve vnímání volného času se stala průmyslová revoluce. Do této doby, v předindustriální společnosti, bylo hlavní náplní lidské činnosti zemědělství. Pávková uvádí, že v době největšího vytížení zemědělec pracoval 14-16 hodin denně. Když vezmeme v úvahu čas spánku, tak v podstatě nemůžeme mluvit o existenci volného času, tak jak ho známe dnes. Právě vývoj pracovní doby (její zkracování) je důsledkem dnešního chápání volného času. *„Je známo, že volný čas jako masový jev vznikl v rámci prudkého vývoje kapitalistických společností jako protiklad práce.“*²⁰

Důležité je si uvědomit, že v době před průmyslovou revolucí a před zrušením nevolnictví Josefem II. v 18. století nemohli lidé svobodně nakládat se svým časem, ten do jisté míry patřil feudalistickým vrstvám, jen tyto vyšší vrstvy, elity, měli možnost rozvoje

¹⁷ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 35-36.

¹⁸ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 36.

¹⁹ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 17.

²⁰ BAKALÁŘ, E. *Umění odpočívat*. 1978, s. 63.

ve volném čas. Volný čas byl privilegiem. V krajním případě, např. otroctví v USA před jeho zrušením, byli lidé, kteří neměli ani vzdálenou možnost být pánem svého času.²¹

V 2. polovině 19. století lidé strávili prací okolo 90 hodin týdně, na přelomu století pak v rozmezí 55-65 hodin týdně. Podobu volného času v době kapitalismu nejvíce definoval boj dělnické třídy za další zkracování pracovní doby. K. Marx přichází s ideologicky vymezenými pohledy na volný čas, odděluje od sebe říši nutnosti (práce) a říši svobody (prostor pro vnitřní rozvoj a volný čas). „*Volný čas je důležitá podmínka pro všestranný rozvoj osobnosti, a tedy také pro vývoj společnosti.*“²²

V jiné myšlenke jej definuje jako: „*Prostor pro rozvoj člověka, a který mění toho, kdo jej má, v zcela jiný subjekt.*“²³

Dnes jsme ve vztahu k volnému času nuceni do jisté míry řešit následky ideologické politiky, která byla zaměřena na odklon od socialismu v době komunistické diktatury ke kapitalismu. V období komunistické diktatury byla práce vnímána jako klíčový determinant socialistického zřízení, proto bylo nemyslitelné, aby byl volný čas rozvíjen a rostl jeho význam na úkor práce. Byl tedy podřízen, ideologicky využíván a způsoby jeho trávení regulovány státními institucemi. „*Volný čas je nástroj formování angažované a kvalifikované společenskopolitické aktivity občanů. Zásadní pozornost byla věnována volnému času dětí a mladých lidí, byl to jeden z politických cílů.*“²⁴

Výrazná změna v postavení volného času se odehrála v době odklonu od socialismu k zavádění kapitalismu. Kapitalismus potřebuje svého spotřebitele, aby mohl být člověk spotřebitelem, musí mít svůj volný čas, ve kterém se může rozhodnout, jaký statek či službu chce koupit a spotřebovat. Tento vývoj byl klíčový pro posílení vazby na zábavní průmysl, volný čas se stal ekonomicky zajímavým prostorem na trhu.²⁵

1.3.2.1 Vybrané moderní a postmoderní přístupy nahlížení na volný čas

Další uvažování o historických souvislostech nás zavádí do 20. století, kde můžeme na fenomén volného času nahlížet skrze moderní a postmoderní teorie.

²¹ BAKALÁŘ, E. *Umění odpočívat*. 1978, s. 89.

²² ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. 1987, s. 288.

²³ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 37.

²⁴ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 38.

²⁵ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 14.

Erich Fromm, který se zabýval psychoanalýzou, poukazuje na rizika spojená s prožíváním volného času, přesněji řečeno na případy, kdy člověk neví, jak nakládat se svým volným časem. Jedním z rizik je paradoxní únik od volného času k závislostem, např. k workoholismu. Fromm se snaží předložit návod, jak existovat v moderní společnosti, poukazuje na to, že moderní společnost má neblahý vliv na lidský charakter a zavádí pojem „homo consumens“ – člověk uvězněný v opakujícím se cyklu spotřeby, kdy spotřeba opět vyvolává nutnost další spotřeby. Poukazuje na fakt, že v tomto cyklu nakupujeme zboží, které nepotřebujeme a za peníze, které nemáme. Do opozice takovému jednání dává jakousi omezenou „zdravou“ spotřebu. V tomto kontextu pak vidíme volný čas pouze jako prostor, nástroj k uspokojování potřeb, kde paradoxně uspokojení potřeby řetězí potřebu jinou. Takto pojaté způsoby prožívání volného času tedy přestávají být prostorem pro seberealizaci, ale stávají se věznicí svobodné vůle.²⁶

Dalším, kdo se zabýval spojením volného času a podobou konzumní společnosti, byl David Reisman. Ve své práci *Osamělý dav* poukazuje na vliv konzumní společnosti. To, jak společnost ovlivňuje mezilidské vztahy, skrze tzv. společenský charakter, ten je vnímán jako jistá nadhodnota z kooperace dílčích společenských skupin, kdy každá představuje své cíle či normy působení. V této společnosti vidí 3 typy člověka z hlediska jeho jednání. Typ tradičně řízený (cítí potřebu tradice), typ vnitřně řízený (vnitřní kompas z morálky, etiky, obecných společenských hodnot) a typ vnějškově řízený (snadno ovlivnitelný reklamou a konzumní společností a vnějšími vlivy). Volnému času pak Reisman přikládá značný význam, protože je cestou osvobození od vnějších vlivů a norem společností, které jsou na člověka kladeny v každodenním životě. Právě projev svobodné vůle, projev volby náplně svých volnočasových aktivit, dává jedinci možnost zbavit se se okovů zformovaných postmoderní konzumní společností, zejména pak takových norem chování, které bychom mohli označit za negativní, protože negativním způsobem ovlivňují, ba přímo ohrožují kvalitu způsobu prožívání volného času, ale i životního času jako celku.²⁷

Další přístup, který se vyslovil k pojetí vztahu člověka ke svému volnému času, byl Holismus. Holistické přístupy (např. Adler v psychologii, Giddens v sociologii, Palouš v pedagogice) člověka pojímají jako komplexní bytost, ta je tvořená z velkého množství

²⁶ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 19.

²⁷ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 20.

jednotek a procesů (biologické, psychologické, sociální rysy). Společnost jako celek je vytvářena součtem lidí, kteří v určité míře determinují stav a podobu společnosti. Člověk sdílí s ostatními lidmi svůj sociální prostor a čas, jeho součástí je i čas volný. Volný čas pak může být zdrojem změny struktury společnosti a vývoje člověka, tedy volnočasové aktivity, které si člověk volí, jsou v kooperaci s nesčítelným množstvím činností, volnočasových aktivit lidí jiných. Tato kooperace je pak hybnou silou v utváření struktury a podoby společnosti.²⁸

Znakem dnešní společnosti je poměrně významný vliv vědy a technického pokroku. V souvislosti s tímto pokrokem vstupuje do popředí nový fenomén, postavení hry a zábavy nad prací. V postmoderním přístupu nahlížení na volný čas se člověk dostatečně nerealizuje v pracovním prostředí a v pracovních aktivitách, ale právě ve hře a zábavě, konkrétně v prožitku. Prožitek, kterého člověk dosáhne ve svých volnočasových aktivitách (v podobě hry a zábavy), se stává jakousi vyvažující silou doby strávené v pracovním prostředí za účelem získávání prostředků. Netvrdím, že se práce zcela vytratila jako místo pro seberealizaci, ale je v tomto ohledu preferován právě volný čas a způsoby jeho využití.²⁹

V současné době se ke vztahu uvažování o smyslu volného času objevují tzv. postmoderní přístupy. Ty spočívají v jakémsi převratu člověka v době technologického pokroku. Člověk jako nositel znalostí a vynalézavosti je zdrojem inovativních přístupů, které jsou hybnou silou pokroku. Postmoderní přístupy vnímají konzumní společnost jako zažitý standard, v pozitivním slova smyslu v něm lze vidět zdroje dostatečného množství volného času, ten je pak podhoubím pro inspiraci člověka, pro jeho duševní očistu. Volný čas, tedy jeho využívání, se stává důležitým aspektem budoucího hospodářského vývoje. Je následně otázkou, zdali se volný čas, který byl dříve viděn jako ztrátový čas, kdy dělník neobsluhuje stroj a nevytváří nějaký hmotný statek, nestal, byť nepřímo, opět jakýmsi rukojmím ekonomicky orientovaných zájmů. Chci poukázat na to, že volný čas není jen prostorem pro odpočinek a seberealizaci člověka, ale v určitém smyslu se v důsledku ekonomického zájmu stává novým typem výrobního faktoru, který významným způsobem

²⁸ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 20.

²⁹ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 21.

může vstoupit do procesu výroby v podobě určité nadhodnoty, která má původ v interakci dílčích prožitků ve volném času.³⁰

V kritickém pohledu na postmodernismus, se vyjádřil i J. Habermans. Nárůst průmyslu a obchodu přináší odcizení jakéhosi aspektu lidství od práce, to má za následek, že vykonávaná práce již nepřináší člověku radost, uchopitelný smysl z jeho činnosti (nemyslím odměnu ve formě peněz jako protihodnotu za pracovní čas), prostor pro seberealizaci ve výkonu práce se zmenšuje. Onu ztracenou radost z práce se pak snažíme najít v aktivitách volného času.³¹

Kritikem konzumní společnosti a konzumního způsobu trávení volného času se stal Herbert Marcuse, ten poukazuje na změnu a pojetí charakteru práce (nesvobodné nařízené jednání). Pro člověka jsou v tomto ohledu významné činnosti, které nejsou spojené s existenciálním zabezpečením. Na tomto základě lze pak právě pocit naplnění, seberealizace, chceme-li pocit uplatnění, sledovat právě v prostoru činností a aktivit volného času.³²

1.3.3 Funkce volného času

Realizace volnočasových aktivit sleduje celou škálu funkcí, které můžeme vnímat v rovině společenské nebo v rovině přínosu pro jedince. V odborné literatuře je komplexní vymezení, které představil německý pedagog a teoretik volného času, Horst W. Opaschowski, považováno za poměrně ucelenou normu. Opaschowski uvádí tyto funkce:

- rekreace (zotavení a uvolňování);
- kompenzace (odstraňování zklamání a frustrací);
- výchova a vzdělávání (učení o svobodě a sociální učení);
- kontemplace (hledání smyslu života a jeho duchovní výstavba);
- komunikace (sociální kontakty a partnerství);
- participace (angažování se na vývoji společnosti);
- integrace (stabilizace života rodiny a vrůstání do společenských organismů);

³⁰ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 21.

³¹ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 21.

³² KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 22.

- enkulturace (kulturní rozvoj sama sebe, kreativita v umění, sportu, technických a dalších činnostech).³³

Výše uvedené funkce času jsou rozpracovány na základě požadavků společnosti, potažmo člověka na naplnění osmi primárních potřeb, ty Opaschowski představil na základě analýzy výzkumů volného času. Zároveň autor zdůrazňuje, že takto rozdělené potřeby se v lidském životě zpravidla prolínají. Opaschowski rozděluje tyto potřeby:

- potřeba zotavení, osvěžení, zdraví a dobrého pocitu (rekreace),
- potřeba vyrovnaní nedostatků, odstranění námahy rozptýlení a potěšení (kompenzace),
- potřeba poznání a dalšího učení, úsilí poznat nové (edukace),
- potřeba klidu, rozjímání, pochopení sebe sama a své identity (kontemplace),
- potřeba kontaktu, pospolitosti a utváření sociální vztahů (komunikace),
- potřeba společnosti, kolektivního začlenění v sociální skupině (integrace),
- potřeba účastenství, angažovanosti a sociálního sebepojetí (participace),
- potřeba kreativního rozvoje, produktivního uplatnění a účasti na kulturním životě (enkulturace).³⁴

Mimo toto dělení funkcí najdeme v odborné literatuře dělení, které reflektuje pedagogické hledisko, respektive požadavky na způsoby trávení volného času, které jsou ovlivněny pedagogickým zájmem o mládež. Dvořáček v tomto hodnocení vychází z rozdělení, které stanovil J. Dumazedier:

- odpočinek – relaxace fyzická a duševní, kompenzace únavy,
- zábava – uspokojení potřeb (touha po romantice, přátelství, uznání atd.),
- vlastní rozvoj člověka – rozum, vůle, cit, tělesný rozvoj.³⁵

S takto vymezenými funkcemi souhlasí Petr Sak, ten uvádí tyto funkce: relaxační, rozvojová a rekreační. Zdůrazňuje, že se ovšem nejedná o konečný výčet, protože je třeba vnímat specifické funkce ve vztahu ke společnosti.³⁶

³³ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. 2010, s. 17.

³⁴ VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*. 2001, s. 36-38.

³⁵ DVOŘÁČEK, J. *Základy pedagogiky*. 2014, s. 237.

³⁶ SAK, P. *Proměny české mládeže*. 2000, s. 132.

Jiné dělení funkcí volného času můžeme vnímat ve vztahu k požadavkům na výchovu mimo vyučování, tedy v době mimo vyučování. Sledování a naplňování specifických pedagogických zájmů se pak projevuje na stanovení těchto funkcí (dále fce):

- fce výchovně-vzdělávací (záměrné a cílevědomé formování osobnosti vychovávaných jedinců, dosahování reálných cílů pomocí promyšleně volených pedagogických prostředků)
- fce preventivní (komplexní nespecifická preventivní činnost)
- fce zdravotní (podpora zdravého tělesného, duševního i sociálního vývoje)
- fce sociální (interakce v rámci sociálních skupin, danou funkci plní zejména školská zařízení, např. družiny, nebo výchovná či ubytovací zařízení, např. internáty a domovy mládeže)³⁷

Jak jsem zmínil, členit funkce volného času můžeme buď ze vztahu volného času ke společnosti jako celku nebo ve vztahu k lidské individualitě. Rozdělení funkcí od Kaplana vychází právě ze vztahu k individuálnímu rozvoji. Kaplan říká: „*Volný čas má rozvíjet vědomí vlastní individuality, zprostředkovat různé individuální funkce a uvést je v soulad..., neumožňovat negativní zážitky a podněcovat tvůrčí síly.*“

- Fce podněcování tvořivých sil,
- fce utváření individuality,
- fce vytváření pozitivních zážitků,
- fce posilování skupinové i sociální participace.³⁸

G. Marshall ve svém Dictionary of Sociology představuje následující funkce volného času:

- fce terapeutická (chápe VČ jako prostor pro pomáhání, blízká k sociální pedagogice),
- fce poradenská (chápe VČ jako prostor pro rozvíjení profesní kariéry),
- fce autonomní (chápe VČ jako kompenzaci vnějších společenských tlaků, pomocí uspokojování individuálních potřeb a komplexně vnitřního rozvoje),
- fce podporující zdraví (zaměření na podporu lidského zdraví a výchova ke zdravému životnímu stylu).³⁹

³⁷ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy.* 2008, s. 72.

³⁸KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času.* 2011, s. 33.

V poslední řadě představuji pro naše území méně tradiční rozdělení funkcí volného času, kdy Ch. Rojek uvádí základní 4 funkce:

- fce manipulativní (VČ je prostorem pro sociální stratifikaci),
- fce regulativní (VČ je reguluje životní styl jedince),
- fce identitní (VČ jako prostředek k sociálnímu začleňování, ale i exkluzi),
- fce mobilizační (VČ jako podhoubí opozičního jednání vůči společenským tlakům působící na jedince, ale i větší sociální skupiny).⁴⁰

Je důležité si uvědomit, že výše zmíněná členění jsou teoretické povahy, v důsledku samotného prožívání volného času skrze rozličné aktivity s individualizovanými zájmy pak můžeme utvářet odlišná členění funkcí podle jiných výčtů množin rysů charakterizujících danou funkci. Můžeme utvářet nespočetné varianty podkategorií nebo dílčích podfunkcí. Primární znaky však prostupují všemi členěními, a to je zaměření na realizaci lidských potřeb. Těžko bychom našli konkrétní aktivity, jejichž výkonem by člověk nesledoval plnění více zmíněných funkcí, jednotlivé funkce se v lidském jednání doplňují, zpravidla se však jedna funkce v rámci lidské činnosti projeví jako dominantní.

Dle Vážanského v naší soudobé společnosti převládá rekreačně – kompenzační funkce a celkový potenciál využívání volného času je nevyužit.⁴¹

1.3.4 Pedagogické aspekty volného času

Jak jsem již zmínil, období dospívání dítěte je z hlediska zajištění jeho plnohodnotného vývoje nesmírně důležité. Ze dříve specifických uvedených důvodů (nedostatek zkušeností, neznalost svých limitů, ...) je v zajištění vývoje dítěte vhodné pedagogické ovlivňování a kvalitní výchova.⁴²

Výchova ve vztahu k volnému času zaujímá tři základních roviny:

1. Výchova pro volný čas (zaměření na výchovné cíle).
2. Výchova ve volném čase neboli výchova mimo vyučování (zaměření na specifické podmínky výchovy).

³⁹ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 33.

⁴⁰ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 34.

⁴¹ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 34.

⁴² HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 2008, s. 70.

3. Výchova volným časem (zaměření na prostředky výchovy jako jsou volnočasové aktivity a instituce, použité metody výchovy).⁴³

V odborné literatuře se téměř na stejnou úroveň synonymicky, přestože se nejedná o identické termíny, staví pojem výchova ve volném čase a výchova mimo vyučování. Odlišení těchto pojmů souvisí v jisté nadřazenosti výchovy ve volném čase, ta je totiž zaměřena i na věkové kategorie dospělých a seniorů, avšak **výchova mimo vyučování** nabízí širší vymezení ve smyslu doplnění funkcí volného času, ty jsou rozšířeny o oblast plnění dětských povinností ve smyslu přípravy na vzdělávání a posilování hygienických a kulturních návyků. Takto rozšířený pojem výchovy mimo vyučování je pak vymezený čtyřmi specifickými znaky:

- probíhá mimo vyučování,
- probíhá převážně ve volném čase,
- probíhá mimo bezprostřední vliv rodiny,
- je institucionálně zajištěna.⁴⁴

Výchova mimo vyučování sleduje naplnění svých cílů, které lze kategorizovat výběrem konkrétní výchovné instituce či konkrétní věkové kategorie. V zásadě jsou výchovné cíle realizovány z hlediska naplnění dílčích funkcí, které jsou zajišťovány rozdílnými způsoby, dle charakteru instituce, která do výchovně vzdělávacího procesu vstupuje. Hájek uvádí tyto funkce:

- výchovně-vzdělávací fce (rozvíjení schopností, usměrňování, kultivace a formování postojů a vnitřních morálních stránek dítěte),
- zdravotní fce (úprava režimu dne za účelem osvojení si návyků zdravého životního stylu, např. v podobě vhodných pohybových a sportovních aktivit),
- sociální fce (realizace sociálních vztahů a seznámení se novými rolami a úlohami jednice ve skupinách všeho charakteru, rozvoj komunikativních schopností a osvojení sociálních kompetencí),
- preventivní fce (viz kapitola „Prevence nežádoucího chování“).⁴⁵

⁴³ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 2008, s. 67.

⁴⁴ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 2008, s. 67.

Obsah výchovy, tedy cesty k dosažení výchovných cílů, jsou ve školním a institucionálním prostředí striktně vymezeny vnitřními řády a vzdělávacími programy (např. ŠVP). Hájek definuje obsah výchovy v realizaci aktivních činností a činností receptivních (pasivních), které jsou obsaženy v dílčích zájmových oblastech, jako jsou manuální, přírodovědné, estetickovýchovné, sportovní, společenskovední a výchovně sociální činnosti.⁴⁶

Pávková přináší upravené dělení těchto aktivit, a to na odpočinkové činnosti, rekreační činnosti, zájmové činnosti, sebeobslužné činnosti (vedení k samostatnosti skrze osvojení vhodných návyků při výkonu různých činností), veřejně prospěšné činnosti (dobrovolný výkon těchto činností vede ku prospěchu jiných jednotlivců, ale i posilování kladných charakterových rysů jedince), činnosti spojené s přípravou na vzdělávání (jedná se o široce vymezenou množinu činností souvisejících s plněním školních povinností).⁴⁷

Výchova mimo vyučování je silně spjata s pedagogikou. Dvořáček uvádí, že při pedagogickém ovlivňování volnočasových aktivit mládeže je pozornost soustředěna zejména na oblast výchovy ve volném čase, tedy ve smyslu obsahu, organizační struktury činností a zájmových aktivit, a na výchovu k volnému času, kde se sleduje hlavně specifická motivace dětí a mládež k vhodnému výběru aktivit.⁴⁸

Pokud má být výchovný proces pedagogickým působením efektivně zajištěn, je nutné respektování těchto jednotlivých pedagogických zásad a požadavků:

- Z. soustavnosti a cílevědomosti (strukturalizace dílčích kroků vedoucích k dlouhodobému cíli).
- Z. posloupnosti (požadavek na postup od jednoduššího k obtížnějšímu).
- Z. aktivity (výběr činností motivující zapojení všech účastníků).
- Z. přiměřenosti (zohlednění vnitřních i vnějších predispozic účastníků).
- Z. vyzdvihování kladných rysů osobnosti (pochovala vedoucí k tvorbě sebevědomí a zvýšené motivaci).
- P. pedagogického ovlivňování volného času (citlivé vedení a vhodná náplň).
- P. jednoty a specifčnosti vyučování a výchovy mimo vyučování.

⁴⁵ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 2008, s. 70-71.

⁴⁶ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. 2010, s. 42-44.

⁴⁷ PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. 2002, s. 52.

⁴⁸ DVOŘÁČEK, J. *Základy pedagogiky*. 2014, s. 239.

- P. dobrovolnosti (ped. ovlivňování utváří podmínky, které jsou dětmi akceptovatelné).
- P. seberealizace (nastavení struktury činností umožňující seberealizaci dětí).
- P. pestrosti a přitažlivosti (vhodně zvolená metodika a forma výkonu činností podporující regeneraci a kompenzující únavu při vyučování).
- P. zajímavosti a zájmovosti (souvisí s rozvojem a realizací zájmů dítěte).
- P. citlivosti a citovosti (citlivé působení na emocionální oblast psychiky).
- P. orientace na sociální kontakt (aktivity realizované v interakci).
- P. efektivity (racionální využití zdrojů v dosažení stanovených cílů).
- P. kvality a evaluace (práce se zpětnou vazbou účastníků procesu, ale také od nadřízených orgánů nebo od zřizovatele).⁴⁹

1.3.4.1 Pedagogické přístupy využití volného času

Pedagogika volného času

Jak jsem již zmínil prožívání volného času je silně spjato s pedagogikou, to je ovšem sociální věda, která je příliš široce vymezena. Vzniká tedy prostor pro vznik podkategorie pedagogiky. Tou se stává pedagogika volného času. S tímto souhlasí i Jiří Dvořáček, ten zmiňuje, že: „*Volný čas je natolik významným a sledovaným jevem, že se jím zabývá samostatná disciplína – pedagogika volného času.*“⁵⁰

Počátky této pedagogiky se datují do 30. let 20. století, kdy s tímto termínem začíná pracovat německý pedagog Fritz Klatt, ten je považován za otce pedagogiky volného času. Tato disciplína má dva hlavní kořeny, prvním je tzv. přístup německé školy. „*Německé pojetí pedagogiky volného času vychází z toho, že je považováno za dílčí pedagogickou disciplínu a bývá zařazována do skupiny věd o volném čase, důvodem je, že tento sociální fenomén zkoumá mnoho dalších vědních oborů.*“ Druhým, podstatně mladším, kořenem je pak koncept tzv. leisure studies, ty se věnují pedagogice volného času v teoretické a metodické rovině, typické jsou především pro Spojené království a oblast Severní Ameriky.⁵¹

⁴⁹ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy.* 2008, s. 46-49.

⁵⁰ DVOŘÁČEK, J. *Základy pedagogiky.* 2014, s. 238.

⁵¹ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času.* 2011, s. 45-46.

Významným rozvojem disciplína prochází od 70. a 80. let 20. století především díky snaze již zmíněného H. W. Opaschowského, který se snaží integrovat dílčí přístupy k fenoménu volného času do interdisciplinárního aplikovaného oboru.⁵²

Historickým problémem vývoje této pedagogiky je přílišná obsahová podobnost se sociální pedagogikou. V některých zemích, např. v Polsku, je pedagogika volného času pouze dílčí součástí sociální pedagogiky. Společnou oblastí zájmu je např. prevence sociálně patologických jevů nebo aktivní prožívání života. Naopak odlišnosti nacházíme v tom, že sociální pedagogika se zabývá zejména vlivem výchovných a mimo výchovných aspektů prostředí, potažmo jejich dysfunkčností, avšak pedagogika volného času se zabývá výchovně vzdělávacím procesem, který je realizován ve volném čase. Tento proces se pak výrazně odlišuje tím, *„že má své zvláštnosti dané tím, že je realizovaný za rozličných podmínek prostorových, materiálních, personálních, institucionálních, při aktivitách, které si lidé volí dobrovolně.“*⁵³

V českém prostředí se tato pedagogika rozvíjí především od 90. let, díky překladům a interpretaci přístupů německé pedagogické školy. Do odborných kruhů, které pomohly rozvinout tento vědní obor, ale i celkové teoretické přístupy k volnému času patří: Hofbauer, Haškovec, Kučerová, Spousta, Přadka, Špičák, Pecha, Kraus, Pávková, Faltýsková, Jůva, Němec, Žurmárová, Kaplánek. Na území Slovenska jde pak o autory: Kratochvílová, Darák, Kominarec, Masariková, Hroncová a Sobihardová. Pedagogika volného času u nás ovšem nevznikla v prostředí jakéhosi vakua, ale realizovala se na základech teorií o výchově mimo vyučování. Ta má u nás svou tradici již od dob poválečného vývoje v 50. letech a je zastoupena autory jako již zmínění: Kučerová a Hofbauer, ale také Staňková, Opata, Bláha, Lokajíčková, Taxová.⁵⁴

Vážanský danou disciplínu definuje jako: *„Pedagogika volného času je pedagogickým jednáním, které se podílí na formování světa volného času s cílem nabídnout a zajistit jedinci optimální předpoklady pro jeho růst a učení, vývoj a existenci. To pedagogické v pedagogice volného času tkví v síle zprostředkovat takovou schopnost,*

⁵² KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 46.

⁵³ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 46-48.

⁵⁴ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 47-48.

kteřá se s volným časem historicky nově vzniklými šancemi může vyčerpat pro optimální spojení růstu a učení, proměn a užívání vývoje a bytí.“⁵⁵

Pro doplnění přikládám definici, kterou lze nalézt v pedagogickém slovníku. „*Disciplína pedagogiky, zaměřená na výchovné a vzdělávací prostředky, napomáhající autonomnímu a smysluplnému vyučování volného času dětí, dospívajících i mládeže.*“ Slovník navíc nabízí i stručný vývoj postavení této pedagogiky a toho, jak se měnil způsob využití volného času, např. změnou orientace od primárně odpočinkových funkcí k činnostem orientované spotřebou na dosažení zážitku, chceme-li prožitku. Jako současný stav pak označuje sledování pedagogických principů, které nastolil Opaschowski. Jde o principy:

- autonomie činnosti a její uvědomělý výběr,
- aktivita subjektu, překonávání pasivní konzumace a rozvoj kreativity,
- orientace na sociální kontakt a prožívání volného času ve skupině,
- spontánnost, uvolněnost a otevřenost pro poznání nového,
- zábava, radost a prožitek z činnosti,
- uvolnění a odreagování.⁵⁶

V současnosti společnost přichází s výzvou pro pedagogiku volného času, formuluje se požadavek na koncept celoživotního učení a vzdělávání, které bude zajišťovat volný přístup všech věkových skupin i pohlaví ke vzdělání. Tento koncept umožňuje přesun od pojetí procesu vzdělávání jako získávání určité profesní vyhraněnosti ke konceptu vzdělávání jako celkového přístupu k osvojování si důležitých kompetencí, tedy znalostí, schopností a dovedností k úspěšnému a efektivnímu řešení životních situací rozličného charakteru.⁵⁷

Pedagogika zážitku

Odborná literatura uvádí i nové pedagogické přístupy, které v určitých ohledech vybočují a překonávají pedagogiku volného času tak, jak byla definována. V současném světě máme nepřehledné možnosti vyžití. Volnočasové aktivity jsou zastoupeny v tak široce pojatém souboru, že se jednotlivci může zdát, že možností je mnohdy až příliš. Současné tendence usilují o nalezení sjednocujících hledisek na jednotlivé oblasti výchovného

⁵⁵ VÁŽANSKÝ, M., SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*. 1995, s. 74-75.

⁵⁶ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 1995, s. 152-153.

⁵⁷ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 49-50.

procesu ve volném čase. Tyto tendence dávají prostor pro působení široce vymezené pedagogice zážitku, někdy tzv. pedagogice dobrodružství. Tato pedagogika bývá vymezena jako určitý reformní proud pedagogiky, ten nahlíží na zážitek jako na prostředek výchovy a vyučování. Pedagogika zážitku má kořeny ve výukové metodě, která je založena na specifickém prožitku.⁵⁸

Pedagogika zážitku má své specifické rysy, které se vymezují jako: „*Možnost v prostředí chudém na podněty získávat bezprostřední a celistvou, racionální i emocionální zkušenost, jež umožňuje svobodné jednání; spjatost těchto zkušeností se životní skutečností a její interiorizaci jedincem; nutnost ihned reagovat na reálné situace, které vyžadují okamžité rozhodnutí a rychlé jednání; učit se sociálně jednat a včas rozpoznávat, chápat a překonávat případné skupinové konflikty; možnost, aby jedinec získal novou zkušenost obvyklé životní situace.*“⁵⁹

Aplikace této pedagogiky vyžaduje specifický prostor. Přírodní prostředí nedotčená urbanistickými vlivy, např. náročný skalnatý terén nebo nepřiliš upravené části vodních toků, uměle vytvořená zařízení spojující výkon činnosti s adrenalinovým prožitkem, např. lanová centra, paintballová hřiště, umělé horolezecké stěny (boulder) nebo různé areály využívání v tzv. teambuildingu (posilování vazeb a vztahů v rámci daného kolektivu). Aplikaci zážitkové pedagogiky ale nelze jen zúžit na výkon činnosti ve specifickém prostředí, důležitý faktor je i sama vykonávaná aktivita, posuzována z hlediska její náročnosti. To je spojeno s rozvojem extrémních adrenalinových aktivit, kde se projevuje snaha kompenzace pocitu neuspokojivé míry uplatnění v ostatních oblastech života. „*Je to rovněž výraz snahy čelit náročným požadavkům a prokazovat své fyzické a psychické předpoklady, překonávat jednotvárnost a stereotypy každodenního života.*“⁶⁰

S pedagogikou zážitku částečně souvisí principy experimentální pedagogiky. Tu pedagogický slovník definuje jako: „*Směr pedagogického výzkumu používající experiment jako hlavní zdroj informací o vzdělávacích procesech.*“⁶¹

⁵⁸ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy.* 2008, s. 56.

⁵⁹ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy.* 2008, s. 56-57.

⁶⁰ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy.* 2008, s. 57-58.

⁶¹ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník.* 1995, s. 66.

1.3.5 Faktory ovlivňující prožití volného času

Možnosti, jakými způsoby budeme prožívat volný čas, jsou ovlivněny řadou faktorů. Rozdělení těchto faktorů je možné z různých hledisek, např. zda se jedná o faktory vnitřní a vnější. Můžeme říci, že člověk svůj volný čas tráví ve smyslu toho, čím je, ale také tím, čím chce být, kam a na jakou úroveň bytí se chce posunout. Vybrané faktory:

Čas

Klíčovým faktorem, který literatura většinou samostatně nevymezuje v primární podobě faktoru ovlivňující prožití volného času, je čas sám o sobě. Mnohdy se o něm hovoří jako o sociálním času. E. Rojek metaforicky definuje čas. Čas může být **zdrojem**, jehož vlastnictví nám umožňuje základní svobodu v rozhodování o jeho náplni, zároveň nám umožňuje se rozhodovat, komu svůj čas věnuji a komu ne. Čas jako **prostředí**, to utváří jakési mantinely pro lidskou činnost a čas jako **horizont**, který integruje získané zkušenosti do jejich budoucího aplikování. „Čas dává smysl v sociálním kontextu. Čas je v našem pohledu determinován lidskou společností, čas je strukturován rytmem sociálních aktivit.“⁶²

Odborná literatura nabízí, stejně jako v kapitole funkcí volného času, vyčerpávající možnosti, jak z různých pohledů čas vnímat. Z hlediska mé práce je důležité vnímání sociálního času ve vztahu s jeho prožíváním. „V souvislosti se sociálním časem a z pohledu našeho zájmu o volný čas je pro jeho zkoumání významné, jak si jednotliví sociální činitelé představují vztahy mezi prací a každodenními činnostmi, nebo jaké mají strategie při strukturaci času, zda jsou, a pokud ano tak jaké.“⁶³

V souvislosti s přístupy strukturace času, kterým člověk disponuje, si můžeme položit otázku, do jaké míry pro dnešní společnost stále platí rozdělení na čas pracovní a čas volný? Velmi často se dnes objevují pracovní pozice s nepříliš jasně vymezenou pracovní dobou. Typickým znakem jisté workoholicky orientované části společnosti se stalo běžné vyřizovat pracovní záležitosti i v době volna či dovolené. Zvláště u intelektuálně náročné práce nelze jen otočením knoflíku vypnout výrobní stroj. Chci upozornit na určitý trend prolínání těchto dvou časových oblastí a zanikání dogmatického vymezení času na čas pracovní a volný.

⁶² KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 38-39.

⁶³ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 40.

Prostor a prostředí

Pokud disponujeme volným časem a chci ho strávit určitou aktivitou, musím mít k výkonu této činnosti dostatečné materiální zázemí, proto zde zmiňuji požadavek na vhodné prostory a jejich funkční vybavenost. Jednou z podmínek plnění úkolů volnočasových institucí je zajištění vhodného prostředí pro naplň zvolených činností. Dané prostředí musí splňovat specifické požadavky (např. velikost, vybavenost nábytkem a pomůckami, vhodné osvětlení, zdravotní nezávadnost prostředí, inspirativnost apod.), zejména pak rovině: pedagogické, psychologické a hygienické.⁶⁴

Hájek ve své *Pedagogice volného času* od sebe rozlišuje prostory a zařízení. Jako prostory uvádí venkovní plochu veřejného charakteru, která je svou kvalitou vhodná pro spontánní činnosti. Jedná se např. o zatravněné plochy, parky, upravené vnitrobloky s herními prvky, cyklostezky, aj. Zařízení jsou pak definována jako místa, která svou podstatou nabízejí volnočasové zájmové aktivity. Jedná se o školní družiny, školní kluby, nízkoprahová zařízení, střediska volného času, otevřená sportoviště a sportovní zařízení, galerie, muzea, knihovny. Hájek v tomto výčtu neopomíná ani komerční zařízení nabízející volnočasové aktivity za úplatu, jako posilovny, kavárny či diskotéky. Specifickým prostorem pro trávení volného času se staly také moderní obchodní komplexy.⁶⁵

S tím, z pohledu získaných pedagogických zkušeností ze svého působení na základní škole, mohu více než souhlasit. Jako příklad bych jen zmínil nákupní středisko Plaza, které je lokalizováno do samotného centra města. Toto zařízení a přidružená parková oblast se stalo cíleně vyhledávanou lokalitou, kde se celé skupinky žáků snaží realizovat svůj volný čas. Bohužel výrazně neefektivním způsobem s minimálním přínosem pro jejich vnitřní rozvoj. Toto je i konkrétní oblast, kde je potřeba vhodným vedením mládeže zkvalitnit možnosti trávení volného času.

Hájek přichází s rozdělením zájmových zařízení z hlediska jejich specializované funkce a obsahu. Komplexně tedy vymezuje zařízení:

- oddechu a zábavy (např. zábavní parky),
- pohybových aktivit (sportoviště, cyklostezky a zařízení vhodná pro agroturistiku a turistiku všeobecně),

⁶⁴ MUSIL, R. *Pedagogika pro střední pedagogické školy*. 2014, s. 60.

⁶⁵ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. 2010, s. 12.

- poznávání a praktické účasti na rozvoji kultury (domy kultury, knihovny, střediska dětí a mládeže),
- pro rozvoj technický zájmů dětí a mládeže (stanice mladých techniků),
- pro rozvoj zájmů v přírodních vědách, ochraně přírody a ekologické výchovy (botanické a zoologické zahrady, planetária, národní parky, ...),
- pro poznávání historie a současnosti společnosti (skanzeny, muzea měst či specifických tradic a hospodářských odvětví a národopisná muzea),
- poskytující výchovnou, sociální nebo informační podporu (domovy mládeže a internáty, poradny, linky důvěry, nízkoprahové kluby).⁶⁶

Věk

Další faktor, který významným způsobem ovlivňuje způsoby prožívání volného času, je věk. Specifika spojená s věkovou kategorií dětí a mládeže jsou zmíněna v pozdějších kapitolách. Tento odstavec je zaměřen zvláště na lidi v postproduktivním věku. V očích lidí je doba seniorského věku, tedy zjednodušeně doba pobírání důchodu jako jistý rentiérský způsob života spojený s nicneděláním a všeobecným odpočinkem. Zasloužený odpočinek, ale musí být zajištěn řadou podmínek. Nabízí se otázka materiálního zabezpečení. Pokud senior nemá prostředky, nemůže volit náročnější volnočasové aktivity z hlediska finanční náročnosti. To je specifikum, které ovlivňuje i samotnou mládež jako věkovou kategorii se značně limitovanými příjmy. Senioři mohou být tímto nepříznivým stavem nuceni pracovat i v době důchodu, a „dobrovolně“ se tak vzdávají svého volného času. Dalším specifickým prvkem je otázka zdravotních limitů. Není překvapující, že pro pokročilý věk je typický větší výskyt zdravotních komplikací, které znemožňují fyzicky náročnější způsoby trávení volného času. Žádoucí je ale stav kvalitního využití volného času, které významným způsobem ovlivňuje kvalitu života této věkové kategorie. E. Bakalář v knize *Umění odpočívat* tento význam zmiňuje, jde o přínos jisté míry tělesné i psychické námahy, která může prodloužit období vitality.⁶⁷

Někteří senioři ale mohou v postproduktivním věku vnímat získaný VČ jako určité břemeno, to souvisí s pocitem nepotřebnosti, ztráty určité role, kterou jako pracující zastávali. Tuto věkovou kategorii nelze opomíjet, skrývá se v ní velký potenciál

⁶⁶ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. 2010, s. 13.

⁶⁷ BAKALÁŘ, E. *Umění odpočívat*. 1978, s. 116.

ovlivňování způsobu využití VČ mládeže. Při společné interakci seniorů s mládeží navíc dochází k předávání souboru životních zkušeností nastupující generaci.

Genderové rozdíly

Genderová nerovnost v možnostech využití volného času se ve svém důsledku ukazuje jako další faktor. V odborné literatuře všeobecně platí konsensus, že muži mají více volného času než ženy. Jan Čáp v *Psychologii pro učitele* uvádí, že žena má pouze přibližně 60 % volného času svého protějšku. To souvisí především s rozšířeným (zejména v biologické determinaci) pojetím role ženy jako matky. Toto pojetí ženu v osobním i kariéřním životě může omezovat. Péče o domácnost a o rodinné zázemí nebo přímá mateřská výchova potomka, to vše limituje kapacitu volného času, s kterou může žena skutečně svobodně nakládat. Samozřejmě můžeme brát v úvahu pravděpodobnou skutečnost, že mateřství přináší ženě radost, že výchova potomka přináší pocity štěstí a naplnění. Většina matek by zřejmě nevedla, že jejich dítě je pro ně břemenem, ale z hlediska potenciálu využívání volného času můžeme konstatovat, že zastáváním role matky, žena přichází o určité penzum času, s kterým může svobodně disponovat.⁶⁸

K souvislosti genderových rozdílů na vliv a způsoby prožívání volného času se vyjadřuje i Petr Sak v díle *Mládež na křižovatce*. Zmiňuje trend, kdy ženy preferují aktivity kultivující ducha, zatímco muži preferují sportovní a společenské aktivity. Celkově pak vidí volnočasové aktivity žen spíše introvertněji zaměřené s důrazem na vyšší kulturní přínos (např. četba knih, návštěva divadel, výtvarné práce).⁶⁹

Můžeme oponovat, že společensky rozšířená, ačkoli již ne tak dogmaticky vnímaná, role muže jako živitele rodiny může také významným způsobem ovlivnit množství volného času, avšak protipólem může být např. situace matky samoživitelky, která je nucena sama zajistit pro dítě jak výchovnou funkci, tak funkci materiálně zabezpečující a riziko absence volného času se pro ni stává značně reálné. Tato práce nemá ambice významněji hodnotit genderovou rozdílnost, ale zkrácené nastínění problematiky jako určitého omezujícího faktoru shledávám za vhodné a inspirativní.

Samozřejmě bychom mohli definovat řadu jiných faktorů, které se mohou větší či menší měrou podílet na možnostech trávení volného času, jedná se např. o geografické

⁶⁸ ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. 1987, s. 289.

⁶⁹ SAK, P., SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce*. 2004, s. 65.

faktory (urbanistické determinanty lokality, kde člověk žije), psychologické faktory (rozdílný systém vnitřní motivace a potřeb pro každého jednotlivce), ekonomické faktory (dostupnost zdrojů) a kulturní faktory (tradice, zvyklosti a společenské normy, komercializace společnosti a vliv médií ve společnosti).

1.4 Volný čas dětí a mládeže

„V mládí jako sociálně svébytném období života jedinec již není dítětem, není však ještě přijat do profesních, rodinných a občanských rolí dospělých. Zatímco v dětství převládají tlaky na adaptaci, v adolescenci převažuje individualizace, snahy o autonomii, vlastní volby, interpretace hodnot a norem, vytváření nezávislých vztahů na dospělých.“⁷⁰

Období dětství a později dospívání je charakteristické všeobecným sociálním a duševním rozvojem dítěte. V tomto období dosahuje dítě nejrazantnějších změn a chyby, kterých se na dítěti v tomto období lze dopustit, mohou být nenapravitelné a do budoucna pro určité oblasti jeho života dokonce fatální. Je tedy důležité vnímat volný čas dětí a mládeže mnohem hlouběji a komplexněji než u dospělých, u kterých lze význam trávení volného času postihnout do realizace dílčích funkcí volného času.

Volný čas dětí a mládeže má oproti volnému času dospělých svá specifika. Jedná se o široce vymezený prostor formování osobnosti dítěte, v zásadě se liší v rozsahu, obsahu, mírou samostatnosti a závislosti, nezbytností pedagogického ovlivňování.⁷¹

Bakalář uvádí, že celý tento jakýsi formulující proces je složen ze tří hlavních částí. Jedná se o proces socializace (zspolečensňování), personalizace (utváření osobnosti) a akulturace (přijímání a vstřebávání).⁷²

1.4.1 Vymezení pojmu mládež

Hlavní determinant veškerých odborných zájmů o volný čas ve vztahu k dětem a mládeži je jich věk, tedy zařazení do určité věkové kategorie. Základní definici

⁷⁰ HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. 2011, s. 65.

⁷¹ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 2008, s. 66.

⁷² BAKALÁŘ, E. *Umění odpočívat*. 1978, s. 156.

nalezneme v Úmluvě o právech dítěte z roku 1989, ta za dítě označuje každého jedince mladšího 18 let, za mládež pak označuje věkovou skupinu 18-26 let.⁷³

Hájek přináší podrobnější rozdělení do dílčích věkových kategorií. Předškolní věk 3-6 let, mladší školní věk 6-11 let, střední školní věk 11-15 let, starší školní věk 15-20 let, věkovou kategorii nad 20 let pak klasifikuje jako dospělost, konkrétně mladší dospělost 20-30 let.⁷⁴

Volný čas a jeho prožívání ve vztahu k dětem a mládeži má určitá specifika, která jsou nezaměnitelná s jinými věkovými kategoriemi. Říká se, že rodina je základ státu, to platí dvojnásob ve smyslu nastupující generace, mládeže, které se pozvolna otevírá trh práce a prostor pro utváření společnosti. Děti jsou jistým způsobem nepopsaným listem, tzv. tabula rasa, nemají dostatečné množství zkušeností, aby mohly správně vyhodnocovat životní situace a mohly se plně orientovat v nabídce volnočasových aktivit a zájmových činností. Je tedy více než žádoucí, vhodně a citlivě přistupovat k ovlivňování jejich volného času. Aby toto ovlivňování, vedení bylo efektivní, musí být naplněny základní principy. Jedná se o podmínku nenásilnosti, dobrovolné účasti na celém procesu, pestrosti a přitažlivosti souboru nabízených činností. Každé dítě je individualitou, má specifické sociální zázemí, rozdílné zkušenosti, zájmy a dosáhlo určité mentální a sociální zralosti, proto je důležité zohledňovat individuální přístup. Tímto vedením se v širokém pojetí zabývá výchova a pedagogika, potažmo její specifické pod disciplíny.⁷⁵

Na poli odborné literatury zabývající se volným časem mládeže se můžeme setkat s názory Petra Saka, který zdůrazňuje důležitost v odlišení vnímání volného času mládeže jako čas nevyužitý v hospodářském procesu od realizace volného času mládeže jako investic do budoucího stavu společnosti, které se sekundárně projeví i jako ekonomický výnos. *„I když primitivní ekonomický kalkul vidí volný čas dětí a mládež jako zbytkovou a zbytnou oblast, hlubší ekonomický pohled, který počítá s efektivitou a produktivitou potenciálu mladé generace získaného volnočasovými aktivitami a s prostředky ušetřenými*

⁷³ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B., HRDLIČKOVÁ, V., PAVLÍKOVÁ, A. *Pedagogika volného času*. 2010, s. 13.

⁷⁴ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 2008, s. 84-109.

⁷⁵ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B., HRDLIČKOVÁ, V., PAVLÍKOVÁ, A. *Pedagogika volného času*. 2010, s. 13-14.

*na následné kriminalitě a narkomani mládeže, uznává ekonomický význam kvalitní trávení volného času mladé generace.*⁷⁶

Sak dále vyzdvihuje význam volného času mládeže, kdy tento čas popisuje jako období utváření systému hodnot jedince, které se následně projevují v aplikování vzorců chování. Mládež na rozdíl od dospělých, kteří významně ovlivňují podmínky pro jejich volnočasové aktivity, není tak limitována vykonáváním společensky přijatelných rolí. Tato výhoda sociální flexibility umožňuje dospívajícím vyzkoušet celou řadu aktivit a následně i zaujímat sociální a společenské role. Tento proces je nezbytný k získávání souboru zkušeností z rozličných oblastí lidského konání, utváří osobnost jedince. Dospívání je věk, kdy rozsah formování osobnosti jedince je nejfrekventovanější.⁷⁷

Dospívání je charakterizováno i větší dynamikou a zájmovou pluralitou než u dospělé populace, to se projevuje v poznávání a střídání většího množství zájmových aktivit. Další vývoj je ale spojen s redukcí široce profilovaného zájmového spektra a prohlubováním konkrétního zájmu.⁷⁸

Jedná se tedy o proces jakési profilace, kdy si dítě na základě svých zkušeností nachází svou životní cestu.

1.4.2 Volnočasové aktivity dětí a mládeže

Změna společenské situace po roce 1989 se projevila v celé řadě společenských oblastí, volný čas mládeže není výjimkou. Příkladem je komercializace kultury a sportu, také medializace podoby současné mládeže, která se musí vyrovnávat s působením tlaků masové kultury a konzumní společnosti. Pod vlivem těchto faktorů Sak deklaruje ve svých statistických výzkumech znatelný pokles dříve typických volnočasových aktivit mládeže, např. sběratelství, kutilství, aktivní sportování. U sportovních aktivit je pak nárůst komercializace markantní a projevuje se ve zvyšování ekonomické náročnosti sportu, provozování sportovních aktivit bylo v minulosti z hlediska finanční náročnosti dostupnější. Komercializace kultury je také důvodem snižování dostupnosti duševně vyšších, rozumějme náročnějších aktivit, jako jsou návštěvy muzeí, galerií, výstav, ale hlavně návštěvy divadelních představení a koncertů vážné hudby. Statisticky

⁷⁶ SAK, P., SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce*. 2004, s. 59.

⁷⁷ SAK, P., SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce*. 2004, s. 59.

⁷⁸ SAK, P. *Proměny české mládeže*. 2000, s. 133.

nejvýznamnějším rysem změny využívání volného času mladé generace je pak pokles četby knih.⁷⁹

Sak dále uvádí o aktivitách ve vztahu s využitím volného času mládeže, že: *„Realizace zájmů a potřeb dítěte a mladého člověka prostřednictvím aktivit ve volném čase patří do sociálního učení – pro děti není podíl na určité aktivitě otázkou jednorázové volby. Začleňování se do volnočasových aktivit zvláště náročných zájmových činností je složitý a psychicky náročný proces, obsahující faktory motivační, informační, sociální, ekonomické a další.“*⁸⁰

Na základě tohoto přístupu, pak můžeme definovat jisté aspekty, které ovlivňují volbu konkrétní aktivity. Prvním je **sociální aspekt**, v této rovině si jedinec začíná osvojovat určité normy a vzorce chování, ale i systém hodnot, kterým na danou aktivitu nahlíží, významný rys v tomto aspektu je pak jakýsi reprodukční vliv k předcházející generaci, velký význam tedy hraje chování členů rodiny. Další aspekt jsou **materiální prostředky aktivity**. *„Materiální zázemí volnočasových aktivit má svou individuální a rodinnou dimenzi a dimenzi společenskou, která má kompenzovat sociálně a ekonomicky podmíněné bariéry přístupu k aktivitě.“* Je zřejmé, že nutnost určité materiální kvality k možnosti realizace dané činnosti může působit až inkluzivně a stává se limitujícím prvkem, kdy je ve všeobecném společenském zájmu zajistit snižování těchto rozdílů. Následuje aspekt dovedností, ty můžeme vymezit jako určitý talent, vnitřní předpoklady k výkonu dané činnosti, vliv tohoto rysu je nejvíce patrný ve sportovních nebo umělecky náročných aktivitách. Je nutné skrze vhodné zásahy do vývoje dítěte a skrze citlivé vedení rozvíjet a stimulovat tento vnitřní potenciál dítěte. Dalším limitujícím aspektem, který zastává významnou roli při výběru aktivity, jsou **znalosti**. Realizace celé škály aktivit jsou podmíněny nejen dispozicí souboru dovedností, ale také znalostí, jak dané dovednosti při výkonu činnosti aplikovat. Zde se také významně podílí efektivní vedení v podobě předávání znalostí, do tohoto procesu tedy vstupují nejen generační vzory jako rodina a pedagogové, ale také vrstevnické skupiny. Aspekt, který zaujímá silnou pozici, je pocit vnitřní potřeby a zájmu o aktivitu. Sak poukazuje na význam základních biologických potřeb. Jejich důležitost je zmíněna ve smyslu, že právě na základě procesu uspokojování primárních potřeb vznikají potřeby nové a ty vedou k rozvoji zájmů vyššího řádu.

⁷⁹ SAK, P. *Proměny české mládeže*. 2000, s. 141-143.

⁸⁰ SAK, P. *Proměny české mládeže*. 2000, s. 146.

Posledním aspektem ovlivňující výběr činnosti je pak **životní styl**. „*Určitý zájem a s ním spojená aktivita v reálném životě člověka neexistují jako izolované a samostatné fenomény, nýbrž jsou zakomponovány do celého komplexu chování a životní strategie.*“ Takto definované chování a motiv volby je podmíněn specifickým systémem hodnot a preferencí jedince.⁸¹

Ve statistických výzkumech sledující četnost a vývoj volnočasových aktivit mládeže se výše pět zmíněných faktorů projevuje ve vzniku pěti volnočasových orientací. Sak tyto orientace uvádí v pořadí, které reflektuje jejich sílu z hlediska schopnosti ovlivnit jedince při výběru aktivity. Jedná se o **introvertně konzumní orientaci** (typická je nízká náročnost aktivity a výrazná pasivnost, která se projevuje u takových aktivit, kde není potřeba vyšší organizace nebo koncentrace vnitřních sil jedince). Následuje **extrovertní orientace**, ta je založená na potřebě vyhledávat a realizovat sociální vazby, v praxi se projevuje aktivní účastí v různých kroužcích, spolcích a kulturně orientovaných klubech. V dospívání je takto motivovaná interakce s vrstevnickými skupinami přínosná, ale na druhé straně se snižuje schopnost sebe zaměstnání při absenci členství ve skupině. Třetí v pořadí je **manuální orientace**, v této orientaci se projevuje velkou měrou vliv lokality, kde se jedinec nachází. Nejvíce je tento vliv patrný u sídel s velikostí do 2 000 obyvatel, zároveň slábne s rostoucí velikostí lokality. Zvýšený výskyt této orientace se tedy přímo spojuje s vesnickou mládeží, která je limitována nižší nabídkou organizovaných aktivit, než jak tomu je v městském prostředí a blízkých periferiích. Poslední orientace je spojena s pocitem potřeby kulturního vyžití, literatura ji nazývá **kulturní orientací**. Jedinec ji realizuje přímou účastí na kulturních akcích a význam této orientace je provázán s řadou determinujících faktorů, jako jsou vzdělání, pohlaví, věk a kvůli komercializaci kultury i materiální zázemí rodiny jedince.⁸²

V novější literatuře, ale dochází ke štěpení těchto orientací, je tedy možné se setkat s orientací – kulturní, extrovertně erotickou, manuální, náboženskou, sportovní, vztahovou a studijní. Nově vymezená studijní orientace sleduje význam, který děti a mládež přikládají domácí přípravě na vzdělávání.⁸³

⁸¹ SAK, P. *Proměny české mládeže*. 2000, s. 146-147.

⁸² SAK, P. *Proměny české mládeže*. 2000, s. 148-151.

⁸³ SAK, P., SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce*. 2004, s. 67-68.

Rozdělení je spíše formální pro vytvoření přehlednějšího souboru množin vykonávaných aktivit a větší schopnosti odlišit diverzifikované aktivity s kombinovanými motivy výkonu takové činnosti.

Mimo teoretické přístupy Petra Saka lze uvést i jinou odbornou literaturu. Specifiky volnočasových aktivit se zabývá i Jan Čáp v dílech „Psychologie mnohostranného člověka“ a „Psychologie pro učitele“. Čáp o dospívajícím uvádí: „*Jeho zájmy a činnosti rostou do extenzity. Jeví se vysoce mnohostranný, přitom jeho činnosti ještě nemohou dosahovat vyšší kvalitativní úrovně.*“ To je dáno, vnitřní touhou mladého člověka objevovat svět a každodenně pokoušet své limity a posouvat je dál. Tyto snahy se projevují vysokou zájmovou nevyhraněností a snahou vše vyzkoušet a osvojit si.⁸⁴

V období vývoje těsně před dosažením dospělosti, dochází k razantnímu procesu kvantitativního zužování aktivit ve prospěch prohlubování dovedností a osvojování si kvalit v úzce vyprofilovaném souboru činností. Čáp se z hlediska psychologie domnívá, že: „*Z psychologického i prakticko-výchovného hlediska je důležitým momentem jak kulminace extenzity přání a realizovaných činností, tak následující zúžení rozsahu v motivaci i realizaci.*“⁸⁵

Tento logický proces, kdy jedince začíná poznávat meze svých možností a je nucen k jakési koncentraci svých vnitřních i vnějších zdrojů, má za následek vznik tzv. nesplněných přání. Ty můžeme definovat jako určitou převahu nesplněného přání nad činností, kterou skutečně realizujeme.

Nerealizovatelnost přání spočívá v neschopnosti jedince překonávat **vnitřní** překážky (nedostatek odhodlání, zkušeností, talentu, vytrvalosti, trpělivosti, ale také neefektivní organizace vlastního času nebo přílišné vyčerpání z výkonu nevolnočasových aktivit, např. škola a příprava k vyučování) či **vnějších** překážek (omezené množství času, nedostupnost vhodných prostor a potřebných finančních zdrojů, ale také specifické normy či požadavky společnosti, tlak ze sociálních skupin – rodiče, vrstevníci, spolužáci). Tuto neschopnost pak jedinec kompenzuje výkonem tzv. náhražkových činností, to jsou takové činnosti, které sice mohou přinášet jistou míru užitku, ale z hlediska míry uspokojení, realizovatelnosti přání jsou až sekundární.⁸⁶

⁸⁴ ČÁP, J. *Psychologie mnohostranného vývoje člověka*. 1990, s. 72.

⁸⁵ ČÁP, J. *Psychologie mnohostranného vývoje člověka*. 1990, s. 72.

⁸⁶ ČÁP, J. *Psychologie mnohostranného vývoje člověka*. 1990, s. 74.

Stoupající frekvence nerealizovaných přání přináší jistá rizika. Může se objevit tendence získat větší množství volného času, pro realizování aktivit, na úkor spánku, domácích pracovních činností nebo přípravy na vzdělání, souhrnně tedy na úkor povinností. Postupně pak dochází k vnitřnímu rozporu, kdy dítě musí plnit, respektive je od něj vyžadováno plnění, povinnosti, tedy činnosti, kde je nízká míra jeho zájmu, ale zároveň si uvědomuje, že tato očekávání může naplnit pouze tehdy, pokud se vzdá přiměřeného množství času a prostoru na své volnočasové aktivity, které jsou pro něj ale nositelem větší míry uspokojení a osobní realizace. Čáp tento stav komentuje: „*Výskyt neshod přání s realizací ve velkém rozsahu a stupni signalizuje značnou míru frustrace, problémy i nedostatky v podmínkách vývoje mládeže nebo i přímo ve výchově.*“⁸⁷

Problém však může paradoxně nastat i v opačném případě, a to, když dochází k přesycení dítěte určitým typem aktivity, např. změnou vnitřních či vnějších podmínek, kdy původně nešlo aktivitu realizovat v takové míře, jak by si jedinec přál. Pak hrozí, že původně atraktivní přínosná činnost s vysokou mírou motivace se náhle změní v onu náhražkovou činnost nebo přímo v demotivující povinnost. Tento vývoj úzce souvisí se změnou síly motivace.⁸⁸

Způsob trávení volného času mládeže lze rozdělit na aktivní a pasivní (spíše receptivní) způsob trávení. Již dříve jsem zmínil určité faktory, které na volný čas mládeže mají vliv. Pasivní charakter aktivit (např. sledování TV, četba, poslech hudby) je důkazem toho, že někteří mladí lidé nebyli úspěšní v překonávání překážek u realizace náročnějších aktivit. Samozřejmě není potřeba, aby dítě bylo zahlceno činnostmi s charakterem aktivního trávení, žádoucí je vyváženost obou typů aktivit a dostatečná diverzifikace činností vedoucí ke zdravému vývoji dítěte. Otázka způsobu trávení volného času u mládeže je poměrně palčivá, mladí lidé se nespokojují s rolí pouhého konzumenta, přesto se však nedá konstatovat, že by např. více chlapců aktivně sportovalo, než pasivně sport sledovalo. Přestože si ale někteří volí snadnější, pasivnější formu aktivit, tak důležitým aspektem je prvek vnitřního přání, motivu po realizaci aktivní varianty. Toto přání přetrvává navzdory neschopnosti překonat ony překážky vedoucí k realizaci vysněné

⁸⁷ ČÁP, J. *Psychologie mnohostranného vývoje člověka*. 1990, s. 74.

⁸⁸ ČÁP, J. *Psychologie mnohostranného vývoje člověka*. 1990, s. 74.

aktivity. Řešení rozporu mezi aktivní a pasivní kategorií má velký význam. Ten může vést v mnohostranný vývoj mládeže, ale také v stagnaci až regresí.⁸⁹

1.4.3 Faktory ovlivňující volný čas mládeže

Určité faktory (např. prostor a prostředí), které významnou měrou ovlivňují podoby a složení volného času, již byly nastíněny v obecných faktorech a částečně v pasážích o volnočasových aktivitách dětí a mládeže. V následujících kapitolách se věnuji rodině, škole, vrstevnickým skupinám a moderním technologiím jako zvláštním faktorům, které přímo a významnou měrou ovlivňují volný čas a vstupují do procesu utváření osobnosti jedince.

1.4.3.1 Rodina

Rodina má ve vztahu k dítěti nezaměnitelnou a nenahraditelnou funkci. Nejdříve se podívejme, jak na rodinu nahlíží odborná literatura. Rodina je vnímána jako základní stavební prvek společnosti, jde o historicky nejstarší typ sociální skupiny s malým rozsahem.⁹⁰

Tato sociální skupina je specifickým společenstvím v konkrétním prostoru (domov), tento prostor slouží k uspokojování potřeb členů rodiny a zajišťuje jim základní jistotu.⁹¹

„Rodina je primární skupinou, v níž se nejen od narození formuje osobnost dítěte, ale v níž prožíváme všechny fáze svého života.“⁹²

„Rodina je základním činitelem demografického vývoje, sociální struktury, ekonomické i kulturní.“ Rodina je specifický druh instituce, která zajišťuje plnění řady funkcí. Jedná se o Biologickou a reprodukční funkci, Emocionální funkci a tvorbu domova, Ekonomickou funkci a socializační a výchovnou funkci.⁹³

⁸⁹ ČÁP, J. *Psychologie mnohostranného vývoje člověka*. 1990, s. 79.

⁹⁰ MUSIL, R. *Pedagogika pro střední pedagogické školy*. 2014, s. 75.

⁹¹ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 1995, s. 190.

⁹² HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. 2011, s. 91.

⁹³ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 2008, s. 68.

K funkčnímu vymezení rodiny se ve svém díle vyjadřuje i Bakalář, ten doplňuje: „*Její významnou funkcí je generační přenos hodnot a hodnotových orientací, vzorců chování a jednání, morálních norem a životních aspirací.*“⁹⁴

Jiná literatura odkazuje mimo výše zmíněné primární funkce další vymezení tzv. sekundárních funkcí, které nejsou existenciálně nutné, ale život rodiny zkvalitňují. Jde o funkci: rekreační, zájmovou, morální.⁹⁵

Obdobné definice lze najít u dalších autorů sociálních a pedagogických děl, např. B. Krause. Ten navíc přichází s komplexním strukturálním rozdělením rodiny. Můžeme tak definovat rodinu **nukleární** (tvořena rodiči a dětmi), **rozšířenou** (neboli velká, zahrnuje blízké příbuzenské vztahy), rodinu **orientační** (rodina, ve které dítě samo vyrůstá), rodinu **prokreační** (tj. rodina, kterou později jedinec sám zakládá). Z hlediska funkčnosti rodiny pak lze vymezovat rodinu **funkční** (plní své funkce), rodinu **dysfunkční** (některé funkce nejsou zcela naplněny, ale celkový život rodiny není ohrožen), rodinu **afunkční** (funkce rodiny jsou plněny nedostatečnou měrou, tento stav pak ohrožuje socializační vývoj jedince).⁹⁶

Nejde ovšem jen o popis, jaká rodina je, ale jaká by ve vztahu k dítěti být měla. Havlík konkretizuje vůči rodině komplexní systém požadavků: „*Pro jedince by měla být rodina jako primární skupina především emocionálním zázemím, pilířem bezpečí a jistoty, stimulace, podnětů a uznání, místem elementárních zkušeností a základnou pro vstup do dospělosti.*“⁹⁷

Rodina prošla ve svém vývoji celou řadou změn. Odborná literatura zmiňuje vývojové trendy, které lze sledovat ve statistických údajích, např. sňatečnost nebo natalita (porodnost). Pro představu Havlík uvádí, že v roce 1975 se 4,5 % dětí rodilo do rodiny, ve které nebyl uzavřen manželský svazek, oproti novějším datům, kdy v roce 2006 šlo již o 33,3 % dětí.⁹⁸

Kraus uvádí následující znaky, které charakterizují onu změnu a stav moderní rodiny. Demokratizace rodiny (přesun některých původně výsadních práv otce, ale i povinností, směrem k matce, dále jisté demokratizující tendence v jednání ve vztahu dítě-

⁹⁴ BAKALÁŘ, E. *Umění odpočívát*. 1978, s. 157.

⁹⁵ MUSIL, R. *Pedagogika pro střední pedagogické školy*. 2014, s. 76.

⁹⁶ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 2014, s. 80.

⁹⁷ HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. 2011, s. 68.

⁹⁸ HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. 2011, s. 69.

rodič). Izolovanost rodiny (ve vztahu snižujícího se počtu utvářených sociálních vazeb). Přesun odpovědnosti ve výchově na školu a pedagogické pracovníky. Zmenšování rodiny. Dezintegrace a atomizace rodiny (méně frekventovaná komunikace mezi členy rodiny). Časově pracovní vyčerpanost rodiny (kvůli pracovnímu vytížení má rodina značně omezený čas pro společnou činnost, to souvisí s trendem emancipace žen a větším výskytem budování kariér u obou rodičů). Vysoká rozvodovost (Kraus dokonce uvádí, že v ČR dochází k rozvodu téměř každého druhého manželství, spolu pak s rozchody nesezdaných párů přichází ročně až 30 000 dětí o bezprostřední kontakt s jedním rodičem). Socioekonomická selekce (zvyšuje se riziko sociálního vyloučení u nízkopříjmových rodin, které jsou v socioekonomickém rozdělení rodiny nejfrekventovanější).⁹⁹

I přes své vývojové změny rodina zůstává svým významem jednou z nejdůležitějších institucí, které ovlivňují volný čas mládeže. Je to první místo, kde dochází k realizaci aktivit volného času. Ale rodina má nesmírně větší význam, jde o místo, kde se dítě poprvé učí životním rolím a základním pravidlům chování. Psychologie a sociologie pro takto široce vymezené učení používá termín, zespolečňování.¹⁰⁰

Bakalář tedy konstatuje, že je rodina specifický prostor, kde se utváří osobnost mladého člověka, tomuto procesu je třeba přikládat nesmírný význam, protože způsob, jakým formujeme osobnost, v ideálním případě nenásilným vedením pedagogického charakteru, tak jak jej chápe moderní společnost, se pak přímou měrou podílí na utváření neustále se transformující společnosti jako celku.¹⁰¹

1.4.3.2 Škola

Škola je další faktor, který významnou měrou vstupuje do procesu celkového rozvoje dítěte, ale má také přímo vliv na volný čas dětí a mládeže. „*Škola může probouzet záliby a zájmy pro volný čas, může je inspirovat, mnohé činnosti může sama organizovat a vést, nemůže ale nikdy sama zabezpečit bohatý rozmanitý život dětí a mládeže ve volném čase.*“¹⁰²

⁹⁹ KRAUS, B. *Společnost, rodina a sociální deviace*. 2014, s. 87.

¹⁰⁰ BAKALÁŘ, E. *Umění odpočívát*. 1978, s. 156.

¹⁰¹ BAKALÁŘ, E. *Umění odpočívát*. 1978, s. 156.

¹⁰² BAKALÁŘ, E. *Umění odpočívát*. 1978, s. 160.

„Škola slouží k uspokojování socializačních potřeb společnosti a jejích členů, je jednou z typických společenských institucí.“¹⁰³

Škola dosahuje naplnění oněch potřeb skrze realizaci svých funkcí, které jsou determinovány společensky, ideologicky a v posledním období i ekonomicky (z hlediska neustále oscilace obsahu činností školy mezi původním ideálem a činností ve smyslu pouhé přípravy dítěte na profesní život, tedy jakési vytvoření pracovníka pro konkrétní potřeby pracovního trhu). Jedná se o funkci výchovnou, vzdělávací, kvalifikační, integrační, selektivní, ochrannou, resocializační a nápravnou.¹⁰⁴

„Rodina spolu se školou plní významné výchovné funkce, které lze chápat jako komplementární.“¹⁰⁵

Postavení a význam školy v současné době ve vztahu k formovacímu procesu dítěte stoupá, např. z důvodu určitých krizových proměn rodiny, kdy rodiče mají stále méně času na zajištění plnohodnotného rozvoje dítěte. *„Jak slábne vliv některých rodin na děti a jak se mocným socializačním vlivem v druhé polovině našeho století stávají také média a zároveň rostou obavy z neřízeného socializačního působení vrstevnických skupin, začíná být škola viděna jako málem jedině prostředí schopné garantovat optimální či dokonce vědecky promyšlené působení na dítě, jež je v souladu se zájmy společnosti.“¹⁰⁶*

Škola se do jisté míry zapojuje i do organizování volného času mládeže. V dnešní společnosti v podstatě každá škola zřizuje školní družiny, kde dítě po vyučování může v krajních případech strávit 4-5 hodin. Výjimkou nejsou ani tzv. školní kluby, stále více škol je začíná zřizovat, těm se budu více věnovat v kapitole o institucích volného času. Dalšími okrajovými náplněmi volného času organizovaného školou může být nabídka celé řady kroužků nabízejících zájmové aktivity širokého charakteru nebo zpřístupňování svých prostor pro děti a mládež v odpoledním čase, mám na mysli především zpřístupnění školních hřišť, ta jsou v praxi často budována právě za účelem společného využívání jak žáků v dopoledních hodinách, tak pro širší veřejnost v době mimo výuku.

Významným způsobem pak jedince ovlivňuje osoba vychovatele nebo přímo pedagoga, ten nejenže žáka vzdělává, ale může na něj působit jako vzor, se kterým se chce žák ztotožnit. Kvalitní pedagogické vedení je pak pro dítě zdrojem motivace a inspirace,

¹⁰³ HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. 2011, s. 96.

¹⁰⁴ HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. 2011, s. 95-98.

¹⁰⁵ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 1995, s. 190.

¹⁰⁶ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2003, s. 66.

kteřá se projevuje v jeho chování a činnostech nejen volného času. To dokládá i pohled odborné literatury na podobu moderní školy. „Novověká škola ve skutečnosti nikdy nebyla institucí, kde by se děti jen učily předmětům a kde by se učitelé nezajímali o jejich socializaci, osobnostní a morální vývoj.“¹⁰⁷

1.4.3.3 Vrstevnické skupiny

V průběhu dospívání se jedinci často snaží vymezit svou osobní identitu a své názory prostřednictvím názorových konfliktů s rodiči, případně jinými autoritami. Odborná literatura za tento prostor utváření vlastní identity vidí členství a vztahy, které jedinec realizuje v rámci vrstevnických skupin.¹⁰⁸

Vrstevnickou skupinu lze definovat jako referenční skupinu s menší či větší mírou formálnosti a organizovanosti, s vlastním specifickým systémem hodnot, norem a cílů, v krajních případech i jasně definovaným řádem, tyto dílčí aspekty skupiny pak jedinec legitimizuje svým dobrovolným členstvím. Z hlediska orientace činností, které skupina realizuje ve svém volném čase, pak můžeme od sebe odlišovat **pozitivní, asociální** a **antisociální** vrstevnické skupiny. Riziko pro mládež pak spočívá zejména v náplni volného času u antisociálních vrstevnických skupin (bandy, partičky, gangy).¹⁰⁹

Význam vrstevnických skupin roste v období povinné školní docházky. Kraus od sebe na základě věkové kategorie odlišuje dětské vrstevnické skupiny a mládežnické vrstevnické skupiny. Jejich význam roste i v souvislosti společenského vývoje, v této souvislosti Kraus uvádí, že v roce 1989 byla pro 16 % středoškoláků vrstevnická skupina místem, kde vyhledávají pomoc v řešení problémů, v roce 1996 se jednalo již o 40 %. Je otázkou, zda tento nárůst má přímou spojitost se změnou politických poměrů, a tedy i celkovou změnou společnosti, nebo zda se jedná o důsledek určitých kritických změn moderní rodiny.¹¹⁰

Vrstevnické skupiny nabízejí jakousi alternativu k vlivu rodiny a školy. Význam těchto skupin spočívá v celém systému změn, které formují dospívajícího. Členstvím v těchto skupinách se u jedince zeslabují vazby na rodiče a jejich přímý vliv. Snaha realizovat se v rámci vrstevnické skupiny se dá vysvětlit potřebou sounáležitosti s jedinci

¹⁰⁷ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2003, s. 65.

¹⁰⁸ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2003, s.81.

¹⁰⁹ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 2014, s. 88-91.

¹¹⁰ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 2014, s. 89.

stejného věku, kteří v očích jedince řeší stejné problémy, ačkoliv vztah k rodičům může být vřelý a plnohodnotný, tak dospívající může vyhodnotit, že problém, který se ho týká, je jím kvůli věkovému odstupu vzdálený a nerozumí mu. Další význam členství ve vrstevnické skupině může být potřeba se přímo odlišit od generace dospělých, tedy i od rodičů, to se může projevit záměrnou odlišností jedince, např. změnou zálib, vzorců chování, změnou v oblékání, ale také změnou složení volnočasových aktivit. Dítě pod vlivem působení, často negativního, opouští určité aktivity, které dříve vykonávalo s nadšením. Pokud se tato změna projevuje pouze změnou orientace činností, tak se nejedná o problém, ale přirozený vývoj, problémem se pak stávají takové činnosti volného času, které jsou společensky nevhodné, ba přímo delikventní. Záměrem členství v takové skupině je tedy odlišit se. Tento proces lze vnímat jako charakteristické jednání pro období dospívání.¹¹¹

Vrstevnická skupina se může stát negativním prostředím trávení volného času, pokud se chování, vykonávané činnosti v takovéto skupině začnou jevit jako rizikové nebo dokonce delikventní. Mládež se kriminálního jednání ve většině případů dopouští právě v neformálních skupinách svých vrstevníků.¹¹²

Největší míru fixace k vrstevnické skupině zaujímá jedinec okolo 16 až 17 let. V následném období se postupně strach z vyřazení ze skupiny vytrácí pod vlivem posilování individuality a osobnosti jedince, ten je schopný realizovat nové sociální role a navazovat nové vztahy i bez pomoci skupiny vrstevníků. Tento proces rozumového osamostatnění a jakési nabyté důvěry ve vlastní schopnosti pak zapřičiňuje objektivně kritické nahlížení na vrstevnickou skupinu a polemiku o přínosu členství v dané skupině.¹¹³

Kraus v *Základech sociální pedagogiky* (částečně skrze názory J. Pelikána) zdůrazňuje význam jakéhosi pedagogického ovlivňování, přesněji usměrňování, ovšem z důvodu, že aktivity těchto skupin se realizují ve větší míře ve volném čase, je důležitá i kontrola prováděná rodinou.¹¹⁴

Svým způsobem s tímto požadavkem vhodného ovlivňování, vedení vrstevnické skupiny pracoval již mnohem dříve Jaroslav Foglar ve svých knihách o „dobrodružstvích běžného dne“, kde v čele skupiny vždy stojí určitá osobnost pevných morálních zásad,

¹¹¹ VAŠUTOVÁ, M., PANÁČEK, M. a kol. *Mezi dětstvím a dospělostí*. 2013, s. 85.

¹¹² MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2003, s.82.

¹¹³ VAŠUTOVÁ, M., PANÁČEK, M. a kol. *Mezi dětstvím a dospělostí*. 2013, s. 86.

¹¹⁴ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 2014, s. 90.

např. Rikitan jako vedoucí oddílu chlapců v knize Hoši od bobří řeky nebo Miroslav Dušín jako vůdce party ze Stínadel.

Pod vlivem četby odborných textů zastávám názor, že je potřeba se více zabývat působením vrstevnických skupin na utváření osobnosti jedince, protože členství v takové skupině je zcela dobrovolné a souvisí se svobodným rozhodnutím mladého člověka, kdežto prostor školy ani rodiny si sám vybrat nemůže, nachází se v situaci, kde musí řešit takové sociální vztahy a role, které si do značné míry sám nevybral. V tomto ohledu „dobrovolnosti“ je vztah jedince a vrstevnické skupiny oproti vztahu k rodinnému a školnímu prostředí specifický.

1.4.3.4 Svět moderních technologií a internetu

V současnosti stále větší vliv na oblast volného času dětí a mládeže mají moderní technologie. Sak si pokládá otázku o složení volnočasových aktivit dnešních dětí: *„Jestliže došlo k úbytku některých aktivit, je tento úbytek kompenzován jinými aktivitami? A pokud ano, jakými? Částečně se jedná o návrat k aktivitám typických pro dřívější desetiletí, ale zejména se jedná o kompenzaci spojenou s užíváním moderních technologií.“*¹¹⁵

Hájek uvádí, že se oblast masmédií a internetu stává významnou a ve své rozšířenosti i nedílnou součástí aktivit volného času dětí a mládeže. O těchto stále více se rozšiřujících oblastech moderních technologií uvádí: *„Stávají se oblastí zájmové činnosti dětí a mladých lidí, která jim umožňuje novými způsoby, se účastnit na mediální tvorbě a životě společnosti.“*¹¹⁶

Masmédia (např. televize, denní tisk, rozhlas, internet) plní ve vztahu k jedinci tyto funkce: Informativní (podstatou je poskytnutí informací, zejména zpravodajskou cestou), formativní (prvky výchovy a formování postojů, ale i celé osobnosti jedince), komunikativní (médiá jako určitý prostředek socializace a mostem mezi událostmi a jedincem), rekreativní (médiá jako nástroj rehabilitace a relaxace).¹¹⁷

Ačkoliv se jejich ovlivňování v celkovém hodnocení uvádí jako kladné, hrozí i jejich zneužití a rizikové využití, např. snadná dostupnost pornografie, ale také jakési propadnutí tomuto fenoménu hraničící, v některých svých projevech, se závislostí. Nové

¹¹⁵ SAK, P. *Proměny české mládeže*. 2000, s. 143.

¹¹⁶ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. 2010, s. 111.

¹¹⁷ KRAUS, B. *Společnost, rodina a sociální deviace*. 2014, s. 113.

riziko, které se objevuje stále rozšířenější měrou skrze různé sociální sítě, je i ohrožení kyberšikanou (o té více v rizikovém chování mládeže).

Ačkoliv se dítě setkává na obrazovkách televize nebo počítačů s násilím fiktivním, mimo zpravodajské relace s autentickými záběry, je značně pravděpodobné, že u dítěte dochází k nepříznivému ovlivňování jeho psychiky, např. ve smyslu jistého otupení k násilí. „Podle amerických pramenů průměrné dítě zhlédne do svých 15 let asi 10 tisíc vražd.“¹¹⁸

Kraus přímo před vlivem masových médií na vývoj osobnosti mladého člověka, ve smyslu ovlivňování jeho volného času těmito faktory, varuje: „*Masová média a nezodpovědnost některých tvůrců jejich programů ohrožují postoje a chování nejmladší generace. Všichni si uvědomujeme, že v současné době dochází k masivní devalvaci hodnot a ke ztrátě mravní zodpovědnosti.*“¹¹⁹

Pozitivními projevy mohou být různé formy autorských blogů nebo možnost vyjadřování se na specifických fórech. Samostatnou otázkou je pak nový trend mladých lidí navazování vztahů „online“. Rozvoj a dostupnost počítačové technologie a internetu, kdy se prakticky každé dítě stává majitelem kapesního počítače „chytrého“ telefonu, je ovšem nezvratitelný fakt. Jedná se o jakýsi evoluční vývoj a představa vývoje dítěte nebo trávení jeho volného času bez ovlivňování těchto technologií je ve své podstatě utopická. Tento trend je tedy nutné brát jako faktický stav, který je třeba snažit se usměrňovat žádoucím směrem a výchovným ovlivňováním nastavovat mantinely, aby se z užití internetu, potažmo moderních technologií, stal „dobrý sluha, ale ne zlý pán“.

Z vlastní pedagogické zkušenosti mohu potvrdit, že negativní vliv moderních technologií se velkou měrou projevuje i na pozornosti během výuky, v projevech jakési závislosti na technologiích a projevech až hraničící s agresivitou ve chvílích, kdy je žákům omezeno s těmito technologiemi disponovat. Děti mají potřebu utvářet společenské vazby a sdružovat se ve skupinách, to samo osobě lze hodnotit kladně, avšak u dětí mnohdy vidím podlehnutí nástraze online dostupnosti, tedy ve specifické formě kontaktu být kdykoli s kýmkoli.

¹¹⁸ KRAUS, B. *Společnost, rodina a sociální deviace*. 2014, s. 112.

¹¹⁹ KRAUS, B. *Společnost, rodina a sociální deviace*. 2014, s. 114.

Odborná literatura, ale přes veškerá rizika, hodnotí působení moderních technologií na volný čas mládeže spíše kladně. Ve vztahu k volnému času pokrok umožňuje nové způsoby získávání znalostí a mezilidské komunikace.¹²⁰

1.4.4 Delikventní chování mládeže a sociálně patologické jevy ohrožující mládež

Kvalitně využívaný volný čas je zdroje zdravého tělesného i duševního vývoje dítěte. Dva krajní případy, tedy situace, kdy dítě má nadbytek volného času, s kterým neumí nakládat, případně situace, kdy dítě nemá téměř žádný volný čas, může u dítěte zapříčinit problémové až delikventní chování.¹²¹

Většina odborné literatury pracuje s pojmy jako rizikové chování nebo riziková mládež. Nejprve je tedy nutné stanovit, co za rizikové chování považujeme. Dle Sobotkové mezi takovéto chování spadá: „záškoláctví, lhaní, agresivita, šikana, kyberšikana, násilné chování, obecně kriminální jednání, vandalismus, závislostní chování, rizikové chování na internetu, rizikové sexuální chování, rizikové chování v dopravě, extrémně rizikové sporty, hazardní aktivity, užívání anabolik a steroidů, nezdravé stravovací návyky, extremismus, xenofobie, rasismus, intolerance a antisemitismus.“¹²²

Dále je potřeba v tomto ohledu stanovit definici několika pojmů. Prvním je riziko. „Pojem riziko chápeme jako proces vystavení se nepříznivým podmínkám a okolnostem.“ Následuje problémové chování. „Chování, které je sociálně definováno jako problém, jako zdroj obav jako nepřijatelné vzhledem k normám obecné společnosti.“ Zbývá riziková mládež. „Adolescenti, u kterých je, následkem spolupůsobení více faktorů, zvýšená pravděpodobnost selhání v sociální a psychické oblasti.“¹²³

Rizikové chování se za působení určitých faktorů může prohloubit v delikventní chování, to literatura definuje jako: „Činnost, která porušuje zákonné a jiné normy chování a způsobuje společnosti nebo jednotlivci újmu. Myslí se tím jak protispolečenské chování, tak i kriminalita. Jde o chování, které většinou nedosahuje stupně společenské nebezpečnosti trestného činu.“¹²⁴

¹²⁰ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. 2010, s. 113.

¹²¹ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. 2010, s. 27-28.

¹²² SOBOTKOVÁ NIELSEN, V. a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 2014, s. 40-41.

¹²³ SOBOTKOVÁ NIELSEN, V. a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 2014, s. 42-44.

¹²⁴ SOBOTKOVÁ NIELSEN, V. a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 2014, s. 49.

Jako nejčastější kriminální chování mládeže jsou označeny tyto činnosti: „*Násilí proti jednotlivci či skupině, opilství a výtržnictví, neoprávněné užívání motorového vozidla, rozkrádání, vandalismus, toxikomanie, prostituce, gamblerství, trestná činnost páchaná prostřednictvím internetu.*“¹²⁵

Po definici několika termínů je třeba se podívat na propojení těchto projevů nežádoucího chování a volnočasových aktivit. Sak upozorňuje na významnou spojitost mezi způsoby trávení volného času a jeho obsahu s rozvojem talentu, životního stylu, případně s výskytem sociálně patologického chování.¹²⁶

S tím v zásadě souhlasí i jiná literatura, kdy Bakalář upozorňuje na nezbytnost smysluplného využívání volného času, tak aby se jedinec mohl realizovat, konkrétně říká: „*Problémy s mládeží začínají obvykle tam, kde není náležitě podchycena a regulována její činnost tělesná a duševní energie, kde se mladí lidé cítí zbyteční, bez reálných cílů, životních výhledů apod.*“¹²⁷

Volný čas je tedy prostorem, kde jednak můžeme jeho náplní rozvinout talent dítěte, můžeme naplňovat jeho zájmy a potřeby, ale zároveň snižujeme riziko negativního sociálního chování. Způsoby trávení volného času je tedy dobré¹²⁸

K rizikovým projevům chování mládeže se vyjadřuje také Macek, ten v tomto věku vidí nárůst rizikového chování a zdůvodňuje ho těmito faktory: důraz na výkon, preference materiálních hodnot, tlak na vlastní schopnost rozhodování, názorová pluralita, zvyšující se neschopnost pozitivně nakládat se svou osobní svobodou. Macek dále uvádí, že: „*Problémové či rizikové chování nejsou jen zjevně společensky nebezpečné aktivity, ale je to i chování poškozující zdraví a přirozený vývoj.*“¹²⁹

Určité způsoby trávení volného času, které se na první pohled mohou zdát nevhodné a přímo se jevit jako podhoubí pro následné delikventní chování nemusí být vždy nebezpečné, velmi důležitým prvkem je motivace takového chování. „*Mládež tráví více svého času v hospodách, přestože zde platí stejný argument, jako u sportu a kultury –*

¹²⁵ SOBOTKOVÁ NIELSEN, V. a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 2014, s. 50.

¹²⁶ VÁŽANSKÝ, M., SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*. 1995, s. 27.

¹²⁷ BAKALÁŘ, E. *Umění odpočívat*. 1978, s. 162.

¹²⁸ SAK, P., SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce*. 2004, s. 59.

¹²⁹ MACEK, P. *Adolescence*. 2003, s. 109-110.

*nárůst cen. Pokud je motivace a mladý člověk volí, jak utratit své peníze, často si zvolí trávit svůj volný čas v hospodě.*¹³⁰

V tomto trendu je třeba vnímat riziko spojené s patologickými jevy ohrožující mládež. Ale je třeba vnímat motivaci toho jednání. Pro jedince v tomto věku nesmírně důležité naplňovat své socializační potřeby. Pokud bude zvýšená frekvence návštěv restauračních podniků za účelem setkávání se, vytváření sociálních vazeb, kdy si mladí lidé vyměňují názory, diskutují, strukturují svůj pohled na společnost, pak je možné v takovém to způsobu trávení části volného času vidět určité ospravedlnění.

Z pedagogického hlediska je velmi rizikovým chováním a zároveň prostorem pro realizaci delikventního chování záškoláctví, kdy se žák vědomě dopouští porušení řádu, o kterém ví, že jeho dodržování je jednou z klíčových povinností. Nejrizikovějším druhem záškoláctví jsou případy, které se dějí s vědomím nebo jakýmsi nevysloveným souhlasem rodičů. Pedagogický slovník záškoláctví definuje konkrétně jako: *„Zvláštní případ absentérství. Jev, kdy žák úmyslně, bez omluvitelného důvodu a bez vědomí, popř. souhlasu rodičů se nezúčastňuje vyučování a zdržuje se mimo domov, má zpravidla souvislost se školní neúspěšností žáka.*¹³¹

1.4.4.1 Prevence nežádoucího chování

Preventivní opatření se realizují skrze naplňování preventivní funkce výchovy mimo vyučování. Preventivní proces je strukturován ve třech úrovních: primární, sekundární a terciální prevence. Primární prevence nemá vymezenou oblast, na kterou by se zaměřovala a je určena celé populaci, jejím hlavním cílem je prvotní osvěta a ochrana před možným narušením v podobě doposud nerealizovaného delikventního chování. Sekundární prevence se již specifickými způsoby a programy zaměřuje na rizikové jedince, ale i skupiny, u kterých je vyhodnocena velká pravděpodobnost budoucího ovlivnění negativními jevy. Terciální prevence se zabývá nápravou jedinců, jejichž sociální rozvoj byl negativními jevy již narušen. *„Prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže je směřována do následujících oblastí: drogová závislost, alkoholismus a kouření, kriminalita a delikvence, virtuální drogy (počítače, televize, video), patologické hráčství*

¹³⁰ SAK, P. *Proměny české mládeže*. 2000, s. 143.

¹³¹ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 1995, s. 282-283.

*(gambling), záškoláctví, šikanování, vandalismu a jiné formy násilného chování, xenofobie, rasismus, intolerance.*¹³²

S mírně odlišným strukturováním prevence přichází Hájek, tento přehled vychází zejména ze stupně ohrožení dětí a mládeže:

- nspecifická primární prevence – zahrnuje veškeré aktivity podporující zdravý životní styl a osvojování pozitivního chování prostřednictvím volnočasových aktivit,
- specifická primární prevence – je cíleně zaměřena na předcházení a omezení výskytu různých forem rizikového chování dětí,
- všeobecná prevence – je orientována na standardní populaci, u níž nebyla zjištěna tendence k rizikovému chování,
- selektivní prevence – je zaměřena na žáky, u nichž lze předpokládat zvýšenou hrozbu rizikového chování,
- indikovaná prevence – je orientována na jednotlivce i skupiny, u nichž byl již zaznamenán výskyt rizikových faktorů v chování, ať ve škole, nebo v rodině.¹³³

Všeobecně veškerá náplň volnočasových aktivit a zájmové činnosti, které nesou alespoň minimální míru organizovanosti a jsou zajištěny působením pedagogického dozoru, nesou znaky preventivních opatření k ochraně dětí a mládeže před nežádoucími jevy. Mimo volnočasové aktivity je prevence realizována i prostřednictvím speciálních programů zaměřených na práci s mládeží dle míry a druhu ohrožení a příslušnosti ke konkrétní věkové kategorii.¹³⁴

Ovšem žádný sebevíce propracovaný preventivní program nemůže zajistit, že se jedinec nevydá cestou delikventního chování. Vyvážené rodinné prostředí, které dostatečně zajišťuje naplnění svých funkcí za podpory vhodných volnočasových činností s kvalitním pedagogicky orientovaným dozorem, se stává nejlepší prevencí.

¹³² PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B., HRDLIČKOVÁ, V., PAVLÍKOVÁ, A. *Pedagogika volného času*. 2010, s. 41.

¹³³ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 2008, s. 193.

¹³⁴ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 2008, s. 193.

1.5 Instituce volného času a výchovy mimo čas volný

Výchova ve volném čase, potažmo výchova k volnému času, tedy k jeho kvalitnímu a efektivnímu využívání, je zajištěna širokou institucionální sítí. Jedná se o tyto subjekty:

- státní instituce (mimo institucí zajišťovaných MŠMT se jedná o instituce, které souvisí s rezorty kultury, zdravotnictví a sociálních věcí, např. muzea, galerie, knihovny, kulturní střediska, hvězdárny, divadla, kina, lázně, léčebny, ústavy, nízkoprahové kluby a komunitní centra.),
- organizace nekomerčního sektoru (neziskové organizace),
- církve a náboženské společnosti,
- instituce z privátní komerční sféry (např. fitnesscentra, sportovní kluby, zábavní centra a parky, herny, kluby aj., které zajišťují zájmové aktivity charakteru sportovního, společenského, kulturního a rekreačního).¹³⁵

1.5.1 Státní a samosprávné organizace

1.5.1.1 Školská a mimoškolská zařízení

Školní družina

Školní družiny se na našem území objevují v 30. letech 20. st., kdy systém družin nahradil tehdejší útulky pro děti školou povinné. Družiny pro školní mládež působily jako výchovná zařízení, která podporovala sociální a školní výchovu, avšak nebyla zařazena do školské soustavy, to změnil zákon z roku 1948. Dnešní podobu školních družin ovlivnil zákon z roku 1960, který družinu definoval jako školské zařízení pro děti ve věku 6-12 let neboli děti navštěvující první stupeň základní školy.¹³⁶

Družiny jsou zpravidla zřizovány jako součást konkrétní základní školy, či jiné vzdělávací instituce určené pro děti daného věku, výjimečně mohou být zřizovány samostatně a sloužit více institucím. ŠD jsou členěny do jednotlivých oddělení s maximální kapacitou 30 dětí na oddělení. Docházka žáků navštěvující ŠD je pravidelná.

¹³⁵ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 155.

¹³⁶ MUSIL, R. *Pedagogika pro střední pedagogické školy*. 2014, s. 65.

ŠD umožňuje žákům využívat její služby v pracovních dnech, případně i ve dnech prázdnin.¹³⁷

Vývojová ročenka školství v ČR pro školní rok 2015/2016 uvádí, že v tom období je na našem území zřízeno 4020 dužin, které celkem navštěvuje 317 740 dětí, což je přibližně 57,6 % všech dětí navštěvující první stupeň ZŠ.¹³⁸

Činnosti žáků v ŠD musí být v souladu s vnitřním provozním řádem družiny. ŠD realizuje základní formy výchovy mimo vyučování. ŠD zajišťuje činnost pravidelnou (soustavná každodenní pedagogická práce s žáky), činnost příležitostného charakteru (činnosti, které se týkají více jak jednoho oddělení a jsou realizovány nepravidelně), spontánní aktivity (neorganizovaná činnost žáků, vykonávaná např. během pobytu ve venkovním prostředí) a odpočinkovou činnost (slouží jako prostředek kompenzace únavy a psychického vyčerpání z předcházejícího školního vyučování, může mít podobu tzv. klidových her, poslechové činnosti i zájmových činností). ŠD je prostor pro řadu zájmových činností, ale také pro přípravu na vyučování. Tato příprava měla v minulých dekádách téměř výsadní postavení ve složení činností vykonávaných v družinách, dnes se tato činnost realizuje v podobě specifických forem práce, např. didaktických her, tematických vycházek, exkurzí. Součástí je i možnost vypracování domácích úkolů, ta se uplatňuje především u žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí, které jim nezajišťuje dostatečné podmínky pro efektivní domácí přípravu.¹³⁹

Školní klub

Pro děti ve věku 12-15 let, která zpravidla navštěvují druhý stupeň ZŠ, případně adekvátní třídu v jiné vzdělávací instituci, jsou určeny školní kluby. ŠK mohou být zřizovány samostatně nebo tvoří spolu se ŠD jednu organizační strukturu. Docházka žáků je pravidelná, ale není závazná. ŠK je dětem zpřístupněn ve dnech vyučování, ale může být zpřístupněn i v období prázdnin.¹⁴⁰

¹³⁷ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 2008, s. 144.

¹³⁸ MŠMT ČR [online]. *Vývojová ročenka školství* [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/vyvojova-rocenka-skolstvi-2005-06-2015-16>

¹³⁹ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 2008, s. 144-146.

¹⁴⁰ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 2008, s. 147.

Činnosti ŠK jsou obdobného charakteru jako činnosti ŠD a sledují realizaci stejných cílů. Základem činností jsou organizované zájmové aktivity, ty mohou mít podobu pravidelných kroužků, ale i příležitostných akcí.¹⁴¹

Vývojová ročenka českého školství uvádí, že ve školním roce 2015/2016 bylo evidováno 572 školních klubů, které navštěvovalo 46 980 dětí, což představuje přibližně 12,7 % žáků druhého stupně ZŠ.¹⁴²

Středisko volného času dětí a mládeže (Dům dětí a mládeže)

Středisko volného času (dále jen SVC) je zřizováno jako právní subjekt, velmi často se jedná o dům dětí a mládeže, který nabízí rozsáhlé spektrum zájmových činností. V případech omezení aktivit na specifickou oblast nesou tyto organizace název stanice zájmových činností.¹⁴³

„Činnost středisek je orientována především na zájmové aktivity a vzdělávací činnosti. Nabídka rozmanitých zájmových činností je určena dětem, mládeži, ale i dospělým, bez ohledu na příslušnost k různým sociálním, etnickým či jiným skupinám.“ SVC nabízí svým klientům komplexní služby zahrnující zájmové, příležitostné a vzdělávací činnosti, poradenské aktivity, vzdělávací programy pro školy, programy zaměřené na prevenci sociálně patologického chování, dále také mohou organizovat soutěže či přehlídky vyhlašované MŠMT ČR.¹⁴⁴

Ve školním roce 2015/2016 své služby nabízelo celkem 319 SVC, pravidelných činností (např. kroužky, kluby) se účastnilo 290 047 osob, z toho 256 093 byly děti do 15 let. Činnost SVC v této době zajišťovalo 15 409 pedagogů, z toho 13 311 zaměstnaných externě.¹⁴⁵

Základní umělecká škola

Základní umělecká škola (dále jen ZUŠ) zajišťuje vzdělávání v rozličných oborech umělecké oblasti. Zájmové aktivity, které nabízí, jsou např.: taneční, hudební, dramatické

¹⁴¹ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 58.

¹⁴² MŠMT ČR [online]. *Vývojová ročenka školství* [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/vyvojova-rocenka-skolstvi-2005-06-2015-16>

¹⁴³ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 2008, s. 142.

¹⁴⁴ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 57.

¹⁴⁵ MŠMT ČR [online]. *Vývojová ročenka školství* [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/vyvojova-rocenka-skolstvi-2005-06-2015-16>

a výtvarné. ZUŠ jako způsob trávení volného času může nabízet táborové pobyty, soustředění, účast na uměleckých soutěžích a kulturní vystoupení pro širokou veřejnost.¹⁴⁶

Ve školním roce 2015/2016 své služby poskytovalo 488 základních uměleckých škol, které navštěvovalo 246 943 dětí. Významně převažuje zájem o hudební obory, které navštěvuje 161 409 žáků. Provoz ZUŠ zajišťovalo 12 245 pedagogických pracovníků, z toho externě pouze 1 077.¹⁴⁷

Jazyková škola

Jazyková škola je specifický typ školního zařízení, zajišťuje výchovu ve volném čase a volnočasové aktivity, avšak tyto aktivity jsou uzpůsobeny tak, aby bylo dosaženo vzdělávacích cílů.¹⁴⁸

Ve školním roce 2015/2016 bylo zřizováno 45 jazykových škol, které navštěvovalo 5 337 žáků. Výuku zajišťovalo 402 pedagogických pracovníků, z toho 235 externě.¹⁴⁹

Domov mládeže

Tento typ školského zařízení je určen žákům středních či vyšších odborných škol. Domov mládeže (dále DM) poskytuje především tyto služby: ubytování, stravování, výchovné působení.¹⁵⁰

Činnost DM je upravena vyhláškou MŠMT ČR č. 108/2005 Sb. DM nabízí své služby studentům po dobu trvání školního roku a mimo funkce ubytování a stravování se zaměřuje především na výchovně vzdělávací činnosti jako určitý typ kompenzace zvýšeného vlivu vrstevnických skupin. Zajišťovány jsou také příležitostné a organizované zájmové činnosti. DM má svůj vnitřní řád, jehož součástí je denní režim s jasně strukturovaným harmonogramem (např. doba stravování, osobní volno, budíček a večerka).¹⁵¹

¹⁴⁶ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 59.

¹⁴⁷ MŠMT ČR [online]. *Vývojová ročenka školství* [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/vyvojova-rocenka-skolstvi-2005-06-2015-16>

¹⁴⁸ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 59.

¹⁴⁹ MŠMT ČR [online]. *Vývojová ročenka školství* [cit. 2017-02-12]. Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/vyvojova-rocenka-skolstvi-2005-06-2015-16>

¹⁵⁰ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B., HRDLIČKOVÁ, V., PAVLÍKOVÁ, A. *Pedagogika volného času*. 2010, s. 127.

¹⁵¹ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 63.

Ve školním roce 2015/2016 bylo zřizováno 391 DM, ve kterých bylo ubytováno 34 658 studentů. Služby těchto zařízení zajišťovalo 2 176 vychovatelů.¹⁵²

1.5.1.2 Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy

Zajištění kvalitních forem trávení volného času mládeže, potažmo celého výchovného procesu je zvláště žádoucí u dětí se specifickými potřebami a problémy v chování, které jsou zapříčiněny zejména nevyhovujícím rodinným a sociálním prostředím, z kterého pocházejí. S takto znevýhodněnými dětmi pracují např. dětské domovy, výchovné ústavy, diagnostické ústavy a střediska výchovné péče. „*Většina osob, která byla mezi lety 1994 až 2004 v ústavní a ochranné výchově, se dopustila po opuštění zařízení trestné činnosti. Z dětských domovů to bylo 31 % dětí, z dětských domovů se školou 73 % dětí, z výchovných ústavů 79 % osob.*“¹⁵³

Dětský domov

Tento typ zařízení je určen pro děti ve věku od 3 do 18 let, horní hranice může být prodloužena až do 26 let v souvislosti s dobou trvání přípravy na budoucí povolání. V ojedinělých případech lze služby poskytnout i nezletilým matkám s dítětem. Dětský domov (dále jen DM) je zřizován jako internátní zařízení pro zajištění potřebných podmínek pro výchovu a socializaci dítěte.¹⁵⁴

„*Ve volném čase se děti mohou věnovat svým zálibám, jak v domově, tak v jakémkoliv dalším zařízení, v němž se uskutečňuje výchova ve volném čase dle vlastní volby, cílem je minimalizace sociální izolace.*“ Pravidelně zajišťované zájmové činnosti jsou doplňovány o volnočasové aktivity příležitostného charakteru, např. o poznávací výlety, společenské, sportovní či kulturní akce.¹⁵⁵

DM je v méně početných případech zřizován s vlastní školou. Ta je určena pro děti od 6 let do věku ukončení povinné školní docházky. Tyto děti mají závažné problémy s chováním, jež neumožňují navštěvování běžné školy. V DM je na způsob trávení volného

¹⁵² MŠMT ČR [online]. *Vývojová ročenka školství* [cit. 2017-02-12]. Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/vyvojova-rocenka-skolstvi-2005-06-2015-16>

¹⁵³ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 63.

¹⁵⁴ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 60.

¹⁵⁵ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 60.

času brán velký zřetel, jedná se o prostředek reedukace. Realizované aktivity mají zpravidla podobu organizovaných zájmových činností.¹⁵⁶

Výchovný ústav

Tento typ zařízení je určen pro mládež ve věku od 12 do 18 let. Chování těchto jedinců je výrazně problematické a vyznačuje se závažnými poruchami. Toto zvláště nestandardní chování je důvodem, že umístění takovýchto jedinců mezi jiné děti pobývající v dětském domově by bylo pro jejich zdravý vývoj ohrožující. Součástí výchovného ústavu jsou speciální školy příslušné pro danou věkovou kategorii. Volnočasové a výchovné aktivity podléhají striktně vymezenému režimu a zpravidla se realizují v prostorách zařízení.¹⁵⁷

Diagnostický ústav

Tento druh zařízení má specifickou úlohu, a to během délky trvání pobytu 6 až 8 týdnů rozhodnout o umístění dítěte do jednoho z výše uvedených zařízení. V areálu je prostřednictvím své školy zajišťována povinná školní docházka. Výchovné volnočasové aktivity se realizují v odpoledních hodinách po vyučování. Aktivity jsou organizovány ve skupinách 6 až 8 dětí, v největší míře jsou zastoupeny v pravidelných zájmových činnostech.¹⁵⁸

Středisko výchovné péče

Jedná se o zvláštní typ zařízení, které svou podstatou funguje jako částečně poradenské a částečně výchovné zařízení, které pracuje s dětmi od 6 do 18 let na základě jejich dobrovolného souhlasu, a to v podobě ambulantních úkonů, ale i celodenního nebo až 8týdenního pobytu.¹⁵⁹

¹⁵⁶ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 61.

¹⁵⁷ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 62.

¹⁵⁸ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 62.

¹⁵⁹ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 62.

Tabulka 1: Statistické údaje o zařízení pro výkon ústavních a ochranné výchovy

Typ zařízení	Počet zařízení	Počet dětí a mládeže
Dětský domov	144	4260
Dětský domov se školou	28	741
Diagnostický ústav	13	392
Výchovný ústav	28	1089
Celkový počet	213	6482

Zdroj: MŠMT ČR [online]. *Vývojová ročenka školství*, vlastní zpracování

1.5.2 Nestátní neziskové organizace

Významnou roli v zajišťování volnočasových aktivit dětí a mládeže, a tedy i smysluplného využívání volného času mládeží, zajišťují organizace nekomerčního sektoru, jejichž hlavním cílem je poskytnutí služby, nikoli dosažení zisku. Jedná se především o spolky (do r. 2014 tzv. občanská sdružení), obecně prospěšné společnosti, nadace a nadační fondy. *„Nejčastěji jsou ve výchově ve volném čase činná občanská sdružení pro děti a mládež, občanská sdružení orientovaná na sportovní aktivity, kulturní činnosti, enviromentální aktivity, technické činnosti, sdružení zakládají vlastní zařízení, kluby, centra volného času apod., svoji činnost mají zaměřenou na vlastní členy, ale rovněž připravují a nabízejí spontánní aktivity pro neorganizované. Organizují také rekreační prázdninové pobyty.“*¹⁶⁰

Tento typ organizací může působit po celém území ČR, např. organizace Skaut, Pionýr, Duha, Sokol, Česká tábornická unie, zájmová sdružení specifických profesních oblastí jako rybáři či hasiči. Výjimkou není ale také omezená působnost na daný region či konkrétní lokalitu, např. sdružení přátel při školách a školských zařízení.¹⁶¹

Široce strukturovaná síť neziskových organizací společně s rodinnou a školními zařízeními zajišťuje komplexní nabídku aktivního způsobu využívání volného času. Jejich význam tedy spočívá v systematické práci s dětmi a mládeží.

Orgány státní správy a jednotlivá ministerstva poskytují těmto organizacím finanční prostředky pro rozvoj jejich aktivit, např. ministerstvo vnitra vypisuje dotační

¹⁶⁰ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 64.

¹⁶¹ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 2008, s. 149.

programy, které podporují prevenci sociálně patologických jevů. MŠMT ČR vypisuje dotační programy na podporu činností nestátních neziskových organizací (dále jen NNO), které mají za cíl:

- podporu rozvoje nestátního neziskového sektoru v oblasti práce s dětmi a mládeží,
- podporu vytváření nabídky volnočasových aktivit pro organizované i neorganizované děti a mládež zajišťované NNO,
- podporu mimoškolních zájmových aktivit, participace a dobrovolné práce s dětmi a mládeží,
- rozvoj mobility a mezinárodní spolupráce mládeže,
- zvýšení odbornosti dobrovolných pracovníků NNO.¹⁶²

Organizace neziskového sektoru ve vztahu k plnění svých poslání musejí překonávat řadu překážek, např. omezenost finančních zdrojů, nedostatečnou prostorovou a materiální vybavenost, neadekvátní personální zajištění nabízených aktivit a celkově personální zajištění chodu celé organizace.

Tabulka 2: Statistika počtu nestátních neziskových organizací 2014–2016

Rok	Nadace	Nadační fondy	Obecně prospěšné společnosti	Zapsané ústavy	Církevní organizace	Spolky	Pobočné spolky
2014	508	1 407	2 926	123	4 158	86 956	26 118
2015	505	1 518	2 984	388	4 166	89 584	26 423
2016	516	1 635	2 792	686	4 177	92 878	26 370

Zdroj: Neziskovky [online]. Dostupné z: <http://www.neziskovky.cz>

1.5.2.1 Církev a náboženské společnosti

Určitý segment na poli „trhu“ volnočasových aktivit dětí a mládeže, zajišťují církevní a náboženské společnosti. Současná právní úprava, konkrétně zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností umožňuje nabízet těmto organizacím propracovaný systém zájmových aktivit, sociálního poradenství a osvětové činnosti. Na našem území jsou tyto organizace zastoupeny především salesiánským hnutím (v menší míře pak Kolpingovo dílo na území Moravy), které zřizuje

¹⁶² HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 2008, s. 150.

salesiánská střediska mládeže. „*Střediska se zaměřují na vytváření pestré nabídky volnočasových aktivit, neposkytují služby pouze věřícím, orientují se na preventivní výchovné působení. Zájemcům o náboženství a věřícím nabízejí výuku náboženství, exercicie atd. Charakter činností je zájmový, formy jsou rozmanité, nabízejí jak pravidelnou, tak příležitostnou činnost, prázdninové aktivity jak pro děti, tak pro rodiny, v některých jsou také mateřská centra.*“¹⁶³

S církevními organizacemi pak úzce souvisí Křesťanské sdružení mladých, YMCA (Young Men's Christian Association). Jedná se o nepolitický subjekt s důrazem na zastávání křesťanských hodnot. Své aktivity zaměřuje na plnohodnotný rozvoj dětí a mládeže.¹⁶⁴

1.5.2.2 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Nízkoprahová zařízení jsou specifickým typem sociální služby, kterou (ne výhradně) poskytují nestátní neziskové organizace za účelem naplnění jistého sociálního poslání. Nízkoprahovost je definována jako zajištění přístupu služeb co nejširšímu spektru klientů bez ohledu na jejich věk, sociální status nebo prostředí, ze kterého pocházejí. Tato zařízení pracují s mladými lidmi, kteří se nacházejí v krizové životní situaci a vlivem takovéto situace u nich hrozí projevy sociálně patologických jevů. Nízkoprahová zařízení vytvářejí širokou nabídku spontánních aktivit a možností trávení volného času, tímto pak dané zařízení aktivně působí na svého klienta. Nízkoprahové zařízení si utváří svůj individuální program, v jehož rámci nabízí čtyři základní formy služeb (volný vstup a pobyt v zařízení dle potřeb klienta, zajištění základních podmínek pro výkon volnočasových aktivit, poskytnutí sociální služby v co nejširším možném rozsahu, zajištění takové skladby aktivit a činností, které mají charakter preventivních opatření vůči sociálně patologickým jevům). „*Cíl je následně definován jako zlepšení kvality jejich života předcházením či snížením sociálních rizik vyplývajících z jejich způsobu života, umožnit jim lépe se orientovat v sociálním prostředí, napomáhat při vytváření podmínek pro řešení nepříznivých sociálních situací.*“¹⁶⁵

¹⁶³ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 65.

¹⁶⁴ MUSIL, R. *Pedagogika pro střední pedagogické školy*. 2014, s. 72.

¹⁶⁵ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 2008, s. 151.

1.5.3 Soukromé organizace

Nabídka volnočasových aktivit prostřednictvím subjektů privátního sektoru vyplňuje jakousi bublinu na trhu. Jedná se o organizace, které jsou zřízeny za účelem dosahování zisku, ale předmětem jejich podnikání jsou takové činnosti, které jedinec může využít jako náplň svého volného času. Již dříve jsem vyjmenoval několik subjektů, které jsou součástí soukromého sektoru. Mimo větší organizace privátní sféry je potřeba zmínit také formu živnostenského podnikání ve vztahu k naplňování volného času dětí a mládeže. Jedná se např. o hudební či výtvarné kurzy, hlídání dětí spojené se zájmovými aktivitami nebo provozovatele táborů či jiných činností.¹⁶⁶

1.5.4 Příspěvkové organizace

Příspěvkové organizace (dále jen PO) byly do našeho právního systému aplikovány již v době Československa. PO jsou zvláštním typem neziskových organizací, které mají za úkol plnění dílčích cílů, které lze souhrnně klasifikovat jako veřejný společenský zájem. PO má status právnické osoby veřejného práva, její vznik a zánik je podmíněn rozhodnutím zřizovatele. PO zajišťují činnosti, které jsou vymezeny zřizovatelem při jejím založení. Hospodaření příspěvkové organizace vychází ze sestaveného vyrovnaného rozpočtu. Při hospodaření příspěvková společnost nakládá s finančními prostředky z vlastní činnosti, ale také s vnějšími zdroji, tedy svěřenými prostředky, jako jsou dotace, dary nebo především prostředky získané přímo z rozpočtu svého zřizovatele.¹⁶⁷

V našich právních podmínkách rozlišujeme 2 typy příspěvkových organizací:

- příspěvkové organizace zřizované územním samosprávným celkem (tento typ je upraven zákonem č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů, zákonem č. 129/2000 Sb. o krajích, ve znění pozdějších předpisů a zákonem č. 128/2000 o obcích, ve znění pozdějších předpisů),

¹⁶⁶ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 2008, s. 152.

¹⁶⁷ AVPO [online]. *Příspěvkové organizace v ČR a EU* [cit. 2017-03-11]. Dostupné z https://www.avpo.cz/wp-content/uploads/2014/01/prispevkove_organizace_v_CR_a_EU.pdf

- příspěvkové organizace zřizované státem (tento typ je upraven zákonem č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.)¹⁶⁸

1.5.5 Možnosti financování volnočasových institucí

Žádná ze všech uvedených druhů organizačních zřízení se nemůže spoléhat na financování z jednoho zdroje, pokud má být zařízení efektivní, musí usilovat o diverzifikace svých finančních zdrojů, je tedy v zájmu organizace nespoléhat se jen na prostředky zřizovatele a zdroje získané z veřejných rozpočtů, ale usilovat o zabezpečení z celé řady dotačních programů, grantů, samozřejmostí by mělo být i alespoň částečné pokrytí finančních zdrojů z vlastní činnosti, případně ze sponzorských darů.¹⁶⁹

1.5.6 Vybrané instituce pro trávení volného času dětí a mládeže v MO 4 Plzeň

Městský obvod Plzeň 4 (dále jen MO4) je složen z původních obcí Doubravka, Letná a Lobzy, které jsou dnes zcela integrovány v jeden městský celek, a ze samostatných obcí Bukovec, Červený Hrádek, Újezd a Zábělá. Na území obvodu v současné době žije přibližně 23 500 obyvatel.¹⁷⁰

V MO4 působí celá řada institucí zaměřená na práci s volným časem mládeže. Tento přehled slouží k základnímu zmapování určité konkurence pro mnou zvolenou instituci. Čtenáři této práce zároveň může posloužit jako představa o kvalitě a možnostech trávení volného času pro mládež v obvodu. Organizace jsou zaměřeny především na sportovní a kulturní aktivity, poskytování sociálních služeb a všeobecně na pozitivní způsoby trávení volného času.

Školská zařízení

Na území obvodu se nachází několik školských zařízení, které se svou činností aktivně podílejí na způsobu trávení volného času dětí a mládeže. 22. ZŠ, Na Dlouhých 49, zřizuje ŠD, která v jedenácti odděleních sdružuje téměř 330 dětí. Dále tato škola zřizuje školní klub, Centrum sportu. V rámci tohoto centra je pro děti z celé ZŠ, ale i pro děti z širšího okolí zajištěna široká nabídka volnočasových aktivit prostřednictvím těchto

¹⁶⁸ AVPO [online]. *Příspěvkové organizace v ČR a EU* [cit. 2017-03-11]. Dostupné z https://www.avpo.cz/wp-content/uploads/2014/01/prispevkove_organizace_v_CR_a_EU.pdf

¹⁶⁹ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. 2011, s. 56.

¹⁷⁰ Městský obvod Plzeň 4 [online]. [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://umo4.plzen.eu/>

kroužků: florbal, sportovní hry, tenis, volejbal, mažoretky, mladý záchranář, základy tance veselou formou, zdravotní tělesná výchova.¹⁷¹

Dalším subjektem je 28. ZŠ, Rodinná 39, ta zřizuje ŠD pro 256 žáků, kteří jsou umístěni v devíti odděleních. Personálně chod družiny zajišťuje 10 vychovatelek. Děti se na této škole mohou účastnit kroužků jako např.: keramika, šachy, hravé experimenty, hra na kytaru, roztleskávačky, hravé experimenty, stolní tenis, dětská judynka, sportovní hry, florbal a basketbal.¹⁷²

14. ZŠ, Zábělská 25, zajišťuje pro své žáky zájmové aktivity prostřednictvím školní družiny a celé řady kroužků, konkrétně florbal v několika výkonnostních kategoriích, tenis, sborový zpěv, keramický a taneční kroužek, základy práce na počítači, modelář a mladý technik, výuka angličtiny, rope skipping (variace přeskoků přes švihadla).¹⁷³

Základní škola v přidružené obci Újezd, Národní 1, umožňuje dětem vykonávat svou povinnou školní docházku v místě bydliště až do 5. třídy, dále pro žáky zřizuje školní družinu a zajišťuje tyto zájmové kroužky: sportovní hry, kreativní dílna, florbal, golf, sborový zpěv, počítače.¹⁷⁴

Základní škola pro sluchově postižené, Mohylová 90, je dalším školským zařízením působícím v obvodu. Škola zajišťuje zájmové aktivity pro žáky se speciálními potřebami, jedná se např. o kroužky: pohybové hry, tanec, čtení, sportování, plavání, basketbal a stavebnice boffin. Součástí ZŠ je internát, který se v době mimo vyučování během celého pracovního týdne snaží o smysluplné využití volného času.¹⁷⁵

Základní škola pro zrakově postižené a vady řeči, Nad Týncem 38, je poslední školou v obvodu, která se výrazně podílí na způsobech využívání volného času. Škola standardně zřizuje školní družinu a pro zajištění speciálních potřeb svých žáků zřizuje také

¹⁷¹ 22. ZŠ Plzeň [online]. *Centrum sportu* [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <https://www.22zsplzen.cz/mimoskolni-aktivity/centrum-sportu/>

¹⁷² 28. ZŠ Plzeň [online]. *Zájmové kroužky* [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.zs28plzen.cz/druzina/krouzky/zajmove-krouzky-sd-28-zs.aspx>

¹⁷³ 14. ZŠ Plzeň [online]. *Nabídka kroužků* [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: http://www.14zsplzen.cz/Files/zs14/evamark/20160902084347614_14.MarkvartovaEv_2016-09-02_08-43-50.pdf

¹⁷⁴ Základní škola Plzeň – Újezd [online]. *Zájmová činnost* [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.zsujezdplzen.cz/zajmova-cinnost/zajmova-cinnost.aspx>

¹⁷⁵ Základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené [online]. *Nabídka zájmových kroužků pro školní rok 2016/2017* [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: http://www.sluchpost-plzen.cz/#utm_source=firmy.cz&utm_medium=ppd&utm_campaign=firmy.cz-362138

internát, ve kterém se vychovatelé svým žákům snaží usnadnit trávení volného času a zpřístupnit jinak jen obtížně realizovatelné aktivity.¹⁷⁶

T J Plzeň Doubravka

Tělovýchovná jednota Sokol Plzeň Doubravka byla založena roku 1903 a v jejích řadách sportuje na 800 členů. Toto sdružení je svým rozsahem největším tělocvičnou jednotou Sokolské župy Plzeňské České obce sokolské. Jednota nabízí především aktivity spojené se sokolskou všestranností a zaštiťuje působení oddílů badmintonu, kulturistiky, nohejbalu, volejbalu a stolního tenisu. Dle informací o členské základně k 31. 12. 2016 v jednotě působí 341 sportovců z řad žactva, 16 pak z kategorie dorostu. Mládež využívá pouze aktivit sokolské všestrannosti, pod níž spadá i kroužek florbalu. Ze sportovních oddílů pracuje s mládeží zejména oddíl badmintonu, který ve svých řadách eviduje 125 dětí.¹⁷⁷

T J Sokol Plzeň Letná

Tento sportovní klub s již stoletou tradicí se realizuje v oblastech fotbalu a volejbalu, dále rozvíjí sokolskou všestrannost. Klub pracuje s dětmi již od věku 4 let, těmto dětem je určena mini příprava, dále následují oddíly pro mladší (7-9 let) a starší děti (9-10 let) příprava, dále dva oddíly mladších žáků a jeden oddíl žáků starších, v poslední řadě pak oddíl mladšího a staršího dorostu, pro sezonu 2016/2017 starší dorost nebyl naplněn potřebnou kapacitou a oddíl v této sezoně nepůsobí. V aktuální době tak s fotbalovou mládeží pracuje šest oddílů. Okrajově jsou v areálu sportoviště používány hrací plochy pro beach volejbal.¹⁷⁸

SK Senco Doubravka

Jedná se o fotbalový klub, jehož tradice sahá až do roku 1921, kdy byl založen jako SK Doubravka. Přes poválečnou transformaci v jeden z oddílů místního Sokola až po období přelomu 80. a 90. let, kdy dochází k osamostatnění klubu a změny názvu na SK Senco Doubravka. Počátek 90. let je pak zlomovým obdobím pro práci s mládeží, vzniká fotbalová příprava pro děti do 10 let, která byla později rozšířena o přípravku pro děti 6-8 let, v tomto období začíná kvalitní systematická práce s žákovskou a dorosteneckou

¹⁷⁶ Základní škola pro zrakově postižené a s vady řeči [online]. *Internát* [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.zrak-plzen.cz/internat-zs-a-ms-pro-zrakove-postizene>

¹⁷⁷ T J Sokol Doubravka [online]. *Členská základna* [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: http://www.sokoldoubavka.cz/dokumenty/clenska_zakladna.pdf

¹⁷⁸ T J Sokol Plzeň Letná [online]. [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://letnaplzenkopana.lfimt.cz/>

věkovou kategorií. Pro velký zájem ze strany dětí je dnes práce s mladými fotbalisty rozdělena do osmi oddílů.¹⁷⁹

SK Plzeň Bukovec

Tato sportovní organizace působí na okrajové části MO4 Plzeň v Bukovci. Ačkoliv nabízí aktivity spojené s využíváním místní tělocvičny a sportovního areálu, tak hlavní činnost klubu je spojená s fotbalovým oddílem. Organizace sice svým působením ovlivňuje volný čas mládeže, nepracuje však s mládeží systematickým způsobem v podobě realizace žákovských oddílů.¹⁸⁰

SK Rapid Plzeň a SKP Rapid Plzeň

Tento sportovní spolek využívá široce orientovaného zázemí sportovního areálu Na Lopatárně. Sportovní spolek byl založen roku 1972. V současnosti má spolek 319 členů, z toho 2/3 jsou mladší 18 let. Mládež může využít pestré nabídky sportů. Pod záštitou SK Rapid aktuálně fungují oddíly: fotbal, softbal, silniční cyklistika, tenis, free ride bike, MTB, in-line sporty. Partnerským sdružením Rapidu je SKP Rapid Plzeň, jedná se o sportovně střelecký klub policie. Střelecký klub má část své členské základny zastoupenou mládeží, konkrétně juniory a dorostem.¹⁸¹

Sdružení dobrovolných hasičů

Tradičními organizacemi, které zajišťují náplň volného času mládeže, jsou zejména v okrajových oblastech městských částí sdružení dobrovolných hasičů. Na území MO4 svou činnost realizují SDH Bukovec, Červený hrádek, Doubravka, Újezd. Systematická práce s mládeží má v těchto sborech tradici již od 70. let 20. století.

Skauti Doubravka

Skautské středisko „5. květen Plzeň“ je dle informací, které zveřejňuje na svých internetových stránkách, největším volnočasovým sdružením pro děti a mládež na území MO4. Náplň činností navazuje na skautskou tradici z počátků 20. století. V současnosti středisko zřizuje sedm skautských oddílů, jedná se o 30. oddíl Střelka, 31. oddíl Vlastovka, 33. oddíl Šíp, 34. oddíl Jestřáb, 36. oddíl Sirius a 39. oddíl Kalahari. V těchto oddílech je

¹⁷⁹ SK Senco Doubravka [online]. *O nás* [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.sksencodoubravka.cz/o-nas/historie/>

¹⁸⁰ SK Plzeň Bukovec [online]. *Historie SK Plzeň – Bukovec* [cit. 2017-02-19]. Dostupné z: <http://www.skbukovec.bandacv/clanek/75341/historie-sk-plzen-bukovec/>

¹⁸¹ SK Rapid Plzeň [online]. *O nás* [cit. 2017-02-19]. Dostupné z: <http://rapidplzen.cz/o-nas/>

registrováno téměř 190 osob, s výjimkou vedoucích a organizačních pracovníků se jedná o děti. V oddílech se děti věnují zábavným hrám, výuce praktických dovedností a všeobecně sportovním a kulturním činnostem.¹⁸²

D klub

„D klub byl zřízen v roce 1998 Městským obvodem Plzeň 4 jako kulturní zařízení universálního typu, s cílem poskytovat služby v oblasti zájmových aktivit, k využívání volného času dětí i dospělých, či k rozvíjení jejich tvůrčích schopností a dovedností.“¹⁸³

Portfolio aktivit, které nabízí tato organizace ve vztahu k dětem a mládeži, je velice široké, jedná se např. o výtvarné kurzy, soutěže, naučné přednášky, tvořivé dílny apod. Zároveň tento klub poskytuje zázemí i jiným organizacím, které díky poskytnutým prostorům mohou svou nabídkou aktivit působit na mládež. Nabídka aktivit je zastoupena těmito zájmovými kroužky: divadelní kroužek (od 5 do 7 let), výuka angličtiny pro nejmenší (od 4 do 6lety) úrovni začátečník a pokročilý, cvičení dětí s rodiči (od 2 do 4 let), keramika (od 6 do 14 let), taneční kroužek (od 4 do 6 let), písničky u klavíru (od 4 do 6 let), zobcová flétna (od 5 do 13 let), výtvarný kroužek (od 6 let), asijská bojová umění (od 7 let), hra na kytaru (od 10 let). Volnočasové aktivity dětí mohou být dále zajištěny působením těchto klubů působící v organizaci: klub deskových her (od 5 let), tvůrčí klub (od 7 do 15 let), klub Hvězdička (od 2 do 4 let v doprovodu rodiče), klub Sluníčko (od 3 do 6let).¹⁸⁴

Junák – český skaut, z. s.

Na území obvodu dále působí „konkurenční“ skautské uskupení Junák. Tento spolek založil v roce 1990 středisko Ichtys. V tomto středisku působí 5 oddílů, 42. oddíl Fénix (3 družiny), 43. oddíl Pardi (5 družin), 44. oddíl Sagitta, 45. oddíl Poutníci (11 družin), 40. klub Oldskautů (specifická část organizace sdružující pouze plnoleté členy). Tyto oddíly se mimo standardní skautskou činnost zabývají i úzkou spoluprací s místními farnostmi a nabízejí specifickou duchovní výchovu.¹⁸⁵

¹⁸² Skauti Doubravka [online]. *O středisku* [cit. 2017-02-19]. Dostupné z: <http://www.skauti-doubravka.cz/o-stredisku>

¹⁸³ D Klub [online]. *Kurzy a kluby pro děti* [cit. 2017-03-06]. Dostupné z: <http://www.dklubplzen.cz/kurzy-a-kluby-pro-deti/kurzy-a-kluby-pro-deti.aspx>

¹⁸⁴ D Klub [online]. [cit. 2017-03-06]. Dostupné z: <http://www.dklubplzen.cz/>

¹⁸⁵ Junák – český skaut, z. s. [online]. *Oddíly střediska Ichtys* [cit. 2017-03-06]. Dostupné z: <http://www.ichthys-plzen.skauting.cz/oddily>

Javoříčky

Jedná se o dětský pěvecký sbor, který funguje jako přípravný sbor pro Plzeňský dětský sbor. Tento sbor je institučně zajištěn ZUŠ Bedřicha Smetany. Sbor byl založen sbormistryní Mgr. Ludmilou Javorskou. V tomto sboru pracují s dětmi ve věku mezi 8–11 lety. Sbor pravidelně pořádá řadu tematických výchovných koncertů pro skupiny svých vrstevníků, a tak může inspirovat ve způsobech trávení volného času.¹⁸⁶

Storm ballet studio

Jedná se o taneční sbor, který začal působit na počátku 90. let. Sám sebe označuje za talentové centrum tance. Za cíl si klade nalézt talentované děti a mládež v oblasti tance a tento talent jim pomáhat rozvíjet. Mimo tanec se zabývá modelingem a reklamou. Škola tance se může chlubit působivým výčtem ocenění a titulů získaných jejími žáky v soutěžích. Klienti školy jsou zářeni do 10 věkových a výkonnostních skupin, příprava předškolního věku 4-5, 5-6 let, příprava školního věku 6-8 let, děti ve věku 8-11,5 let, mladí junioři 11,5-15 let, junioři a dospělí 15let a výše.¹⁸⁷

Junior orchestr

Orchestr byl založen v roce 1990 částí učitelského sboru ZUŠ Bedřicha Smetany, původní obsazení 30 dětí se rozrostlo do podoby až 60 členů. Nabídka služeb není omezena na žáky školy, ale je umožněna dětem i z ostatních uměleckých škol v regionu. Činnost orchestru spočívá v koncentrování po celé ČR, ale i v účasti na mezinárodních hudebních festivalech v zahraničí. Svými výchovnými koncerty pro školská zařízení ovlivňují potenciál trávení volného času mládeže.¹⁸⁸

Záchranná stanice živočichů Plzeň

Počátky záchranné stanice sahají ke vzniku dobrovolného ekologického spolku specializujícího se na ochranu ptactva. Stanice působí na území obvodu již od roku 1992. Ve svém dalším vývoji se zaměřil na ochranu všech druhů živočichů. Posláním organizace je preventivní činnost a odstraňování negativních zásahů člověka do koloběhu života v přírodě. Aktivity stanice jsou rozděleny do dílčích projektů. Projekt Ekologická výchova a osvěta se zaměřuje právě na práci s dětmi a stává se klíčovým prvkem prevence

¹⁸⁶ Javoříčky [online]. *Informace o nás* [cit. 2017-03-06]. Dostupné z: <http://javoricky.webnode.cz/o-nas/>

¹⁸⁷ Storm ballet [online]. *Taneční škola* [cit. 2017-03-06]. Dostupné z: http://www.stormballet.com/index.php?kat=tanecni_skola

¹⁸⁸ Junior Orchestr [online]. *O nás* [cit. 2017-03-06]. Dostupné z: <http://juniororchestr.cz/>

a ochrany přírody. Tato činnost spočívá zejména v přednáškové a vzdělávací činnosti pro MŠ, ZŠ a SŠ, praktické terénní vycházky s odborným výkladem pro třídy, rozličné ekologické akce (soutěže, projektové dny s charakterem otevřených dílen). Členství ve spolku je podmíněno věkovou hranicí 15 let a je tedy určeno pro dospívající mládež.¹⁸⁹

Fitness centra

Organizace zabývající se nabízením fitness a zdravým životním stylem spadají do komerčních organizací, jejich cílem je generace zisku pro svou vlastnickou strukturu. Ačkoliv primární účel činnosti je snaha dosažení zisku, tak sekundárně se fitness centra podílejí na možnostech trávení volného času mládeže. Některá fitness centra vytváří přímo speciální nabídky orientované na řady studentů. Na území městského obvodu působí tyto subjekty: KWK Fit, M-factory, Tuebor Fitness, Sport palace Doubravka (zejména tato organizace funguje komplexně v nabídce sportovních aktivit – sálové sporty, florbal, futsal, badminton, squash, aj.

Divadla

Specifickou oblastí, která ovlivňuje volnočasové aktivity, jsou komerční organizace a příspěvkové organizace – divadla. Na území MO4 se nacházejí divadelní soubory: Divadlo Pluto, Divadlo Alfa, Špalíček. Divadelní spolek loutkové divadlo Špalíček je nejstarší amatérské loutkové divadlo v Plzni, bylo založeno roku 1923. Představení tohoto souboru jsou určena dětem předškolního věku. Soubor využívá zázemí Doubraveckého klubu, ale vytváří i speciální tematická představení pro školy.¹⁹⁰

Divadlo Alfa je organizace s bohatou historií a loutkářskou tradicí, bylo sídlem prvního profesionálního loutkářského divadla v Plzni – Plzeňského loutkového divadla prof. J. Skupy. V 60. letech zde vzniká Divadlo dětí, divadlo si prošlo v 90. letech výraznou reformou, začalo používat název Divadlo Alfa a stalo se významným partnerem a realizátorem kultury v regionu (např. festival Skupova Plzeň). Divadlo Alfa nabízí pestré složení aktivit především pro základní školy, nabízí hry konkrétních autorů, ale i tematicky zaměřená představení a metodické listy pro následující práci s dětmi.¹⁹¹

Knihovna města Plzně

¹⁸⁹ Záchranná stanice živočichů Plzeň [online]. *Stanovy spolku* [cit. 2017-03-06]. Dostupné z: http://www.desop.cz/dokumenty/stanovy_20160212.pdf

¹⁹⁰ Špalíček [online]. *O nás* [cit. 2017-03-06]. Dostupné z: <http://www.spalicekplzen.cz/o-nas/>

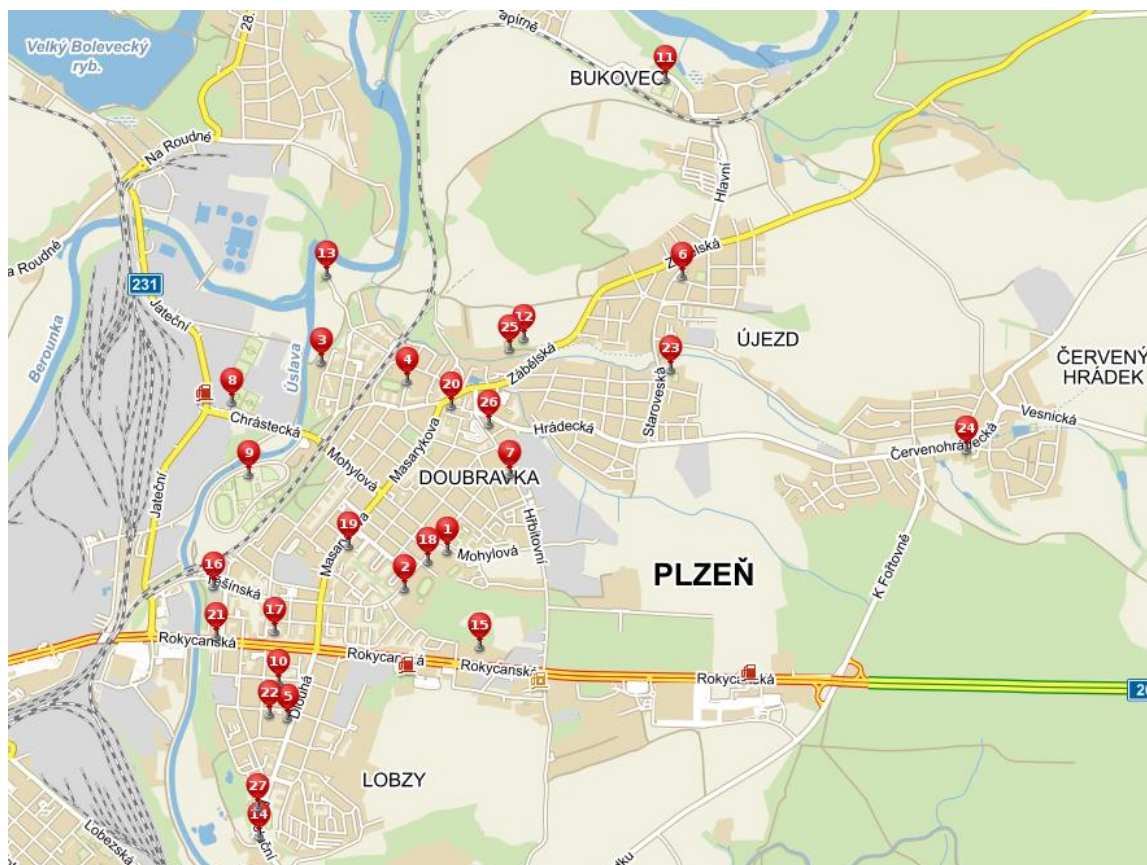
¹⁹¹ Divadlo Alfa [online]. *Historie divadla* [cit. 2017-03-06]. Dostupné z: <http://www.divadloalfa.cz/index.php/cz/o-divadle/historie-divadla>

Specifickým způsobem kvalitu trávení volného času mládeže ovlivňuje příspěvková organizace Knihovna města Plzně. V roce 2015 měla knihovna 27 448 registrovaných čtenářů, z toho čtenářů mladších 15 let bylo 4 544. Ovšem za kalendářní rok 2015 měla knihovna ve svém v součtu poskytovaných služeb (výpůjčky knih, speciální tematické akce, přístup k internetu 322 253 klientů, využívajících tyto služby.¹⁹²

Speciálně pro děti a mládež nabízí tyto služby: besedy pro školy, nabídka deskových her, tematické kufříky, soutěže (např. kamarádka knihovna), projektové dny a čtenářské dílny. Tyto služby pro děti a mládež knihovna zajišťuje ve spolupráci se školami veškerého typu, školními družinami, dílčími volnočasovými institucemi (Plzeňské panenky, Ponton, o. s., Klubíčko, Dětský diagnostický ústav a Středisko výchovné péče pro děti a mládež). Knihovna zřizuje specializovanou Ústřední knihovnu pro děti a mládež, kterou lze najít v centrální části města. Na území MO4 se nacházejí 4 pobočky městské knihovny v Lokality: Doubravka, Lobzy, Červený hrádek, Újezd.¹⁹³

¹⁹² Knihovna města Plzeň [online]. *Knihovna v číslech* [cit. 2017-03-15]. Dostupné z: <http://www.knihovna.plzen.eu/o-knihovne/zakladni-informace/knihovna-v-cislech.aspx>

¹⁹³ Knihovna města Plzeň [online]. *Pro děti a mládež* [cit. 2017-03-15]. Dostupné z: <http://www.knihovna.plzen.eu/sluzby/pro-deti-a-mladez/>

Obrázek 1: Mapa institucí ovlivňující volný čas dětí a mládeže v MO 4 Plzeň, zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 3: Legenda k mapě institucí, zdroj: vlastní zpracování

1	ZŠ a MŠ pro sluchově postižené	16	KWK Fit
2	22. ZŠ a MŠ	17	M-factory
3	ZŠ a MŠ pro zrakově postižené	18	Tuebor fitness
4	14. ZŠ	19	Sport pallace Doubravka
5	28. ZŠ		Divadlo Pluto
6	ZŠ Plzeň – Újezd		Knihovna města Plzně – Doubravka
7	TJ Sokol Plzeň – Doubravka	20	D klub
8	SK Senco Doubravka		Loutkové divadlo Špalíček
9	SK Rapid Doubravka	21	Divadlo Alfa
10	TJ Plzeň Letná	22	Knihovna města Plzně – Lobzy
11	SK Plzeň Bukovec	23	Knihovna města Plzně – Újezd
12	Skauti Doubravka	24	Knihovna města Plzně – Č. Hrádek
13	Junák – český skaut, z. s.	25	Záchranná stanice živočichů
14	ZUŠ Bedřicha Smetany	26	SDH Doubravka
15	Storm ballet	27	Salesiánské středisko Plzeň

Zdroj: vlastní zpracování

1.5.7 Analýza institucí dle Bronislawa Malinowského

Institucionální analýza dle přístupů B. Malinowského (1884-1942) je stěžejním způsobem získávání dat a podkladů pro hodnocení vybrané volnočasové instituce. Subjekt bude hodnocen v rámci jednotlivých funkcionálních oblastí, které vycházejí z kategorií, které Malinowský stanovil takto:

- Charta (určitý soubor hodnot, jejichž dosažení a naplňování je důvodem, proč se jednotlivci stávají členy dané instituce).
- Personál (skupina osob, která je organizována na základě akceptování vedoucí autority, která stanoví dělbu funkcí a rozdělení práv či povinností).
- Normy a pravidla (soubor dovedností, zvyků, právních norem a mravních příkazů, tento soubor je specificky utvářen a ovlivněn charakterem a povahou vybrané instituce).
- Hmotné zařízení (jedná se o hmotné prostředky, kterými instituce může disponovat, takovými prostředky jsou myšleny veškeré hmotné zdroje instituce, tedy jak finanční prostředky, tak prostorové zázemí a materiální vybavení).
- Aktivity (tímto pojmem jsou myšleny koordinované činnosti všech členů organizace, které by měly vést k naplnění dílčích cílů, potřeb a norem).
- Funkce (ta je definována jako žádoucí cíl, kterého je třeba dosáhnout, tedy souhrnný výsledek svých aktivit).¹⁹⁴

¹⁹⁴ SOUKUP, V. *Přehled antropologických teorií kultury*. 2000, s 103-104.

Praktická část

1.6 Cíl výzkumné části

Cílem výzkumné části je institucionální analýza vybrané instituce pro trávení volného času mládeže do osmnácti let, tedy zhodnocení, zda instituce plní svou funkci a veřejné účel. Jedná se o potvrzení, případně zamítnutí hypotézy, že instituce plní svou funkci a veřejné poslání. V případě zjištění nedostatků, budou navržena dílčí opatření, která povedou k jejich odstranění či alespoň zmírnění, a tudíž ke zkvalitnění služeb vybrané instituce. Analýza bude provedena na Salesiánském středisku mládeže – domovu dětí a mládeže Plzeň.

1.7 Metodika výzkumné části

Výzkumné šetření se zabývá analýzou činností vybrané instituce volného času. Analýza slouží k ověření hypotézy, že vybraná instituce plní své poslání. Pro sběr dat k této analýze bude využito metod sběru dat pro kvalitativní výzkum.

V kvalitativním výzkumu se výsledku šetření nedosahuje skrze kvantifikaci údajů a prostřednictvím statistických metod. Výzkumník v kvalitativní metodě zpracovává ucelený obraz dané problematiky. Typickým znakem je intenzivní působení výzkumníka v terénu, kde analyzuje konkrétní situaci či jednání jedince nebo skupiny.

Data pro zpracování výzkumné části jsou získána terénním šetřením, vlastním pozorováním otevřeného charakteru, sběrem a studiem dokumentů, rozhovorem s pracovníky, zejména pak s ředitelem střediska mládeže, kdy je pozornost potupně zaměřena na dílčí oblasti, a to na prostory a materiálně technické zařízení instituce, aktivity střediska a zájmovou činnost, personální a finanční zabezpečení chodu a činností organizace a v neposlední řadě na systém vnitřních norem a předpisů.

1.8 Institucionální analýza Salesiánského střediska mládeže – DDM Plzeň

Identifikační údaje o organizaci

Název zařízení: Salesiánské středisko mládeže – dům dětí a mládeže Plzeň

Sídlo: Revoluční 151/98, 312 00 Plzeň

Právní forma: školská právnická osoba

Identifikační číslo: 00519740

Zřizovatel: Salesiánská provincie Praha

Číslo bankovního účtu: 1043007282/5500

Činnost střediska: pedagogická a sociální činnost

Tel.: 377 266 953

Email.: sdbplzen@sdbplzen.cz

Web: <http://www.sdbplzen.cz/>

Salesiánské středisko mládeže – dům dětí a mládeže bylo zřízeno 1. 9. 1995 zřizovací listinou v souladu s tehdejšími právními předpisy. Roku 2006 došlo ke změně právní formy této právnické osoby na školskou právní osobu v souladu se zákonem č. 561/2004 Sb. (tzv. školský zákon). Z pohledu občanského zákoníku lze na organizaci nahlížet jako na veřejně prospěšnou právnickou osobu.

V roce 2015 byl do čela tohoto zařízení jmenován Mgr. Martin Bohata, dosavadní vedoucí pracovník klubu Balón, nahradil tak ve vedoucí funkci dosavadního ředitele Antonína Nevolu, který v tomto roce tragicky zemřel a zanechal v srdcích pracovníků, salesiánů a přátel tohoto sdružení nezacelitelnou ránu.

Zřizovatelem tohoto střediska je salesiánská kongregace, konkrétně Salesiánská provincie Praha, jako zastřešující církevní organizace pro veškeré činnosti členů řeholní společnosti dona Boska na území České republiky.

Hlavním pracovištěm střediska je Dům dětí a mládeže, který se nachází v Městském obvodu Plzeň 4, konkrétně v lokalitě Lobzy, Revoluční ulice. Jedná se o budovu, která spolu s farností a kostelem sv. Martina a Prokopa tvoří ucelený komplex, který spravuje řád salesiánů.

Nízkoprahový klub Vzducholod' je pak odloučeným pracovištěm, které své služby zajišťuje v Městském obvodu Plzeň 2, konkrétně v ulici Sladkovského 68.

1.8.1 Poslání a cíle organizace

Salesiánské středisko mládeže – DDM Plzeň své poslání deklaruje na webových stránkách, ve statutu a vnitřním řádu organizace, explicitně je popsáno také ve školním vzdělávacím programu. Středisko usiluje o celostní rozvoj dětí, mládeže a rodin, zvláště těch, kteří jsou především z výchovných, sociálních a finančních důvodů znevýhodněni.

Při naplňování svého poslání vychází organizace jako specifický církevně-školský subjekt z odkazu Jana Boska¹⁹⁵. Takto upravený výchovný a vzdělávací systém stojí na několika pilířích, např. rozum, křesťanské hodnoty, laskavost, nepoužívání donucovacích prostředků, rozvoj přirozených schopností a dobra v lidské bytosti. Salesiánské středisko k realizaci tohoto odkazu přistupuje jak v pedagogických, sociálních i terapeutických aktivitách.

Středisko své aktivity zastřešuje speciálně vytvořenými programy a širokou nabídkou zájmových kroužků, cílem těchto činností je přispět k onomu celostnímu rozvoji jedince skrze osvojování si základních kompetencí. Jedná se o učební, sociální, pracovní, občanské kompetence, dále to jsou kompetence ke komunikaci, k trávení volného času a k duchovní dimenzi.

Salesiánská kongregace dlouhodobě dosahuje dobrých výsledků na poli výchovy a práce s romskou menšinou. V současné době, po nástupu nového ředitele střediska, pana Mgr. Martina Bohaty, si vedení klade nový cíl, a to vytvořit systém měřitelných kategorií, které by pomohly zhodnotit, zda středisko naplňuje své poslání

Specifikem střediska jako salesiánské církevní organizace je, že veškeré cíle a způsoby naplnění svého poslání, musí korespondovat s nadřazeným výchovně pastoračním projektem celé provincie. Základní způsob, jak tento projekt realizovat je vytvořením tzv. díla základního typu, tedy střediska mládeže a farnosti. Středisko vychází z původního principu fungování oratoře dona Bosca, to lze popsat jako místo radostného setkávání a zábavy, kde si lidé vytvářejí nové sociální vazby a zároveň získají nové znalosti a dovednosti, přitom je umožněn jejich duchovní rozvoj. V posledním desetiletí je v principech salesiánské výchovy trend upouštět od přílišné pozornosti na duchovní potřeby věřící mládeže, a naopak pozornost více zaměřit na osobnostní rozvoj návštěvníků středisek, zvláště těch, kteří jsou ohroženi sociální exkluzí.

Mezi základní metody, jak dosáhnout svých cílů ve výchově mládeže salesiáni uvádí: pedagogickou komunikaci, kontaktní práci, zpětnou vazbu, doprovázení, neformální vzdělávání, podporu komunikace mezi vrstevníky, podpora vzniku skupiny, modelovou

¹⁹⁵ Jan Bosco – (don Giovanni Bosco), světec a zakladatel salesiánů, žil v letech 1815–1888, průkopník v oblasti komplexní péče o člověka, které bychom dnes označily jako edukace, sociální práce a pastorece. Důraz kladl na syntézu soudobých koncepcí výchovy, které za hlavní cíl kladl záchranu, spásu, mladých lidí.

výchovu, případovou práci, poradenství, zprostředkování navazujících služeb, sociální práci se skupinou a vytváření specifického sociálního prostředí.

1.8.2 Prostory a zařízení

Prostory Salesiánského střediska mládeže – DDM se nachází v budově v revoluční ulici 151/98 v MO4 Plzeň. Jedná se o lokalitu na okraji obvodu s dobrou dopravní obslužností. Ve vzdálenosti několika desítek metrů je konečná stanice trolejbusu č. 15 a zastávka páteřní autobusové linky č. 30. Nejedná se o samostatně stojící budovu, ale o historickou součást místní fary a přístavbu. Spolu s kostelem sv. Martin a sv. Prokopa a budovou pro účely samotné fary tvoří komplexní zázemí pro klienty, ale také místní salesiánskou komunitu. Budova střediska je od 1. 7. 1990 ve vlastnictví salesiánské kongregace a po rozsáhlé rekonstrukci se stala hlavním zázemím celé organizace. Kvůli nárůstu zájmu o služby střediska, zejména pak ze strany klientů ze sociálně znevýhodněného prostředí, začali salesiáni shledávat stávající prostory jako nedostatečné. V první fázi se pořídili samostatně stojící stavební buňky, které po přechodnou dobu fungovaly jako zázemí pro hernu. V roce 1998 pak začalo budování rozsáhlé přístavby, která byla dokončena v roce 2001. Na realizaci tohoto projektu bylo investováno 22 847 674 Kč. Na této částce se podílelo téměř 4000 dárců, kteří přispěli ve výši 2 263 410 Kč. Prostorové kapacity přístavby byly v roce 2008 navýšeny o nástavbu. Tato úprava vytvořila finální podobu zázemí střediska. Středisko své služby zajišťuje i formou odloučeného pracoviště v MO2 Plzeň, Slovanech, Sladkovského 68, kde má zázemí nízkoprahový klub Vzducholod'. Součástí této práce je fotodokumentace zmíněných objektů.

Vstup veřejnosti do střediska je umožněn předním hlavním vchodem. Před vstupem se návštěvník může na 2 velkoformátových vývěsních tabulích seznámit se základními aktivitami střediska. Pro účely pracovníků střediska a klientů klubů je možné využít i zadní vchod mezi budovou a víceúčelovým hřištěm. Přední vchod kvůli schodišti není bezbariérový, ale bezbariérový přístup je umožněn zadním vstupem. Součástí předního vstupu je recepce, v ní může zájemce o službu získat veškeré informace, informační letáčky k dílčím projektům a kroužkům a také potřebné přihlášky.

Od roku 2003 je součástí areálu sportovní hřiště s umělým povrchem a osvětlením. Rozměry hřiště činí 31 x 18 m. Návštěvníkům hřiště jsou k dispozici branky a šatna. Další

rozsáhlé sportovní vybavení je uloženo ve stavebních buňkách, které dříve sloužily jako zázemí pro činnost prvotních programů na využití volného času.

Prostory střediska jsou situovány ve 4 nadzemních podlažích. Kromě ubytovacích kapacit ve 2. patře, které slouží výhradně místní salesiánské komunitě, jsou veškeré prostory využívány pro naplnění poslání instituce. Jedná se o 11 kluboven.

Velká zrcadlová klubovna „K1“ má rozměr 7,4 x 7,4 m. Kapacita klubovny je 20 osob. Vybavení, pojízdná tabule, dataprojektor, sklápěcí lavice a židle, umožňuje přednáškovou činnost i širší využití pro dílčí kluby a zájmové útvary.

Malá „zelená“ klubovna je vybavena stoly, židlemi a sedací soupravou. Kapacita klubovny je 15 osob, rozměry 6 x 4,4 m.

Zejména pro pohybové aktivity a relaxační činnost je určena klubovna 103 o velikosti 30 m² s kapacitou 15 osob, dále multifunkční místnost o rozměrech 34 m² s kapacitou 16 osob.

V budově se nachází malý sál o rozměrech 11 x 5,5 m s možností přepažení posuvnou stěnou, tento prostor slouží zejména jako jídelna pro stravování zaměstnanců, členů salesiánské komunity či účastníků příměstského tábora. Tento prostor také slouží jako místo pravidelného setkávání zaměstnanců. K účelům stravování je možné využít komplexně zařízenou kuchyni. Sál je vybaven stoly a židlemi pro 24 osob, mobilním podiem, promítacím plátnem a pianem.

K výtvarným a kreativním aktivitám je určena modelářská klubovna, výtvarná klubovna, pro 10 zájemců, s kompletním výtvarným vybavením (pastelky, fixy, barvy, štětce, lepidla, čtvrtky, papíry atd.). Dále keramická dílna s keramickou pecí, hrnčířským kruhem a dřezem, rozměr dílny je 7,2 x 3,2 m, kapacita přibližně 16 osob.

Pro tělesné a sportovní aktivity je možno využít menší tělocvičnu v suterénu, její rozměry činí 13,5 x 6 m, je opatřena parketami a vzduchotechnikou. Vybavení sálu tvoří pingpongový stůl, 2 branky na florbal, 2 basketbalové koše, matrace. Součástí tělocvičny je horolezecká stěna dosahující výšky 4 m, která je využívána členy kroužku horolezení. Pro zajištění kvalitního průběhu sportovního kroužku – florbal středisko pronajímá lépe vyhovující prostory tělocvičny v objektu 14. ZŠ Plzeň, dříve byla takto pronajímána i tělocvična 4. ZŠ na Lochotíně, ale z důvodu velké odloučenosti ji využívalo jen minimum dětí, proto bylo od pronájmu těchto prostor upuštěno. Návštěvníkům tělocvičny je k dispozici šatna a umývárna se sprchou. Prostory suterénu slouží také jako sklad

sportovního náčiní, který se ve své vybavenosti vyrovná kabinetům tělesné výchovy menších základních škol. K dispozici je lyžařské a cyklistické vybavení, náčiní pro míčové a týmové hry rozličného charakteru.

Své hudební nadání mohou členové klubů rozvíjet ve zvukově odhlučněné místnosti o rozměrech 4,5 x 3,5 m. Vybavení zkušebny tvoří: bicí, komba, aktivní bedny, stojany a mikrofony, potřebná kabeláž.

Specifickým prostorem je meditační místnost pro duchovní rozjímání, která ve 2. patře slouží jako kaple pro zaměstnance, členy komunity, ale i klienty klubů.

Pro vzdělávací potřeby a realizaci doučovacích aktivit slouží učebna v přízemí, ta je určena pro 6 až 8 osob. Je vybavena velkým stolem ve středu místnosti a samozřejmě i tabulí. Vybavenost třídy dostatečně umožňuje plnění aktivit klubů. Tato malá učebna je průchozí do počítačové učebny, která je pro potřeby zájmových kroužků vybavena 5 počítači.

Pro administrativu, řízení střediska mládeže a zázemí zaměstnanců a pedagogických pracovníků slouží celkem 9 kanceláří. Externím pracovníkům a dobrovolníkům je vyhrazena speciální místnost, tzv. animátorka, ta je vybavena stolem, křesly a počítačem, primárně slouží jako prostor, kde dobrovolníci mohou počkat na výkon své činnosti a mohou si zde udělat přípravu např. pro doučování.

Srdcem střediska mládeže je prostor, který slouží jako vstupní hala, zároveň ale plní funkci hlavního zázemí klubu balón. V centrální části je instalace balónu, který stoupá vzhůru pod strop, nejedná se jen o dekoraci, ale je to funkční prvek sloužící pro usazení až 15 lidí. Hala je dále vybavená stolním fotbálem a pingpongovým stolem. Stěny jsou vyzdobeny pracemi dětí, velkou informační nástěnkou, představující aktivity střediska, a fotogalerií dokumentující již proběhlé akce. V okrajové části haly se nachází bar, kde si děti mohou zakoupit občerstvení. Z haly se lze přesunout do jiných pater přes schodiště i výtahem. Na prostor haly navazuje oddělená šatna a také místnost, která slouží jako zázemí pro rodiče, čekající na své děti. Hala je dále propojená s další místností pro přibližně 15 osob, která slouží jako další prostor pro setkávání se a hraní volnočasových her, místnost je vybavená i příruční knihovnou.

Jediným odloučeným pracovištěm střediska je nízkoprahový klub Vzducholod' v MO2 Plzeň, konkrétně lokalita Petrohrad. Středisko tento objekt využívá zatím 1 rok jako pronájem od soukromé osoby. Bohužel město nenabídlo jiné adekvátní prostory, které

by mohly být využity. Dle slov vedoucího klubu Vzducholod' jsou ale prostory vyhovující, komunikace s pronajímatelem je dobrá a celkově je zaměstnancům umožněna manipulace s prostory. Motiv přestěhování klubu byl především být blíže svým klientům, protože v této oblasti se koncentruje největší počet sociálně znevýhodněných klientů klubu. Klub lze jasně identifikovat již z ulice díky znaku svítící vzducholodě, jejíž rozsvícení vyjadřuje provoz klubu. Jedná se tedy o symboliku majáku pro ty, kteří zde hledají pomoc. Klub se nachází v suterénních prostorech, které dříve sloužily jako bar, z tohoto období zde zůstal barový pult, jehož část slouží jako recepce pro příchozí, zároveň jako místo, kde si návštěvníci mohou zakoupit nealkoholické nápoje. Bar zároveň slouží jako jakási bariéra pro oddělení prostoru určeného pro klienty. Vedle baru se nachází malá místnost s křesly a stolkem, zde anonymně probíhá realizace sociální služby. Na stěnách jsou fotografie z akcí klubu, jízdní řády blízké městské hromadné dopravy (trolejbus č. 12, tramvaj č. 2) a velká informační nástěnka o práci klubu, jeho náplni, pracovním týmu a o právech a povinnostech návštěvníků. Suterén je prostorný a rozdělen do 2 hlavních místností. První místnost je vybavena několika stoly se židlemi, počítačem, kulečnickým stolem a stolním fotbálem. Druhá oddělená místnost nabízí více soukromí a je vybavena dvěma velkými gauči a sedacími pytlí. Z této místnosti jsou dostupné toalety.

Okolí Salesiánského střediska je klidné a prostoupené zelení, rozsáhlý Lobežský park je vzdálen jen několik desítek metrů od areálu.

Příměstské tábory využívají zázemí střediska a dílčích klubů, v případě pobytových táborů organizace nevyužívá klasických táborových kapacit a kempů, ale především pracuje s farnostmi jiných církevních organizací, které umožní využití svých prostor pro konání pobytových táborů.

Středisko pro zajištění svých potřeb vlastní 3 automobily. Mazda 3 s benzinovým motorem byla zakoupena v roce 2015. Dále se jedná o 2 Fordy transit v naftovém provedení, kapacita dodávky je 9 osob. Vozy jsou určeny na přesun zaměstnanců a dětí. Po úpravě sedaček lze auta využít pro účely stěhování

Počet místností sloužící jako zázemí pro aktivity dětí shledávám za dostačující. V místnostech je k dispozici řád k užívání prostor. Z hlediska velikosti a míry vybavenosti jednotlivých prostorů je zázemí střediska vyhovující. Proběhlé rekonstrukční aktivity (např. přístavba či oprava střechy nad tělocvičnou) jsou důvodem dobrého technického stavu budovy. Návštěvníci mají k dispozici širokou řadu možností trávení volného času,

např. stolní fotbal, pingpongový stůl, x-box, knihovna, deskové hry. Vybavení jednotlivých místností je zcela dostačující k výkonu určených aktivit. Nábytek je relativně nový a v případě staršího a opotřeбенějšího nábytku jeho stáří nemá vliv na funkčnost. Prostory působí na návštěvníka vřelým až rodinným dojmem.

Tabulka 4: Hodnocení prostor a zařízení střediska

Hodnocení prostor a zařízení střediska	Hodnocení
Počet místností	1
Velikost místností	1
Vybavení místností	1
Technický stav budovy	2
Celkové hodnocení	1,25

Zdroj: vlastní zpracování

1.8.3 Aktivity a zájmová činnost

Středisko mládeže jako školská právnická osoba, v souladu s právními předpisy, nabízí svým klientům celou řadu aktivit a způsobů naplnění svého volného času a možnosti využití sociálních služeb či doprovázení pěstounských rodin. Tyto aktivity lze definovat jako pedagogickou a sociální činnost. Salesiánské středisko je specifický typ organizace, která ve své práci vychází z principů salesiánské výchovy a pastorační, v tomto důsledku dochází k vzájemnému propojování a syntéze pedagogické a sociální práce.

Středisko zajišťuje pro své návštěvníky zájmové aktivity, výchovné, vzdělávací a rekreační akce. Organizace nabízí tyto formy vzdělávání: příležitostnou, pravidelnou, zájmovou, rekreační, osvětovou, spontánní, a náboženskou.

Středisko v rámci naplnění svých cílů a zajištění aktivit volného času nevystupuje jako samostatný subjekt, ale spolupracuje s dalšími organizacemi, např. se školami (zvláště s Církevním gymnáziem a Církevní ZŠ a SŠ Plzeň), dále organizace působí jako součást pracovní skupiny nízkoprahových zařízení pro děti a mládež v Plzeňském a Karlovarském kraji, to umožňuje výměnu zkušeností a poznatků v oboru, a tak i rozvoj a zkvalitnění nabízených služeb. Pro salesiány je příznačná spolupráce s ostatními salesiánskými středisky v rámci provincie, zejména se pořádají sportovní akce a turnaje (např. pingpongový turnaj a horolezecké klání v Praze či fotbalový turnaj v Ostravě).

V následující části představím aktivity střediska prostřednictvím základní charakteristiky a souhrnu činností jednotlivých programů střediska, tedy klubů.

Tabulka 5: Přehled o počtu akcí střediska a jejich účastníků

Rok	Počet akcí	Počet účastníků
2013	70	1372
2014	73	1015
2015	85	1066

Zdroj: vlastní zpracování

Otevřený klub Balón

Volnočasový klub zaměřuje svou nabídku činností na děti ve věku 8-15 let, speciálně pak na ty děti, které svůj volný čas organizují jen částečně či vůbec a z hlediska trávení volného času musejí překonávat znevýhodnění, např. finanční, sociální, rodinné, výchovné. Klub vede paní Mgr. Pavla Janouškovcová, personálně je klub zajištěn dalšími dvěma pedagogy volného času a externími pracovníky. Práce v klubu vychází z dodržování principů salesiánské pedagogiky. Provozní doba klubu je zobrazena v tabulce, mimo ni pak klub může být otevřen i v jiné dny pro účely tematických akcí, přespávacích nebo v době letních prázdnin pro účely příměstských táborů

Klub se snaží doprovázet dítě v jeho integrálním rozvoji naplňovat tyto cíle: celostní rozvoj dětí, smysluplné využití volného času, učení se a prohlubování vztahů s vrstevníky a dospělými, osvojení se základních společenských pravidel, získávání nových vědomostí a dovedností, poskytnutí pomoci v náročnějších životních situacích.

Pro využití základní nabídky služeb klubu není třeba se registrovat a využívání materiálního zázemí je bezplatné. Přihláška podepsaná zákonným zástupcem je potřeba při účasti člena klubu v celoroční balónové soutěži, jež se skládá z plnění jednotlivých pravidelných aktivit, které jsou evidovány na přidělených členských kartách, jedná se o motivační program, který podporuje participaci na činnostech klubu, pomoc při organizování činností a reprezentaci. Přihláška je nutná také při zájmu o akce s možností přespání ve středisku či účasti na příměstských táborech.

Člen se může podílet na výkonu pravidelných aktivit: výuka práce s počítačem, vaření, tvoření v dílně, stolní hry, hudební workshopy, organizované sportovní aktivity. V rámci nepravidelného trávení volného času mohou návštěvníci využít možnost zapůjčení sportovních pomůcek, stolních her, x-boxu, využívání internetu, stolního tenisu či fotbálku. V klubu je členům umožněna příprava na školní výuku, dokonce mají možnost využít bezplatného doučování, které v pravidelné formě organizuje program Vstup do světa práce.

Služby klubu dlouhodobě využívá přes 100 dětí, v roce 2015 středisko zaznamenalo 3 035 návštěv klubu. Ten může pro své aktivity využívat několik kluboven, tělocvičnu, venkovní hřiště a vstupní halu, která je dekorativně vyzdobena balónem.

Tabulka 6: Provozní doba klubu Balón

Provozní doba	Otevřený klub Balón
Pondělí	14:30 – 17:30
Středa	14:30 – 17:30
Čtvrtek	14:30 – 17:30

Zdroj: vlastní zpracování

Vzducholod'

Jedná se o nízkoprahový klub, který je určen po mládež ve věku 15-22 let. V roce 2015 došlo z důvodu lepší dostupnosti pro klienty k přestěhování klubu ze stávajících prostor do městské části Petrohrad. Přemístění klubu do „epicentra“, místa s větší frekvencí výskytu sociálně ohrožených obyvatel je také projevilo na zvýšeném zájmu o služby. Posláním klubu je řešit specifické situace spojené s dospíváním. Klub funguje na základě principů salesiánské pedagogiky a jeho náplní je pedagogická činnost volného času, ale také poskytování sociální služby v podobě ambulantní (prostory klubu) i terénní (řešení situací přímo v městských ulicích, parcích, na hřištích či v rodinném zázemí klientů).

Klub se cíleně zaměřuje na mládež v lokalitě MO 2, 3 a 4 Plzeň, která je v nepříznivé sociální situaci, nechce či z důvodu bariér se nemůže podílet na běžných formách využití volného času či institucionální formy pomoci a péče, následkem těchto aspektů hrozí u takového jedince výskyt sociálně rizikového až patologického chování, klub se ve své podstatě tomuto snaží předcházet, případně se pokouší o nápravu a poukázání na důsledky takovéto cesty životem. Velký důraz se tedy klade na prevenci.

Své poslání klub zajišťuje pomocí široké nabídky aktivit, jedná se o základní výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti (např. kontaktní práce, práce se skupinou, situační intervence, doučování, aj.), zprostředkování společenského kontaktu (turnaje, workshopy, besedy), zajištění sociálně terapeutických činností (ve smyslu poradenství, pomoci v krizi a duchovního rozvoje jedince). Dále to jsou i výjezdové akce a poskytnutí komplexního informačního servisu v rovině sociálních služeb.

Pracovníci klubu kladou důraz na nízkoprahovost, anonymitu a individuální přístup v poskytování služby. S klientem je ze zákona uzavřena smlouva o poskytnutí sociální služby (stačí v ústní formě). V prvokontaktu pracovník provede s klientem otevřený

rozhovor pro zmapování jeho situace, tento proces býval označován jako in-come dotazník, za prvokontakt se považuje interakce s klientem v rozsahu nejvýše prvních třech schůzek. Velký důraz je kladen na anonymitu, návštěvník, který navštíví toto zařízení, může vystupovat pouze pod svou přezdívkou, podmínkou tedy není vyplnění konkrétních údajů jako adresa či nacionále. Pro usnadnění kontaktu mezi návštěvníky, ale ve vztahu k zaměstnancům mají návštěvníci speciální připínací jmenovky, do kterých vloží svou průkazku se jménem, průkazka je začerněna takovým způsobem, aby znemožňoval získání jiných údajů, např. adresa, rodné číslo, aj. Zaměstnanci vedou v rámci elektronické evidence jakousi kartotéku svých klientů, zde zohledňují základní informace, které mohou pomoci v poskytnutí pomoci, dále tento systém slouží jako evidence provedených úkonů. Volnočasové aktivity v klubu nejsou hlavní prioritou, jsou pouze cestou, jak napomoci k odstranění problémů klienta, poznání se s ním a navázání komunikace a posilování vzájemné důvěry. Činnosti klubu podporuje prostorové a materiální zázemí (viz příslušná kapitola), např. barový pult a jeho vybavenost umožňuje zapojení účastníků do řízení klubu, pozvání za pult je jakýmsi vyjádřením důvěry, zároveň se klient, kterému tato důvěra byla vyjádřena, musí chovat dle jasného kodexu, který mu ukládá práva a povinnosti, ty jsou spolu se sankcemi také viditelně uvedeny na stěně.

Vize klubu do budoucna je poskytnout své prostory nejen pro zázemí klientů, ale celkově pro další potřeby místní komunity. To by mohlo pomoci i celkovému sblížení v rámci komunity. Dle slov vedoucího klubu, jsou občas patrné třecí plochy mezi klienty a členy místní komunity, kteří mají představy o sociálním začleňování a sociální práci zcela jiné představy.

Tabulka 7: Provozní doba klubu Vzducholod'

Provozní doba	Nízkoprahový klub Vzducholod'
Pondělí–čtvrtek	16:00 – 20:00
Pátek	15:00 – 18:00
Po, st, čt (terénní služby)	15:30 – 19:00

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 8: Přehled aktivity klubu Vzducholod'

Rok	Počet prvokontaktů	Počet kontaktů a intervencí	Počet akcí	Počet návštěvníků
2013	83	1069/181	19	1 503
2014	33	617/150	28	1 241
2015	109	706/158	85	1 624

Zdroj: vlastní zpracování

Střecha

Jedná se o program - Centrum pomoci dětem, mládež a rodině Střecha. Tento program je zaměřen na práci s mladými lidmi a jejich rodinami, nabízí pomocnou ruku při řešení obtížných situací s výchovou dětí, které trpí poruchou chování (např. agresivita), které byly týrané, šikanované či zneužívané. V tomto ohledu program pracuje hlavně s dětmi ve věku 8-26 z Plzně a blízkého okolí.

Tabulka 9: Provozní doba centra Střecha

Provozní doba	Centrum Střecha
Pondělí–čtvrtek	08:00 – 18:00
Pátek	08:00 – 13:00

Zdroj: vlastní zpracování

Centrum si za své poslání klade poskytnutí kvalifikované výchovné, sociální, terapeutické a duchovní pomoci dětem a mládeže, která je ohrožena sociálně patologickými jevy nebo důsledky dlouhodobě nenaplňování dílčích funkcí rodiny. Svě poslání realizuje v souladu se zákonem o sociálních službách, konkrétně v podobě výchovného a sociálního poradenství, sociálně terapeutické služby, nácviku rodičovských dovedností, podprogramu Lano (dítě má přiděleno svého asistenta, průvodce), pohybových, dramatických a hudebních aktivit a také v podobě doprovázení klienta na jednáních s vybranými institucemi v oblastech výchovy (např. školy).

Pro možnost srovnání činnosti v jednotlivých letech převádím veškeré úkony na jednotky výkonu. V roce 2015 se konkrétně jednalo 457 hodin ambulantních konzultací, 91 hodin terénních konzultací, 270 hodin osobních asistencí, 343 hodin skupinových aktivit, 85 dnů pobytových akcí, 133 telefonických, osobních či webových kontaktů a 61 jednání ve prospěch klienta.

Tabulka 10: Přehled výkonu centra Střecha

Rok	Počet klientů	Počet jednotek výkonu
2013	76	1 651
2014	110	1 186
2015	155	1 440

Zdroj: vlastní zpracování

Vstup do světa práce

Jedná se o program, který podporuje děti a mládeže ve věku 7-26 let v přípravě na své budoucí povolání, případně jeho výběr či hledání konkrétní pracovní pozice. Program dále pomáhá klientům ve výběru a studiu vhodného učebního oboru či střední školy. Klient

si může vyzkoušet průběh přijímacího řízení či částečně doplnit vzdělání, v posledních letech se středisko snaží klientům tohoto programu zprostředkovat placenou brigádu, která slouží k získávání prvních pracovních zkušeností a osvojování si pracovních návyků.

V současnosti je projekt rozdělen do dvou samostatných částí, jde o bezplatné doučování (dítě si osvojuje studijní návyky a doplňuje zanedbané učivo) a poskytnutí bezplatného právního poradenství, to má podobu spolupráce s právním zástupcem při uzavírání smluv, např. pracovních či pojistných, ale také základní poradenství v oblasti trestně právních a správních řízení. Využít tyto bezplatné právní služby lze jen po předchozí domluvě, a to každý první pátek v měsíci od 14 do 17 hod.

Tabulka 11: Informace o aktivitách programu Vstup do světa práce

Rok	Počet klientů (primárně doučování)	Vytvořené životopisy	Využití bezplatné právní pomoci	Zajištění placené brigády
2013	29	4	0	0
2014	26	5	14	6
2015	19	25	1	4

Zdroj: vlastní zpracování

Zájmové kroužky

Salesiánské středisko mimo výše vymezené programy nabízí svým klientům široké portfolio strukturovaných zájmových útvarů. Jedná se o nabídku, která je určena dětem a mládeži do věku 26 let, případně i pro rodiče s dětmi. V případech, kdy středisko nemá vhodné prostorové kapacity, zajišťuje náhradní prostory (např. florbal ve 13. ZŠ Plzeň). Nabídka umožňuje kvalitní trávení volného času dětem, které se nemohou uplatnit ve výběrových kroužcích, jako jsou sportovní oddíly. I v této oblasti nalezneme principy salesiánské výchovy, díky nim je potlačován požadavek na výkon jedince, a naopak do popředí se dostávají funkce zábavy a získávání zkušeností. Středisko se skrze nabídku zájmových aktivit snaží o smysluplné využití volného času dětí, osobnostní růst dítěte, rozvoj souboru dovedností a vědomostí, zvýšení motivace, odpovědný přístup dítěte k sobě samému a svému okolí, středisko podporuje utváření nových sociálních vazeb.

Zájmové kroužky jsou členěny na kroužky: tvořivé, sportovní, jazykové, hudební a jiné. Z větší části jsou určeny pro jednotlivce, v několika případech jsou kroužky nabízeny pro děti v doprovodu rodičů.

Zájemce o zájmový kroužek musí vyplnit závaznou přihlášku, kde vyplní osobní a kontaktní údaje své i zákonného zástupce. Na přihlášce vyznačí jeden či více kroužků,

kterých se chce účastnit. Zařazení do daného kroužku je zpoplatněno částkou 400 Kč za celý školní rok, dle materiální a odborné náročnosti může být tato částka nepatrně vyšší, poplatek za navštěvování každého dalšího kroužku je pak 100 Kč, to tedy finančně zvýhodňuje zájemce o více aktivit. V 2. pololetí školního roku je snížena cena o 50 %, z důvodu zachování poměru ceny na jedno pololetí. Středisko umožňuje zaplacení poplatku ve vyšší částce, než je cena kroužku, rodiče tak touto formou mohou poskytnout finanční dar. Úhrada platby a odevzdání přihlášky je nutné osobě na recepci, odevzdání přihlášky elektronickou cestou je umožněno, je však nutné nejdéle do 5 dnů dodat originál přihlášky. Každý účastník je v úvodní hodině seznámen s vnitřním řádem střediska a řádem daného kroužku.

Pokud zohledníme poměrně příznivé finanční podmínky, oproti klasickým komerčním institucím nabízející zájmové aktivity či oproti sportovním klubům (viz přehled subjektů v MO 4 Plzeň), můžeme hodnotit pozici střediska v konkurenčním ringu jako poměrně výhodnou. Nízká cena kroužků je samozřejmě ovlivněna faktem, že se nejedná o aktivitu vyvíjenou za účelem dosažení zisku a cílem je uspokojit poptávku ze strany primárně sociálně slabších rodin.

Kroužky určené pro společné trávení rodičů s dětmi jsou: Brouček (pro maminky s dětmi), Veselá tamburínka, Tvořilka, Keramika. Kapacita u posledních 2 kroužků je aktuálně zcela naplněna.

Kroužky z hudební oblasti jsou: Bubínkování, Hra na piano, Kytara pro začátečníky a Flétna pro základní a pokročilou úroveň. Výuka hry na hudební nástroje je kapacitně naplněna, z tohoto důvodu byl pro 2. pololetí navýšen počet termínů.

Zájemci o výtvarnou a tvořivou oblast mohou využít kroužku Výtvarka, ten je zastoupen ve 3 útvarech, dále Keramika a Modelářský kroužek, ten je též zastoupen třemi útvary dle zručnosti a zkušenosti mladých modelářů. O modelářské aktivity je velký zájem a v současnosti je jeho kapacita vyčerpána.

Nabídka je nevíce zastoupena sportovními kroužky. Aktuálně se realizují tyto: Virtuální sportování s X-boxem I a II, Street dance, Tancovala žížala, Rybáři, Stolní tenis I a II, Florbal I a II. Poměrně unikátním kroužkem s výsadním postavením, které v blízkém okolí nemá významnou konkurenci je kroužek Horolození, ten je v současnosti téměř zcela obsazen, je rozčleněn do 5 útvarů – mini přípravka, mini pokročilí, junior – přípravka, junior – pokročilí a borci. Roční kurzovné v horolezeckých kroužcích činí 600 Kč.

Sportovní oddíly dosahují pravidelně úspěchů v regionální konkurenci, např. ve své kategorii se podařilo zvítězit zástupcům florbalového týmu a stolního tenisu ve městském turnaji na Skvrňanech. Florbalový oddíl. Účastníci horolezeckých kroužků jsou automaticky registrováni do horolezeckého oddílu střediska, které je součástí Českého horolezeckého svazu. Pro děti to přináší výhody jako např. úrazové pojištění na akcích oddílu. Horolezecké oddíly se pravidelně účastní celorepublikových sportovních klání a jiných akcí jako vánoční slanění na Radyni, horolezeckých táborů či lezeckých workshopů v městské sportovní hale na Slovanech – Lokomotiva. Potřeba po organizovaném pohybu je ve středisku kvalitně naplňována a dětem se skrze středisko pozvolna otevírají dveře sportovní kariéry.

Útvary zaměřené na jiné dovednosti jsou: Holčičí klub, Šachy a Kroužek krátkých filmů, ve kterém si děti mohou v rámci workshopů vyzkoušet profese filmového průmyslu. V předchozím roce středisko nabízelo také odborný kroužek filatelie, jehož členové dosáhli významných úspěchů na Filatelistické olympiádě v Plzni, v roce 2014. Ve školním roce 2013/2014 dosáhl prvenství v soutěži mladých filatelistů ČR

Vzhledem k duchovním kořenům organizace je ve středisku nabídka kroužků náboženství, o základních křesťanských hodnotách a otázkách víry, konkrétně se jedná o Základy křesťanství I a III, pro děti v předškolním věku a pro děti navštěvující oba stupně základní školy. Účast v těchto kroužcích není zpoplatněna.

Tabulka 12: Informace o zájmových kroužcích

Rok	Počet klientů (1.pol. roku/2.pol. roku)	Počet útvarů zájmových kroužků (1.pol. roku/2.pol. roku)
2013	326/345	55/57
2014	326/396	57/51
2015	396/333	51/64

Zdroj: vlastní zpracování

Táborové a pobytové aktivity

Středisko pro své klienty zajišťuje v období letních prázdnin příměstské i pobytové tábory. V kalendářním roce 2017 jsou naplánovány 2 příměstské tábory. Tábor „Hledání země nezemě“ je pořádán klubem Balón a je určený pro děti ve věku 7–13 let, tábor je zpoplatněn částkou 800 Kč (600 Kč pro členy klubu). Kapacita akce je 20 dětí a proběhne od 24.7 do 28.7. Autobusem po Anglii je druhý příměstský tábor zajišťovaný vedoucími jednotlivých kroužků, koná se v termínu 14.8. - 18.8. Tábor je určen dětem ve věku 7–13

let za úplaty 800 Kč. Kapacita je 20 dětí. Oba tyto tábory budou realizovány v prostorách střediska.

V roce 2017 by se mělo realizovat 5 pobytových táborů: Tábor nejen pro ministranty (kapacita: 16 chlapců, termín 1.7. – 8.7., cena 2 350 Kč, lokace: fara Nečtiny)

Tabulka 13: Informace o pobytových táborech

Název tábora	Termín	Kapacita	Věková kategorie	Lokace	Cena (v Kč)
Tábor nejen pro ministranty	1. 7. – 8. 7.	16	Chlapci 8–14 let	Fara Nečtiny	2 350
Pidik	9. 7. – 15.7.	18	9–12 let	Fara Nečtiny	1 700
Dívčí chaloupka	17. 7. – 22. 7.	15	Dívky 7–13 let	Fara v Perninku	2 500
Výtvarný tábor	23. 7. – 29. 7.	10	14–18 let	Těnovice	2 200
Lezecký tábor	29. 7. – 5. 8.	16	8–14 let	Fara Nečtiny	2 800

Zdroj: vlastní zpracování

Portfolio střediskem realizovaných aktivit za účelem naplnění svého poslání shledávám za vyhovující a v jeho nastavených parametrech jej hodnotím jako efektivní nástroj k dosažení svých cílů. Obsah nabízených aktivit je pestrý a postihuje široké spektrum věkových kategorií. Počet oddílů zájmových kroužků je dostačující, ačkoliv téměř třetina je kapacitně naplněna, tak z personálních a částečně prostorových důvodů není v silách střediska kapacitu výrazně navýšit. Organizace se snaží pozitivním způsobem formovat mladého člověka a pomáhat mu v náplni jeho volného času.

Tabulka 14: Hodnocení zájmové činnosti, aktivit a služeb střediska

Hodnocení zájmové činnosti, aktivit a služeb střediska	Hodnocení
Počet zájmových kroužků	1
Obsahová rozmanitost z. kroužků	1
Kapacita zájmových kroužků	2
Počet pobytových či příměstských táborů	1
Obsahové zaměření táborů	1
Kapacita táborových aktivit	2
Úspěchy na soutěžích a reprezentace organizace	1
Celkové hodnocení	1,3

Zdroj: vlastní zpracování

1.8.4 Ekonomické zabezpečení

Salesiánské středisko mládeže – DDM je neziskovou organizací, která byla zřízena svou zřizovací listinou. Zajištění veškerých nabízených služeb a realizovaných aktivit je zajištěno systémem vícezdrojového financování. Jelikož se jedná o organizaci, která charakterem svého poslání jasně deklaruje, že jejím cílem není dosahování zisku, a tedy obohacování vlastních organizačních struktur, tak její existence je podmíněna především zajištěním finančních prostředků z veřejných rozpočtů.

Základní oblasti zdrojů financování organizace

- Státní rozpočet
- Rozpočty územních samosprávních celků (kraje a města)
- Finanční a sponzorské dary
- Granty
- Vlastní zdroje plynoucí z výkonu hlavní činnosti
- Vlastní zdroje plynoucí z výkonu doplňkové činnosti
- Příspěvky zřizovatele

Sídlo Salesiánského střediska mládeže je ve vlastnictví salesiánského sdružení, tedy v tomto ohledu DDM nemusí pro své hlavní zázemí pronajímat jiné prostory. Z hlediska řádného chodu je třeba finančně pokrýt náklady spojené se spotřebou energií. Odlišná situace je v odloučeném pracovišti klubu Vzducholod', který svou činnost provádí v pronajatých prostorech, generují se tedy další náklady v podobě pronájmu prostor. V současné době se nepodařilo získat vhodné zázemí od města, prostory jsou pronajímány od fyzické osoby. Tento náklad činí ročně 240 000,- Kč. Odvislé náklady jsou pak zálohami na služby, 54 000,- Kč, a energie, 14 640,- Kč.

Při zajišťování vhodných prostor pro realizaci sportovních kroužků, florbal, zajišťuje tělocvičnu od 14. základní školy, Výdaje se zajištěním těchto prostor činí 4 950,- Kč za kalendářní měsíc. Za školní rok, tedy 49 500,- Kč.

Salesiánské středisko mládeže hospodaří v souladu s tzv. školským zákonem a způsobem jakým mu umožňují jeho stanovy. Hospodaření probíhá v daném kalendářním roce v rámci vnitřního rozpočtu, který je členěn na příjmy a výdaje, tedy do dvou hlavních oblastí, kde se zohledňují veškeré příjmy a výdaje střediska.

Tabulka 15: Přehled zdrojů financování

Přehled zdrojů financování		
Státní Správa	<i>MŠMT ČR</i>	Úřad práce v Plzni
	<i>MPSV ČR</i>	
Veřejná správa	<i>Krajský úřad</i>	Odbor školství mládeže a sportu
		Odbor pro sociální věci
	<i>Statutární město Plzeň</i>	Odbor školství, mládeže a tělovýchovy
		Odbor sociálních služeb
		Odbor bezpečnosti a prevence kriminality
		Ústřední městský obvod Plzeň 2, 3 a 4
Soukromý sektor	<i>Nadace a sponzoři</i>	Nadace Terezy Maxové
		Nadace ČEZ
		Nadační fond Albert
		Spolek Milidu

Zdroj: vlastní zpracování

Nezanedbatelnou měrou se na fungování střediska podílí celá řada sponzorů, kteří poskytují středisku přímou finanční podporu, a podporovatelů, kteří pomáhají organizaci věnováním zboží, materiálu, ale i poskytováním bezplatných služeb či nadstandardních slev pro nákup potřebného vybavení.

Biskupství plzeňské, Městská charita Plzeň, Česká asociace streetwork, Her bio, Jiří Špilar – Rybárna oceán, Stavba Plzeň, s.r.o., Horex reality, Lanex a.s., Ch projekt Plzeň, s.r.o., König Surf, SOS print s.r.o., AIX s.r.o., Singing Rock, Hobby Kohout, Alena Nosková – reklamní předměty a grafika, Divadlo Alfa, Eurovia CS, a.s., Zahradnictví Jaroslav Grubr Tlučná, Advokátní kancelář Nezkusilová-Benešová, Raab Karcher, Makak Climbing s.r.o., Midaro, Květiny Milt, Otto Bock, Stavebniny Škopek, Dálniční stavby Praha, Lékárna U Zlatého lva, Advokátní kanceláře Martinská, Razítka Král, Svíčky Habáček, Výškové práce – Ing. Jiří Žižka, Hornbach, Imagine Interier.

Nejedná se ovšem jen o podporu z řad podnikatelských subjektů či nadačních fondů, ale také o podporu fyzických osob, jen v měsíci prosinec roku 2016 přispělo na 75 takových „mecenášů“ částkou 136 200,- Kč. Význam objemu prostředků tohoto typu lze vidět také jako jistý důkaz toho, že občané v dané lokalitě vnímají aktivity střediska jako nezpochybnitelný přínos pro rozvoj kvality života v komunitě. Důležitost těchto zdrojů spočívá také ve zvýšené míře benevolentnosti užití daných prostředků, např. oproti dotacím z veřejných rozpočtů, u kterých je jasně vymezeno, na jaký účel musí být vynaloženy. V tabulce s přehledem výnosů je patrný trend nárůstu v objemu obdržených darů, oproti roku 2013 se v roce 2015 jedná téměř o dvojnásobné zvýšení.

Z personálního hlediska má oblast financování a hospodaření organizace na starosti ekonomka a mzdová účetní v jedné osobě, Petra Kondrová. Ve vztahu k získávání nových sponzorů a zajištění kvalitní péče o sponzory stávající ve středisku působí PR manažer Karel Ženíšek a fundraiser Bc. Petra Pelíšková. Ve smyslu této péče se sponzoři mohou účastnit speciálních akcí střediska, např. prohlídky Chrámu sv. Bartoloměje, exkurze do pivovarského muzea, tematické procházky či jiné akce pořádané střediskem. Jako největší akce, které se sponzoři a všeobecně dárci a podporovatelé mohli účastnit, bych zmínil oslavy 25 let působení salesiánů v našem městě, akce proběhla v parku na Habrmannově náměstí.

Středisko disponuje kvalitním prostorovým zázemím, které v době, kdy není využíváno návštěvníky DDM a členskou základnou jednotlivých klubů, může nabídnout k pronájmu.

Zkušebna pro kapely je jednorázově pronajímána za 50kč/1 h, zájemce může využít i výhodnější dlouhodobý pronájem na dobu 3 měsíců, kde student může využít 1 h týdně za 240Kč nebo 2 h týdně za 480 Kč. Sazba pro pracující je již méně výhodná, v dlouhodobém pronájmu činí 300 Kč za 1 h týdně nebo 600 Kč za 2 h týdně.

Prostory tělocvičny jsou zájemcům o pronájem k dispozici v dopoledních a večerních hodinách, jedná se o dobu, kdy jednotlivé kluby neprovádí svou činnost, především z důvodu věku svých členů, kteří v této době vykonávají povinnou školní docházku nebo se již nachází ve svých domovech. Hodinová sazba pronájmu činí 100 Kč.

Dalším prostorem k pronájmu je horolezecká stěna, ta je spolu se základním vybavením a zázemím šatny nabízena v sazbě 50 Kč/1 h.

Víceúčelové sportovní hřiště o rozměrech 31 x 18 m lze pronajmou za 300 Kč/1 h, v případě zájmu o uskutečnění časově náročnější sportovní akce je možnost využít výhodnějších sazeb 450Kč/3-4 h, 700 Kč/ 5-6 h, 950 Kč/ 7-8 h. Součástí pronájmu je i zapůjčení stálého sportovního vybavení a možnost využití šatny. Ve večerních hodinách je možnost osvětlení hrací plochy v sazbě 50 Kč/ 1 h. Zcela zdarma je pak hřiště nabídnuto školám pro jejich účely.

Dále středisko pronajímá prostor velké klubovny s možností využití jejího veškerého vybavení v sazbě 100 Kč / 1 h.

Malá klubovna, s omezenějším vybavením a prostorovým zázemím, je pronajímána v sazbě 80 Kč /1 h.

Malý sál, který slouží především jako jídelna pro zaměstnance, lze pronajmout v sazbě 100 Kč / 1 h.

Ve stejné sazbě 100 Kč/ 1 h lze dále pronajmout multifunkční místnost pro pohybové a taneční aktivity, klubovna č. 103 je k dispozici pro obdobné aktivity v sazbě 80 Kč/ 1 h.

Posledním prostorem možným k pronájmu je plně vybavená keramická dílna s možností následného pronájmu keramické pece. 1 hodinu v dílně lze pronajmout za 50 Kč, s možností příplatku 100 Kč za materiál a 800 Kč za přežeh a výpal výrobků.

V souvislosti s pronájmem prostor, jako jednoho ze zdrojů financování, je nutné podotknout, že stanovené sazby za pronájem nemají ambici vytvářet zisk, kterým by se středisko mohlo dále rozvíjet. Takovéto komerční využití prostor by bylo ostatně v rozporu s morálními principy, na kterých je salesiánská práce založena. Ceny jsou v zásadě nastaveny tak, aby pokryly náklady spojené s užíváním prostor.

Celkové příjmy v roce 2016 z pronájmu prostor činily 96 585,- Kč. Z velké části tyto prostředky pokryjí náklady na provoz prostor spojený s pronájmem, částečně jsou pak tyto zdroje použity jako zdroj pro příspěvky na zaměstnanecké stravování.

Středisko svým návštěvníkům nabízí využít občerstvení, prostřednictvím baru, jedná se však jen o symbolický prodej oplatek či nealkoholických nápojů. Příjmy z této činnosti za rok 2016 byly 36 226,- Kč. Z hlediska financování provozu střediska je tento příjem zanedbatelný.

Problém spojený s financováním, které středisku komplikuje jeho činnost, je přílišná náročnost administrace v oblasti získávání prostředků z dotačních programů. Prostředky z jednotlivých kapitol veřejných rozpočtů jsou přísně alokovány na konkrétní účel, v praxi je však potřeba jisté pružnosti v manipulaci se svěřenými financemi. Dle slov pana ředitele, je nejpalčivější situace v čerpání prostředků a jejich vykazování v sociálních službách. Zde je poměrně nepříznivý vývoj dlouhodobého poklesu obdržených dotací, ovšem za protichůdného trendu zvyšování standardů poskytovaných sociálních služeb. Dle slov pana ředitele jsou existenciální zdroje získávány z rozpočtu MŠMT ČR, ten umožňuje středisku vykonávat pedagogickou činnost a finančně zabezpečuje pokrytí mzdových nákladů. Pro zabezpečení chodu organizace je klíčové, že celková suma obdržených dotací je poměrně stabilní, v roce 2015 navíc došlo k významnému nárůstu (zvýšení dotace od MŠMT ČR a čerpané prostředky z Evropského sociálního fondu).

Salesiánské středisko mládeže není zřizováno z rozpočtu provozovatele a jako účetní jednotka může vykazovat ztrátu, té dosáhla v roce 2015 ve výši 131 tis. Kč. V dlouhodobém měřítku je hospodaření organizace vyrovnané a stabilní.

Rozpis výnosů (v tisících Kč):

Tabulka 16: Přehled výnosů v letech 2013 až 2015

	Rok 2013	Rok 2014	Rok 2015
DOTACE			
MŠMT	3 521	3 632	4 129
MPSV	682	1 627	0 ¹⁹⁶
Krajský úřad	1 347	40	1 199
Krajský úřad (Evropský sociální fond)	0	0	1 260
Město	1 131	1 176,7	1 076
Ostatní dotace	252	76	0
DOTACE CELKEM	6 933	6 551,7	7 664
Dary	516	701,5	960
Tržby za vlastní výkony a zboží	785	711	669
Ostatní výnosy	40	80	222
VÝNOSY CELKEM	8 274	8 044,2	9 515

Zdroj: vlastní zpracování

Rozpis nákladů (v tisících Kč):

Tabulka 17: Přehled nákladů v letech 2013 až 2015

	Rok 2013	Rok 2014	Rok 2015
Spotřeba materiálu	883	766	1077
Spotřeba energií	411	482	449
Prodané zboží	47	34	47
Opravy a údržba	312	277	283
Cestovné	100	136	81
Ostatní služby	983	930	1 384
Mzdové náklady	3 845	3 796	4 197
Zákonné sociální pojištění	1 227	1 182	1 313
Zákonné sociální náklady	116	87	90
Ostatní náklady	129	124	138
Odpisy	118	153	577
Poskytnuté příspěvky	5	13	10
NÁKLADY CELKEM	8 176	7 980	9 646

Zdroj: vlastní zpracování

¹⁹⁶ Tato 0 neznamená, že by MPSV ČR neposkytlo žádné finanční prostředky, ale je dána organizační změnou, kdy ministerstvo využívá krajského úřadu jako vyššího organizačního samosprávného celku k přerozdělování finančních prostředků na sociální služby.

Výsledek hospodaření (v tisících Kč):

Tabulka 18: Výsledek hospodaření v letech 2013 až 2015

	Rok 2013	Rok 2014	Rok 2015
VÝSLEDEK HOSPODAŘENÍ	+98	+64,2	-131

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 19: Hodnocení ekonomického zabezpečení střediska

Hodnocení ekonomického zabezpečení střediska	Hodnocení
Získávání finančních prostředků z veřejných rozpočtů	2
Získávání finančních prostředků od sponzorů	1
Diverzifikace finančních zdrojů	1
Hospodářský výsledek	2
Celkové hodnocení	1,5

Zdroj: vlastní zpracování

1.8.5 Personální zajištění

Pracovníci střediska mládeže jsou zastoupeni interními pracovníky, kteří tvoří páteřní zaměstnaneckou strukturu, a externími pracovníky. Mezi interní pracovníky patří technickohospodářští, pedagogičtí a sociální pracovníci. Specifikem organizace je pak působení samotných členů salesiánské komunity, kteří mohou vykonávat pozice z charakteru interního i externího pracovníka. Ve středisku je zaměstnáno 20 pracovníků na hlavní pracovní poměr. Jedná se o ředitele střediska mládeže, 3 recepční (1 recepční zároveň působí v údržbě), 1 mzdová účetní a hospodářka organizace, 1 administrativní pracovnice, 2 zaměstnanci údržby a provozu, 1 fundraiser (ten kooperuje s PR manažerkou, ta je však zaměstnána na DPČ), 3 sociální pracovníci, 3 pedagogové volného času, 4 vedoucí programů (3 vedoucí klubů a 1 koordinátorka zájmových činností), 1 koordinátor externích pracovníků. V organizační struktuře jsou i pozice jako koordinátor doučování, praktikantů, táborových a vícedenních akcí, ty jsou však personálně zajištěny již výše zmíněnými zaměstnanci. V příloze diplomové práce se nachází přehledné rozvětvení zaměstnanecké struktury napříč jednotlivých klubů, zájmových činností a ostatních pozic ve středisku.

Interní pracovníci

Podmínka pro působení interních pracovníků je odborná způsobilost k výkonu svěřené pozice a dále respektování křesťanských hodnot, u pedagogických a sociálních pracovníků také znalost a aplikace salesiánské pedagogiky.

Zaměstnaneckou strukturu střediska zaštiťuje funkce ředitele. V rámci školské právnické osoby se jedná o statutární orgán, který je jmenován zřizovatelem, Salesiánskou provincií Praha. Ředitel je zodpovědný za chod školské právnické osoby a za celkovou realizaci salesiánského díla.

Specifikem salesiánské organizace je, že v jejím čele nevystupuje jen sám ředitel střediska, ale jeho postavení je doplněno o výkon funkce moderátora farnosti (v podstatě osoba faráře, která má na starost duchovní správu) a ředitele salesiánské komunity. Jejich vzájemný vztah není založený na podřízenosti a nadřízenosti, jde spíše o partnerský vztah, který bych přirovnal k jakémusi triumvirátu. V současné době probíhá uvnitř salesiánské komunity rozprava, jak sjednotit vedoucí strukturu za účelem dosažení jednotného zastupování salesiánské komunity, farnosti i střediska mládeže na venek s ostatními partnery.

Ve středisku mládeže se klienti služeb v přímém výkonu dané aktivity setkávají zejména s pedagogem volného času, sociálním pracovníkem či pracovníkem v sociálních službách, tyto pozice jsou pak doplněny působením externích pracovníků, především z řad dobrovolníků.

Dle zákona č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících může ve středisku být jako pedagogický pracovník zaměstnán ten, kdo má osvědčení o učitelské způsobilosti, tedy během svého studia získal tzv. pedagogické minimum.

Sociální pracovník zaměstnaný ve středisku musí splňovat požadavky na odbornou způsobilost dle zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. Dále sociální i pedagogický pracovník musí být občansky bezúhonný, morálně vyspělý a musí respektovat křesťanské morální principy.

Výše zmíněná odbornost pracovníků je celkově v salesiánské kongregaci vnímána diskutabilně. Zde poukazují na jistou nekompatibilitu dvou vzdělávacích systémů, na jedné straně státní – veřejný systém dosaženého vzdělání a na straně druhé specifický soubor duchovního vzdělání, které mohou salesiáni získat uvnitř svého řádu. Salesiánský řád pro zajištění kvalifikace svých členů, potažmo zaměstnanců zřizuje Vyšší odbornou školu

sociálně pedagogickou a teologickou, tzv. Jabok, dále řád spolupracuje s Teologickou fakultou Jihočeské univerzity a s Cyrilometodějskou teologickou fakultou univerzity Palackého v Olomouci. V současnosti je v salesiánské komunitě trend, kdy členové salesiánů vykonávají svou činnost v přímé práci s dětmi a mládeží. V materiálech, které slouží, jako představení komplexních salesiánských aktivit je možné se dočíst o tzv. laicích, jedná se o lidi, kteří nedosahují odborné způsobilosti k výkonu konkrétní pozice, danou zákonem, ovšem pro výkon takovéto pozice mají jiné vnitřní předpoklady a pro organizace jsou přínosem.

V rámci výše zmíněných institucí může pracovník splnit kurz pro pracovníky sociálních zařízení. Vnitřní systém vzdělávání pracovníků realizuje program supervize, kde pracovní tým každého programu má své schůzky s externím odborníkem. Jedná se o odborné konzultace, kde se vytváří prostor s prvky anonymity pro řešení různých témat i konfliktů, např. problém s kolegy nebo syndrom vyhoření. Výsledkem schůzek je metodický výstup, jehož aplikace není závazná. Tyto schůzky se odehrávají přibližně jednou za dva měsíce a mimo zvýšení odbornosti plní terapeutickou funkci.

Externí pracovníci

Významným prvkem při zajišťování aktivit střediska jsou externí pracovníci. V zaměstnanecké struktuře organizace jsou externisté chápáni jako zaměstnanci na Dohodu o provedení činnosti a dobrovolníci.

V čele jednotlivých zájmových útvarů stojí především pracovníci, kteří jsou ve středisku zaměstnáni tzv. na dohodu. Je to jediná cesta, jak zajistit pro celé portfolio zájmových činností kvalitní a odborné vedení. V čele kroužků sice mohou stát také interní zaměstnanci, ale z důvodu odbornosti některých kroužků je žádoucí zajištění vedoucího pracovníka mimo stávající interní zdroje. Dle slov pana ředitele Bohaty je v mnohých případech zajištění kroužku odborníkem problematické, protože potencionální kandidáti nevnímají pár hodin výuky v měsíci jako lukrativní.

Podle § 2430–2444 občanského zákoníku v organizaci figurují také dobrovolníci. Z pravidla vykonávají pozice asistentů v zájmových kroužcích, případně se jedná o asistenty v klubech Balón a Vzducholod' nebo asistenty klientů Centra pomoci dětem, mládeži a rodině Střecha. Dlouholetý počet dobrovolníků ve středisku stagnuje okolo 80. V roce 2013 šlo o 81 dobrovolníků, v roce 2014 mírný pokles na 78, v roce 2015 se pak

jedná o 83 dobrovolníků. Dobrovolníci jsou často rekrutováni z řad rodičů a přátel salesiánské organizace, mnohdy se jedná o vlastní „odchovance“, kteří v minulosti navštěvovali středisko a touto formou pokračují ve spolupráci.

Pro zajištění základní kvality nabízených služeb, jsou každoročně prováděny 3 neformální setkání externistů, a to na začátku a konci školního roku a předvánoční setkání a celá řada formálních setkávání, kde je podpořena výměna názorů, postojů a zkušeností. Jedná se o specifický systém vzdělávání externistů, který má za cíl osvojení si základů práce v salesiánské pedagogice a výchově v salesiánském pojetí. Tento systém se realizuje účastí na setkáních, kde jsou v dílčích blocích představeny základní témata jako komunikace, sebe zkušenost či již zmíněná salesiánská pedagogika a výchova. Každý externista se musí účastnit minimálně tří tematických bloků.

Podmínkou zaměstnání externích pracovníků je respektování křesťanských hodnot, základní znalost specifik salesiánské pedagogiky a její aplikace v daných činnostech. Dalšími požadavky jsou: minimální věk 16 let (v závislosti na vybrané činnosti), dobré komunikační schopnosti, čistý rejstřík trestů a lékařské potvrzení o způsobilosti práce s dětmi.

Jako jistý personální zdroj mohou figurovat i praktikanti z pedagogických škol nebo sociálních programů studovaných na úrovni střední i vysoké školy. Nelze je ovšem vnímat jako klasické externí pracovníky organizace. Praktikanti jsou ve středisku vítáni, výjimkou nejsou ani praktikanti, kteří ve středisku působí v rámci programů, jako je Evropská dobrovolnická služba dnes Erasmus. Během svého působení je jim umožněno vyzkoušení celé řady pracovních pozic, zapojení se do rozličných aktivit střediska, a tím získání cenných praktických dovedností a odborných zkušeností. V současné době se však středisko nezapojuje do tohoto typu programů a nespolupracuje s praktikanty z jiných zemí.

Počet zaměstnanců jednotlivých oblastí a klubů na stávající úrovni je dostatečný. Výjimkou je personální zabezpečení klubu Vzducholoď, kdy dle slov vedoucího klubu, pana Havlíčka, je v době nemoci ohroženo plné zajištění ambulantních i terénních služeb. Tato situace se z důvodu financování prostřednictvím vyrovnávacích plateb za výkon, tedy dotací, nedá napravit zaměstnáním dalšího interního pracovníka, stávající počet 4 úvazků dosahuje horního limitu. Východiskem by bylo navýšení počtu dobrovolníků pracujících v tomto klubu. Organizace se může spoléhat na dlouhodobou podporu z řad dobrovolníků.

Odborná způsobilost a kvalifikace pracovníků odpovídá zákonným požadavkům. Z personálního hlediska shledávám chod organizace jako dostatečně zajištěný.

Tabulka 20: Hodnocení personálního zabezpečení organizace

Hodnocení personálního zabezpečení organizace	Hodnocení
Interní pracovníci (počet a kvalifikace)	1
Externí pracovníci (počet a kvalifikace)	2
Systematická práce s dětmi a mládeží	1
Organizační struktura	1
Celkové hodnocení	1,25

Zdroj: vlastní zpracování

1.8.6 Normy a vnitřní předpisy

Klíčovými dokumenty organizace jsou zřizovací listina, statut školské právnické osoby, školní vzdělávací program a vnitřní řád střediska.

Základní dokument, který upravuje současné fungování střediska mládeže je zřizovací listina. Ta byla vydána 25. 02. 2006 zřizovatelem, Salesiánskou provincií Praha. Tato listina v souladu se zákonem č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání zřizuje školskou právnickou osobu. Listina ve svém znění nahradila původní zřizovací listinu z roku 1995. Ve zřizovací listině je zanesen název organizace – Salesiánské středisko mládeže – dům dětí a mládeže Plzeň, dále sídlo a identifikační číslo právnické osoby. Listina obsahuje identifikační údaje zřizovatele, stanovuje osobu ředitele jako statuární orgán, definuje druh a typ školského zařízení a ukládá za povinnost vytvoření školního vzdělávacího programu. Další ustanovení jsou způsob majetkového zajištění činnosti, počet členů rady (3), vymezení doby, na kterou je školská právnická osoba zřízena (na dobu neurčitou).

Středisko jako školská právnická osoba vzniká dne zápisu do rejstříku školských právnických osob, vedeného Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Den zápisu, tedy vzniku, je 10. 08. 2006. Ve smyslu zákona č. 89/2012 Sb. (tzv. občanský zákoník) je středisko veřejně prospěšnou právnickou osobou.

Na základě statutu školské právnické osoby je středisko definováno jako vykonavatel činnosti školského zařízení, tedy školského zařízení pro zájmové vzdělávání. Tento dokument dále definuje činnost střediska, to nabízí vytvořené programy, které mají podpořit celostní rozvoj dětí a mládeže. Středisko dále realizuje preventivní a výchovné programy pro děti a mládež ohrožené sociálním vyloučením. Volnočasové aktivity a poskytování sociální služby je realizováno v souladu s výchovnými principy dona Boska.

V dokumentu se v základních aspektech definuje doplňková činnost a hlavní činnost pedagogická a sociální. Konkrétní podoby pedagogické a sociální činnosti jsou pak přímo upraveny ve školním vzdělávacím programu. Ve statutu organizace je zaneseno, že středisko svou sociální činnost vykonává na základě zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí a stává se registrovaným poskytovatelem sociálních služeb dle zákona č. 108/ 2006 Sb. o sociálních službách. Statut školské právnické osoby dále definuje statutární orgány, personál střediska, práva a povinnosti související s užíváním nemovitostí, hospodaření a financování a spolupráci s dalšími organizacemi.

Středisko má ze zákona povinnost vytvořit Školský vzdělávací program, dále jen ŠVP. Ten stanovuje základní principy s klienty, otevřenost, každodenní provoz, osobní přístup, ovzduší domova, pestrá nabídka aktivit, preventivní systém asistence. Výchozí dokumenty při tvorbě ŠVP jsou mimo již zmíněné zákony, zejména etický kodex sociálního a poradenského pracovníka, standardy sociální práce, statut SaSM-DDM Plzeň a výchovně pastorační projekt komunity SDB Plzeň (tj. nadřazená metodika všem salesiánským dílům, např. středisku nebo farnosti). Ve všeobecném znění ŠVP stanovuje cíle a obsah vzdělávání, kterých chce dosáhnout prostřednictvím hlavní pedagogické činnosti (jednotlivé programy střediska) a doplňkové činnosti (poskytování sociální služby). Tyto cíle mají být naplněny osvojením si celé řady klíčových kompetencí (viz aktivity střediska). ŠVP seznamuje klienta nejen s vnitřní strukturou organizace, ale zároveň představuje činnosti střediska. Ty rozděluje na pravidelnou činnost, jednotlivé zájmové kroužky a klub Balón, a na nepravidelnou činnost, příležitostné a sportovní aktivity, prázdninové a víkendové akce, vzdělávání. ŠVP dále charakterizuje časový plán vzdělávání (strukturace školního roku a doba výkonu konkrétních aktivit), podmínky pro přijímání uchazečů do programů střediska (jedná se o členění věkových kategorií a jejich zařazení k jednotlivým programům) personální, materiální a ekonomické předpoklady pro zabezpečení výše zmíněných činností.

Dalším dokumentem determinující činnost střediska je Vnitřní řád střediska, ten je vytvořen v souladu s příslušnými právními předpisy (zákon o pedagogických pracovnících 563/2004 Sb. a vyhláška MŠMT o zájmovém vzdělávání č. 74/2005 Sb.). Tento řád vydává ředitel střediska a je závazný pro všechny zaměstnance i účastníky programů. Je zveřejněn na webových stránkách a vyvěšen ve vstupní hale. Vnitřní řád široce upravuje zásady provozu střediska a podmínky zacházení s jeho majetkem. Dokument stanovuje

povinnosti pedagogických pracovníků (např. zachování mlčenlivosti o účastnících zájmového vzdělávání či povinnost striktně dodržovat vnitřní řád a interní předpisy). Velmi důležitou sekci, na kterou vnitřní řád pamatuje, jsou podmínky pro zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a požární ochrany účastníků zájmového vzdělávání. Ve věcech dodržování a kontroly bezpečnosti a ochrany zdraví a požární ochrany je hlavní odpovědnou osobou zástupce ředitele pro provoz. V neposlední řadě vnitřní řád stanovuje práva a povinnosti účastníků zájmového vzdělávání a jejich zákonných zástupců. Mezi práva patří právo být informován o průběhu a výsledcích svého vzdělávacího procesu, právo na informace a poradenskou pomoc, právo se v omezeném a přiměřeném rozsahu podílet na tvorbě jednotlivých částí programu kroužků, aktivit. Naopak klienti jsou povinni dodržovat veškerá nařízení daná vnitřním řádem, plnit pokyny pedagogických pracovníků a vedoucích zájmových útvarů a, dále jsou povinni odevzdat nalezené předměty na recepci nebo jinému dostupnému pracovníkovi střediska, omlouvat svou absenci, poskytnout středisku údaje potřebné k vedení školní matriky, neprodleně informovat pracovníka střediska o změně zdravotního stavu nebo jiných závažných skutečnostech, které by svým charakterem mohli ohrozit zdraví jiných účastníků či zaměstnanců.

Mimo tyto stěžejní dokumenty je chod střediska dále spjat s řady jednotlivých místností, deníkem zájmové činnosti a třídní knihou. Každá místnost či klubovna určená pro výkon zájmového vzdělávání či realizaci aktivit klubů je opatřena řádem místnosti, který dle specifik místnosti stanovuje práva a povinnosti účastníků zájmového vzdělávání, ale i pracovníků.

Výkon zájmové činnosti je sledován v deníku zájmové činnosti pro jednotlivé kroužky, v podstatě se jedná o třídní knihu. Deník obsahuje údaje (jméno, příjmení, adresa, tel., email) o vedoucích kroužků a údaje o jejich asistentech, dále termíny a místa průběhu schůzek. Tento dokument je opatřen podpisem vedoucího kroužku a ředitele střediska. Třídní kniha obsahuje vybraná ustanovení z vnitřního řádu v oblastech: odpovědnost za děti, majetek střediska, úrazy, administrativa a provoz, bezpečnost. Součástí je i osnova pro poučení účastníků zájmových kroužků. Třídní kniha slouží také jako evidence členů kroužků (jejich národnosti, tel. účastníků či zákonných zástupců) a docházky pro obě školní pololetí. V třídní knize je definována osnova vzdělávání pro daný kroužek a vykazuje se v ní náplň činnosti kroužku po jednotlivých vyučujících hodinách.

System řádů a předpisů sleduje také proces plánování, hodnocení a kontrolu činnosti organizace. Jedná se o strategický plán, ten v tříletém horizontu stanovuje operační cíle a koncepce, jak těchto cílů dosáhnout. V krátkodobějším horizontu jednoho roku pak středisko vykazuje plán činnosti na školní rok (ve smyslu pedagogických činností i sociálních služeb).

System kontroly a dohledu organizace je realizován na více úrovních. V rámci střediska se jedná o systém hospitací, který má za cíl ověřit kvalitní vedení zájmových aktivit. Ve smyslu širšího fungování organizace pak kontrolu provádí rada školské právnické osoby, v tříčlenném složení. Z vnějšího prostředí provádí kontrolu zřizovatel, a to v podobě delegáta pro pastorační jako zástupce nadřízené provincie. Vnější kontrola může být samozřejmě provedena i institucemi veřejné správy, např. finanční úřad, úřad bezpečnosti práce, inspekce ministerstva školství a hygienická inspekce ministerstva zdravotnictví, aj.

Veškeré aktivity střediska jsou dle mého soudu jasně deklarovány a podloženy soustavou interních předpisů a postupů. Na jejich naplňování je v organizaci kladen důraz. Dokumenty, které ze zákona musí být vedeny, splňují zákonné parametry. Pro potřeby návštěvníka jsou k dispozici a zveřejněny a podporují jeho plnou informovanost. Zajištění této oblasti hodnotím jako nadstandardní.

Tabulka 21: Hodnocení norem a vnitřních řádů organizace

Normy a vnitřní řády	Hodnocení
Zpracování dokumentů dle zákonných požadavků	1
Rozsah a přehlednost práv a povinností	1
Míra řízení se pracovníků ŠVP	1
Úroveň zpracování ostatních interních předpisů	1
Celkové hodnocení	1

Zdroj: vlastní zpracování

Zhodnocení výsledků a doporučení

Cílem diplomové práce bylo zjistit, zda Salesiánské středisko mládeže – dům dětí a mládeže Plzeň plní svou funkci a veřejné poslání. Na základě výzkumného šetření bude rozhodnuto o potvrzení, případně zamítnutí hypotézy, že instituce plní svou funkci a veřejné poslání. Abych mohl o hypotéze rozhodnout, provedl jsem institucionální analýzu pro 5 funkcionálních oblastí. Data pro hodnocení jsem získal terénním šetřením, vlastním pozorováním otevřeného charakteru, sběrem a studiem dokumentů, rozhovorem s pracovníky. Mnou provedené výzkumné šetření bylo zaměřeno na tyto oblasti: prostory a zařízení, aktivity a zájmová činnost, ekonomické zabezpečení, personální zajištění, normy a vnitřní předpisy. Každá z těchto oblastí byla podrobně analyzována a zhodnocena v dílčích aspektech. Hodnocení proběhlo přidělením známky v rozsahu 1–5, kdy jednotlivé stupně odpovídají klasifikační stupnici ze školního prostředí.

Následující tabulka zobrazuje hodnocení jednotlivých zkoumaných oblastí. Celkového hodnocení subjektu bylo dosaženo prostřednictvím zprůměrování získaných hodnot pro příslušné kategorie. V závěrečné klasifikaci dosáhla instituce hodnoty 1,26. Tento výsledek lze považovat za nadstandardní a svědčí o vysoké úrovni nízkoprahového zařízení. Zjištěné nedostatky nejsou závažného charakteru a ve svém důsledku zásadním způsobem neohrožují naplňování poslání subjektu.

Tabulka 22: Celkové hodnocení Salesiánského střediska – DDM Plzeň

Analyzovaná oblast	Hodnocení
Prostory a zařízení	1,25
Aktivity a zájmová činnost	1,3
Ekonomické zabezpečení	1,5
Personální zajištění	1,25
Normy a vnitřní předpisy	1
Celkové hodnocení Salesiánského střediska – DDM Plzeň	1,26

Zdroj: vlastní zpracování

V následující části se pokusím o souhrn hodnocení jednotlivých kategorií. V případech zjištění nedostatků budou navržena opatření, která by měla vést k jejich odstranění, případně alespoň k jejich zmírnění. Zároveň tato opatření mohou sloužit jako inspirace ke zkvalitnění celkové činnosti a způsobů naplňování poslání subjektu.

Salesiánské středisko v oblasti prostor a zařízení získalo hodnocení 1,25. Toto hodnocení vypovídá o možnosti využívat kvalitní zázemí. Prostory, materiální vybavenost

a celkové zařízení objektu, které mají návštěvníci k dispozici, splňují zákonné podmínky, ať již z hlediska hygienického či bezpečnostního. Vybavení jednotlivých místností, kluboven a učeben je v dostačující míře, která umožňuje realizaci širokého spektra aktivit a činností návštěvníků střediska. Vysoký počet místností umožňuje středisku současně uspokojovat potřeby velkého množství klientů. Technický stav odpovídá stáří budovy. Subjekt se snaží o zkvalitnění tohoto stavu pomocí dílčích rekonstrukcí, např. nedávná oprava střechy nad malou tělocvičnou. Středisko, potažmo celý areál, je situován do okrajové části sídliště Lobzy. Dopravní obslužnost pro klienty je zajištěna veřejnou hromadnou dopravou, autobusem č. 30 a trolejbusem č. 15. Zvláště autobusová linka má vysokou frekvenci spojů a jako páteřní autobusová linka umožňuje návštěvu střediska i ze vzdálenějších oblastí. Relativní odlehlost areálu lze vnímat spíše jako pozitivum, v blízkosti jsou rozsáhlé parkové a zalesněné plochy, umožňující pohyb v přírodě.

Jako drobný nedostatek lze zmínit stáří a opotřebení části nábytku, je nutno však dodat, že tento stav nemá vliv na funkci a využití dostupných prostor.

U odloučeného pracoviště (klub Vzducholod') lze při posuzování z určitého hlediska vnímat nedostatek. Tím je závislost na pronajímateli a nutnost placení pravidelného nájmu. Toto negativum je ovšem vyváženo lokací klubu, který byl záměrně zřízen v oblasti s větším výskytem sociálně vyloučených rodin. Koupě či vybudování vlastních trvalých prostor pro odloučené by nebylo vhodné, důvodem je velká investiční náročnost a také to, že provozování klubu je silně závislé na poskytnutých dotacích, jejichž rozsah v dlouhodobém horizontu nelze predikovat. Jistým řešením mohou být jednání s Úřadem městského obvodu Plzeň 2 o poskytnutí vhodných prostor ve vlastnictví města. U takových prostor by bylo možné snížit náklady na pronájem. V současné době však takovéto prostory nejsou k dispozici.

Aktivity a činnosti subjektu byly hodnoceny známkou 1,3. Práce s dětmi a mladými lidmi je ve středisku na vysoké úrovni. Soubor nabízených aktivit a zájmových kroužků je velmi rozsáhlý a umožňuje seberealizaci klientů v mnoha oblastech. Ve značné míře jsou zájmové činnosti v podobě naplnění kapacit. O jejich navýšení subjekt usiluje pomocí spolupráce s dobrovolníky. Středisko pro své klienty nabízí i řadu sociálních služeb.

V definici svého poslání se instituce hlásí primárně k práci s dětmi ze sociálně znevýhodněného prostředí. Na základě rozhovorů s ředitelem střediska, panem Mgr. M. Bohatou, bych navrhl úzce zaměřenou spolupráci s vybranými základními školami. ZŠ

Podmostní Plzeň a 16. ZŠ a MŠ Plzeň jsou školy s výrazně nadprůměrným výskytem žáků, kteří pocházejí ze sociálně vyloučeného prostředí. Tyto školy se nacházejí v samotném centru města. Spolupráce by mohla být realizována pomocí výchovného poradce příslušné školy nebo v navázání komunikace s jednotlivými pedagogy. Ti by mohli vybraným žákům nabídnout služby střediska (např. bezplatné doučování, program Vstup do světa práce) a kontaktovat samotnou organizaci. Spolupráce by mohla být realizována také v podobě, kdy škola poskytne k využití, např. pro doučování, své prostory a středisko by za účelem doučování poskytlo své dobrovolníky. Tímto způsobem by subjekt mohl navázat komunikaci s potenciálními klienty, kteří by jinak do střediska nezavítali. Myslím si, že tato spolupráce by mohla být přínosem pro všechny zúčastněné strany.

Salesiánská kongregace pořádá mnoho sportovních turnajů pro členy jednotlivých zařízení. Také v Plzni je velký důraz kladen na aktivní způsoby trávení volného času a sport všeobecně. Svou nabídku by vedení střediska mohlo rozšířit o „atletickou olympiádu“, ta by mohla být určena pro klienty střediska, dokonce i pro členy ostatních salesiánských zařízení. Jednalo by se o prostor pro setkávání a výměnu zkušeností jak účastníků, tak i výchovných pracovníků. Tato akce by mohla být realizována na území MO 4, konkrétně ve sportovním areálu 22. ZŠ Plzeň. Zázemí školy je vybaveno velkým atletickým oválem s běžeckými drahami, dále prostory pro vrch koulí, skok do dálky a do výšky, běžeckou rovinkou pro sprint na 60 a 100 m. V době čekání na výkon sportovní aktivity by účastníci mohli využít hřiště na basketbal, fotbal či betonový pingpongový stůl. Termín konání takové akce by připadal na víkend, případně i období letních prázdnin. V této době je totiž hřiště zcela přístupné veřejnosti. Z ekonomického hlediska by pronájem nepředstavoval náklady. Část nákladů spojených s touto akcí by bylo možné hradit prostředky získaných z dotačních programů MO 4. Nabízí se např. Dotační program v oblasti bezpečnosti a prevence kriminality (v letošním roce již uplynula doba, ve které lze v tomto programu žádat prostředky, Dotační program mikrogranty pro rok 2017 (v aktuálním období je nutno podat žádost o udělení dotace do 05. 04. 2017, na tuto žádost by středisko mohlo získat až 10 000,- Kč).

V ekonomickém zabezpečení dosáhla instituce hodnocení 1,5. Toto hodnocení by se v souvislosti se záporným hospodářským výsledkem z poledního sledovaného období mohlo jevit jako příliš shovívavé, avšak ve spojitosti s výsledky z dalších předchozích let se dosažená ztráta nejvíce jeví jako významné riziko dalšího fungování organizace. Kladným

rysem financování je dostatečná diverzifikace zdrojů. Samozřejmě, že nejvýznamnější zdroj příjmů jsou dotace z veřejných rozpočtů. Kladně lze nárůst objemu financí získaných z těchto rozpočtů, ale také z vlastní činnosti a sponzorských darů. Tento nárůst souvisí i s nárůstem výdajů na straně druhé, kdy jsou zdroje alokovány na zajištění služeb střediska.

Subjekt využívá k získávání zdrojů veškeré dostupné cesty. Jistým způsobem, jak dosáhnout snížení nákladů, by byla výše nastíněná změna prostor klubu Vzducholoď. Cesta zvyšování plateb za zájmové kroužky či pronájmy svých prostor je v podstatě nemyslitelná, došlo by tak k omezení dostupnosti pro nízkopříjmové klienty.

Středisko se může zamyslet nad umístěním reklamní plochy na objektu. Boční část budovy nabízí velkou plochu, která je z blízké komunikace dobře viditelná, navíc se jedná o lokalitu s poměrně frekventovaným silničním provozem. Možnost využití tohoto zdroje financování je ale značně omezena duchovním a morálním charakterem instituce.

Funkcionální oblast personálního zajištění dosáhla hodnocení 1,25. Celkový počet pracovníků organizace je na úrovni, která v dostatečné míře zajišťuje chod střediska a nabízené služby. Personální zabezpečení má drobný nedostatek, tím je absence dalšího pracovníka v klubu Vzducholoď, který by umožnil v krizových situacích, jako je čerpání dovolené nebo nemoc, zajistit celé spektrum služeb bez provozních komplikací. Pedagogická i sociální práce je zajištěna pracovníky, kteří splňují zákonné požadavky na kvalifikaci. Na chodu organizace se podílejí interní i externí zaměstnanci. Na personálním zajištění aktivit se velkou měrou účastní také dobrovolníci, často přátelé salesiánského sdružení a bývalí klienti. Specifickým lidským zdrojem je pak obětavá a nezištná práce ze strany členů salesiánské komunity.

V tomto faktoru hodnocení nevidím potřebu významně narušovat či měnit stávající zaměstnaneckou strukturu. Subjekt disponuje kvalitním pracovním týmem s nadstandardními pracovními a mezilidskými vztahy, který své pozice vykonává často nad rámec svých povinností.

Poslední hodnocenou oblastí jsou normy a vnitřní předpisy, které upravují fungování organizace. Tento faktor je hodnocen známkou 1. Dostupnost dokumentace a všeobecně informací pro veřejnost je zajištěna vhodným způsobem, v prostorách budovy i na internetových stránkách organizace (např. Vnitřní řád, Školní vzdělávací program). Normy v zásadě vycházejí z provozních potřeb zařízení a jsou v souladu se zákonnými

požadavky. Interní normy a dokumenty upravují výkon jednotlivých aktivit, provozní dobu, systém práv a povinností návštěvníků i zaměstnanců. Explicitně jsou také vymezena pravidla chování, která jsou návštěvníci povinni respektovat. Díky vhodně nastaveným parametrům jednotlivých norem je středisko místem, které lze definovat jako podnětné prostředí, které významnou měrou vstupuje do formativního procesu mladého člověka.

Během analýzy jednotlivých funkcionálních oblastí byly zjištěny pouze drobné nedostatky, které nemají zásadní vliv na fungování instituce. V ekonomické oblasti a zejména v části o nabízených aktivitách, jsem navrhl konkrétní opatření, která by mohla vést k celkovému zkvalitnění nabízených služeb. Na základě mého výzkumného šetření, lze přijmout hypotézu, tedy potvrdit její platnost, že Salesiánské středisko – dům dětí a mládeže Plzeň plní svou funkci a veřejné poslání.

Závěr

V diplomové práci jsem se zabýval problematikou institucí pro trávení volného času mládeže do 18 let v Městském obvodu 4 Plzeň. V praktické části práce jsem zaměřil na Salesiánské středisko mládeže – DDM Plzeň, jehož zřizovatelem je Salesiánská provincie Praha. Cílem této práce bylo ověřit, zda vybraná instituce ovlivňující volný čas mládeže plní své poslání. Na základě provedeného kvalitativního výzkumu, jsem mohl přijmout hypotézu, a tedy potvrdit, že instituce plní své poslání.

Teoretická část práce přináší pojednání o postavení volného času v historických souvislostech a jeho významu v současné době. Dále zde byly vymezeny pojmy jako mládež a funkce volného času. Popsán byl i specifický vztah pedagogických disciplín k výchově a volnému času mládeže. Velký prostor byl věnován na rozbor faktorů, které ovlivňují možnosti trávení volného času mládeže. Závěrečná pasáž teoretické části byla vyhrazena pro zmapování organizací, které zajišťují volný čas mládeže na území MO 4 Plzeň.

Výzkumné šetření bylo založeno na datech získaných terénním šetřením, vlastním pozorováním otevřeného charakteru, sběrem a studiem dokumentů, rozhovorem s pracovníky, zejména pak s ředitelem střediska mládeže. Získaná data byla interpretována v institucionální analýze dle přístupů B. Malinowského, kdy je pozornost potupně zaměřena na vymezené oblasti, a to na prostory a materiálně technické zařízení instituce, aktivity střediska a zájmovou činnost, personální a finanční zabezpečení chodu a činností organizace a v neposlední řadě na systém vnitřních norem a předpisů. Jednotlivé kategorie každé zkoumané oblasti byly hodnoceny pomocí klasifikační stupnice ze školního prostředí, tedy známkou 1 až 5. Středisko dosáhlo celkového zprůměrovaného hodnocení 1,26. Tento výsledek lze považovat za nadstandardní a svědčí o vysoké úrovni nízkoprahového zařízení a kvalitní práci s mládeží.

V žádné oblasti jsem neshledal nedostatky závažného charakteru, které by přímo ohrožovaly chod organizace. U méně závažných nedostatků jsem navrhl opatření, která by měla vést k jejich odstranění. Pro celkové zkvalitnění služeb a náplně poslání jsem navrhl především program cílené spolupráce se základními školami, u kterých je většinový podíl žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí. Jako učitel na jedné ze zmíněných škol vnímám tento projekt jako realizovatelný a přínosný pro všechny zúčastněné strany. Druhé konkrétní opatření spočívá v pořádání „atletické olympiády“ pro klienty střediska. Náklady

spojené s konáním této akce mohou být hrazeny z uvedených dotačních programů MO 4 Plzeň.

Na základě provedené analýzy této instituce mohu definovat salesiánské středisko jako podnětné prostředí, které kvalitně a významnou měrou vstupuje do formativního procesu mladého člověka. Závěrečnými slovy bych rád panu Mgr. M. Bohatovi popřál, aby i v budoucnu středisko dosahovalo úspěšných výsledků ve své práci, a i nadále bylo přátelským místem a oporou pro všechny příchozí.

Seznam použitých zdrojů

Tištěné zdroje:

BAKALÁŘ, Eduard. *Umění odpočívat*. Vyd. 1. Praha: Práce, 1978, 216 s.

ČÁP, Jan. *Psychologie mnohostranného vývoje člověka*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. 292 s. ISBN 80-04-22967-0.

ČÁP, Jan. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 3. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. 384 s. CNB000030162.

DVOŘÁČEK, Jiří. *Základy pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2014. 272 s. ISBN 978-80-245-2014-8.

HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav a PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008. 239 s. ISBN 97880-7367-473-1.

HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav a PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. 2., přeprac. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2010. 127 s. ISBN 978-80-7290-471-6.

HAVLÍK, Radomír, KOŤA, Jaroslav. *Sociologie výchovy a školy*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2011. 176 s. ISBN 978-80-262-0042-0.

MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2003. 144 s. ISBN 80-7178-747-7.

KNOTOVÁ, Dana. *Pedagogické dimenze volného času*. Vyd. 1 Brno: Paido, 2011, 101 s. ISBN 978-80-7315-223-9.

KRAUS, Blahoslav. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 158 s. ISBN 978-80-7435-411-3.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. 216 s. ISBN 978-80-262-0643-9.

LABÁTH, Vlastimír a kol. *Riziková mládež*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 157 s. ISBN 80-85850-66-4.

- MALINOWSKI, B. *A Scientific theory of culture and other essays*. Routledge, 2001, 240 s. ISBN 04-152-6251-8.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Vyd. 3. přeprac. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 161 s. ISBN 80-86429-19-9.
- MATOUŠEK, Oldřich, KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Vyd. 2. aktualiz. Praha: Portál, 2003. 344 s. ISBN 80-7178-771-X.
- MUSIL, Roman. *Pedagogika pro střední pedagogické školy*. Vyd. 1. Praha: Informatorium, 2014. 285 s. ISBN 978-80-7333-107-8.
- PÁVKOVÁ, Jiřina, HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav, HRDLIČKOVÁ, Vlasta, PAVLÍKOVÁ, Alena. *Pedagogika volného času*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.
- POKORNÝ, Vratislav, TELCOVÁ, Jana, TOMKO, Anton. *Patologické závislosti*. Vyd. 2. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2002. 194 s. ISBN 80-86568-02-04.
- PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1995. 292 s. ISBN 80-7178-029-4.
- SAK, Petr. *Proměny české mládeže*. Vyd. 1. Praha: Petrklíč, 2000. 291 s. ISBN 80-7229-042-8.
- SAK, Petr, SAKOVÁ, Karolína. *Mládež na křižovatce*. Vyd. 1. Praha: Svoboda servis, 2004. 240 s. ISBN 80-86320-33-2.
- SOBOTKOVÁ NIELSEN, Veronika a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014. 152 s. ISBN 978-80-247-4042-3.
- SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 232 s. ISBN 80-7178-328-5.
- VAŠUTOVÁ, Maria, PANÁČEK, Michal a kol. *Mezi dětstvím a dospělostí*. Vyd. 1. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 2013. 138 s. ISBN 978-80-7464-125-1.

VÁŽANSKÝ, Mojmír. *Základy pedagogiky volného času*. Vyd. 2. doplň. Brno: Print – Typia, 2001. 176 s. ISBN 80-86384-00-4.

VÁŽANSKÝ, Mojmír, SMÉKAL, Vladimír. *Základy pedagogiky volného času*. Vyd. 1. Brno: Paido, 1995. 176 s. ISBN 80-9017737-9-9.

Elektronické zdroje:

14. ZŠ Plzeň [online]. Nabídka kroužků [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: http://www.14zsplzen.cz/Files/zs14/evamark/20160902084347614_14.MarkvartovaEv_2016-09-02_08-43-50.pdf

22. ZŠ Plzeň [online]. *Centrum sportu* [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <https://www.22zsplzen.cz/mimoskolni-aktivity/centrum-sportu/>

28. ZŠ Plzeň [online]. *Zájmové kroužky* [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.zs28plzen.cz/druzina/krouzky/zajmove-krouzky-sd-28-zs.aspx>

AVPO [online]. *Příspěvkové organizace v ČR a EU* [cit. 2017-03-11]. Dostupné z https://www.avpo.cz/wp-content/uploads/2014/01/prispevkove_organizace_v_CR_a_EU.pdf

D Klub [online]. *Kurzy a kluby pro děti* [cit. 2017-03-06]. Dostupné z: <http://www.dklubplzen.cz/kurzy-a-kluby-pro-deti/kurzy-a-kluby-pro-deti.aspx>

D Klub [online]. [cit. 2017-03-06]. Dostupné z: <http://www.dklubplzen.cz/>

Divadlo Alfa [online]. *Historie divadla* [cit. 2017-03-06]. Dostupné z: <http://www.divadloalfa.cz/index.php/cz/o-divadle/historie-divadla>

Javoříčky [online]. *Informace o nás* [cit. 2017-03-06]. Dostupné z: <http://javoricky.webnode.cz/o-nas/>

Junák – český skaut, z. s. [online]. *Oddíly střediska Ichtys* [cit. 2017-03-06]. Dostupné z: <http://www.ichthys-plzen.skauting.cz/oddily>

Junior Orchestr [online]. *O nás* [cit. 2017-03-06]. Dostupné z: <http://juniororchestr.cz/>

Městský obvod Plzeň 4 [online]. [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://umo4.plzen.eu/>

- MŠMT ČR [online]. *Vývojová ročenka školství* [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/vyvojova-rocenka-skolstvi-2005-06-2015-16>
- Neziskovky [online]. *Statistika počtu nestátních neziskových organizací 2014–2016*. Dostupné z: http://www.neziskovky.cz/data/Statistika%20po%C4%8Dtu%20nest%C3%A1tn%C3%ADch%20neziskov%C3%BDch%20organizac%C3%AD%202014_2016_prosinec%202016txt16356.pdf
- SK Plzeň Bukovec [online]. *Historie SK Plzeň – Bukovec* [cit. 2017-02-19]. Dostupné z: <http://www.skbukovec.banda.cz/clanek/75341/historie-sk-plzen-bukovec/>
- SK Rapid Plzeň [online]. *O nás* [cit. 2017-02-19]. Dostupné z: <http://rapidplzen.cz/o-nas/>
- SK Senco Doubravka [online]. *O nás* [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.sksencodoubravka.cz/o-nas/historie/>
- Skauti Doubravka [online]. *O středisku* [cit. 2017-02-19]. Dostupné z: <http://www.skauti-doubravka.cz/o-stredisku>
- Špalíček [online]. *O nás* [cit. 2017-03-06]. Dostupné z: <http://www.spalicekplzen.cz/o-nas/>
- T J Sokol Plzeň Letná [online]. [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://letnaplzenkopana.lfmt.cz/>
- T J Sokol Doubravka [online]. *Členská základna* [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: http://www.sokoldoubravka.cz/dokumenty/clenska_zakladna.pdf
- Záchranná stanice živočichů Plzeň [online]. *Stanovy spolku* [cit. 2017-03-06]. Dostupné z: http://www.desop.cz/dokumenty/stanovy_20160212.pdf
- Základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené [online]. *Nabídka zájmových kroužků pro školní rok 2016/2017* [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: http://www.sluchpost-plzen.cz/#utm_source=firmy.cz&utm_medium=ppd&utm_campaign=firmy.cz-362138
- Základní škola Plzeň – Újezd [online]. *Zájmová činnost* [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.zsujezdplzen.cz/zajmova-cinnost/zajmova-cinnost.aspx>

Základní škola pro zrakově postižené a s vady řeči [online]. *Internát* [cit. 2017-02-12].

Dostupné z: <http://www.zrak-plzen.cz/internat-zs-a-ms-pro-zrakove-postizene>

Storm ballet [online]. *Taneční škola* [cit. 2017-03-06]. Dostupné z:

http://www.stormballet.com/index.php?kat=tanecni_skola

Dokumenty poskytnuté organizací:

Deník zájmové činnosti pro školní rok 2016/2017

Personální struktura střediska

Rozhodnutí MŠMT ČR o zápisu do rejstříku školských právnických osob

Statut školské právnické osoby, Salesiánského střediska mládeže – DDM Plzeň

Školní vzdělávací program

Výpis z rejstříku školských právnických osob

Výroční zpráva pro roky 2013, 2014 a 2015

Zřizovací listina školské právnické osoby

Seznam použitých zkratek

ČR	Česká republika
DDM	Dům dětí a mládeže
DM ₁	Domov mládeže
DM ₂	Dětský domov
FCE	Funkce
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR
MO	Městský obvod
MTB	Mountain bike
NNO	Nestátní nezisková organizace
PO	Příspěvková organizace
SaSM	Salesiánské středisko mládeže
SDB	Salesiáni dona Bosca
SDH	Sbor dobrovolných hasičů
SK	Sportovní klub
SKP	Sportovně-střelecký klub policie
SVČ	Středisko volného času
ŠD	Školní družina
ŠK	Školní klub
SŠ	Střední škola
ŠVP	Školní vzdělávací program
TJ	Tělovýchovná jednota
ZŠ	Základní škola
ZUŠ	Základní umělecká škola

Přílohy

Příloha A Fotografická dokumentace

Příloha B Personální struktura střediska

Obrázek 2: Budova Salesiánského střediska mládeže – vchod, zdroj: vlastní fotografie.

Obrázek 2: Budova Salesiánského střediska mládeže – boční pohled, zdroj: vlastní fotografie.

Obrázek 4: Recepce, zdroj: vlastní fotografie.

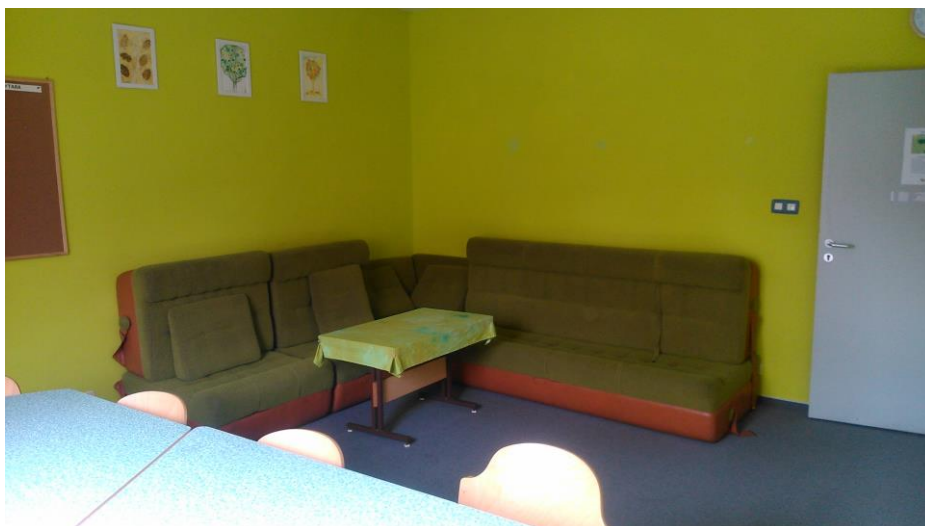
Obrázek 5: Vstupní hala, prostory klubu Balón, zdroj: vlastní fotografie.

Obrázek 6: Prostor šatny pro klienty, zdroj: vlastní fotografie.

Obrázek 7: Klubovna "K1", zdroj: vlastní fotografie.

Obrázek 8: Zelená klubovna, zdroj: vlastní fotografie.

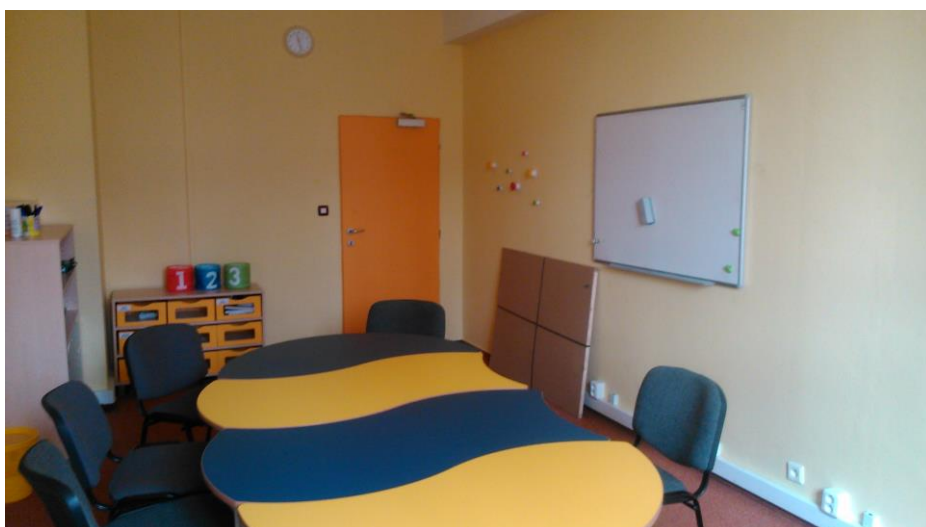
Obrázek 9: Klubovna pro činnost výtvarných kroužků, zdroj: vlastní fotografie.

Obrázek 10: Meditační místnost a modlitebna, zdroj: vlastní fotografie.

Obrázek 11: Zázemí klubu Střecha pro výkon sociální služby, zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 12: Prostory určené pro doučování, zdroj: vlastní fotografie.

Obrázek 13: Víceúčelové zázemí pro klienty klubů, zdroj: vlastní fotografie.

Obrázek 14: Místnost pro relaxační činnost, dříve posilovna, zdroj: vlastní fotografie.

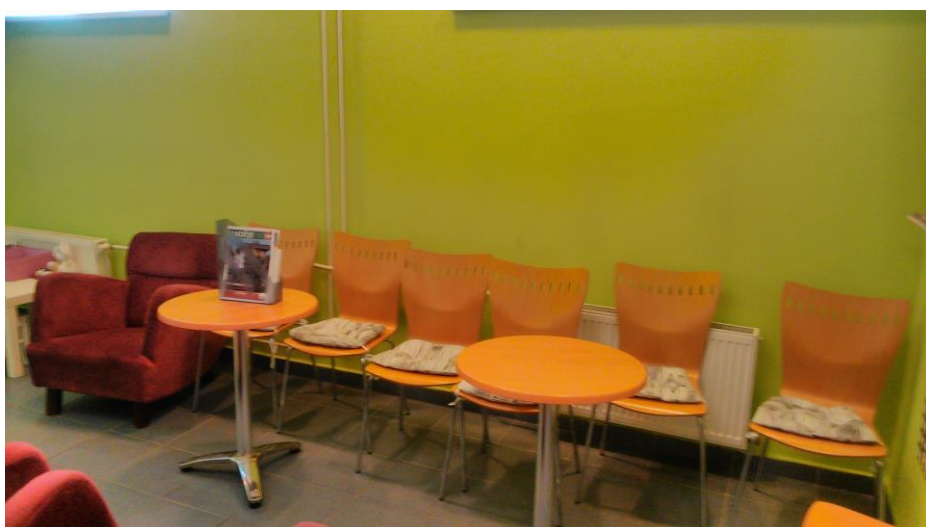
Obrázek 15: Hala v mezipatře s víceúčelovým využitím, zdroj: vlastní fotografie.

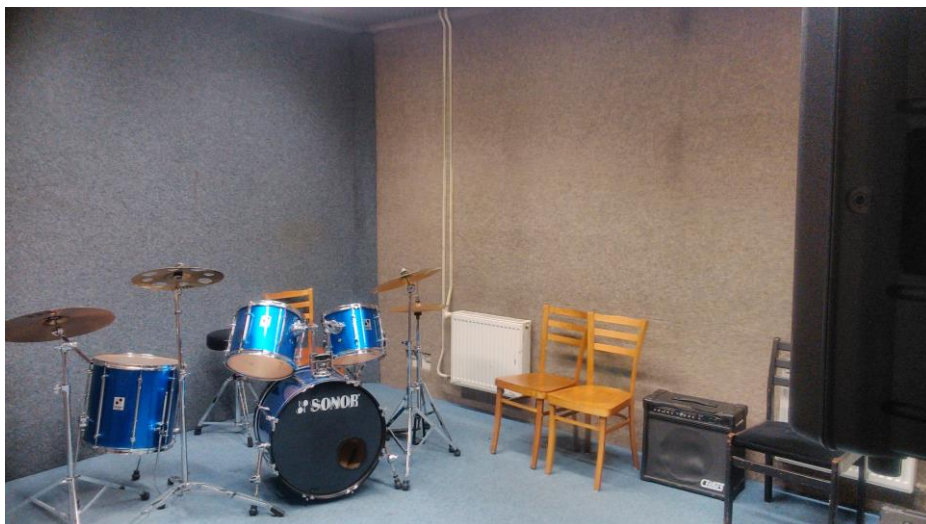
Obrázek 16: Horolezecká stěna, zdroj: vlastní fotografie.

Obrázek 17: Prostory tělocvičny, zdroj: vlastní fotografie.

Obrázek 18: Zázemí pro čekající rodiče, zdroj: vlastní fotografie.

Obrázek 19: Hudební zkušebna, zdroj: vlastní fotografie.

Obrázek 20: Zázemí pro zájmový kroužek keramika, zdroj: vlastní fotografie.

Obrázek 21: Zázemí pro externí pracovníky, zdroj: vlastní fotografie.

Obrázek 22: Sklad sportovního vybavení, zdroj: vlastní fotografie.

Obrázek 23: Víceúčelové sportovní hřiště, zdroj: vlastní fotografie.

Obrázek 24: Jídelna, zdroj: vlastní fotografie.

Obrázek 25: Zázemí pro výuku práce s počítači, zdroj: vlastní fotografie.

Obrázek 26: Vozový park, zdroj: vlastní fotografie.

Obrázek 27: Původní projektový model areálu, zdroj: vlastní fotografie.

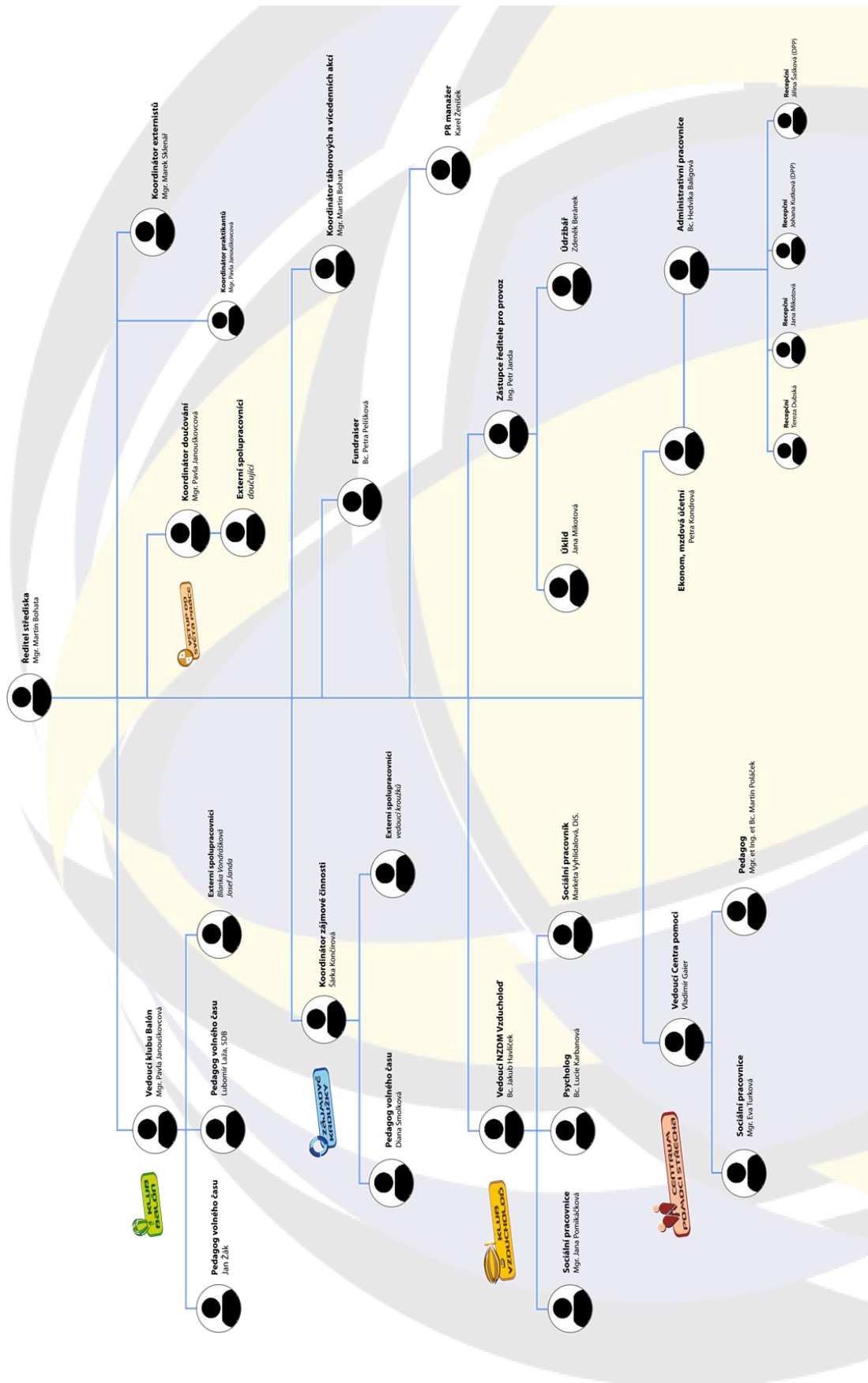
Obrázek 28: klub Vzducholod' – kontaktní místnost, zdroj: vlastní fotografie.

Obrázek 29: klub Vzducholod' – barový pult a prostor pro volnočasové aktivity, zdroj: vlastní fotografie.

Obrázek 30: klub Vzducholod' – společenská místnost pro klienty, zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 31: Personální struktura střediska, zdroj: interní dokument SaSM-DDM Plzeň.